

IDA A

Ievada eseja

IDA A

Visp r j kooper cijas teorija

1.1. Kooper cijas b t ba un veidi

- 1.1.1. Kooperat vu patn bas
- 1.1.2. Daž das kooper cijas defin cijas

1.2. Ro deilas god gie pionieri

- 1.2.1. Ro deiliešu principi
- 1.2.2. K tika gal ar "gaisa jauc jiem un skand listiem"
- 1.2.3. Turpm k pat r t ju biedr bu att st ba Lielbrit nij

1.3. Galvenie kooperat vu veidi

- 1.3.1. Kred tkooperat vi jeb kr jaizdevu sabiedr bas
 - 1.3.1.1. Raifaizena un Šulces-Deli a kred tkooperat vu sal dzin jums
- 1.3.2. Pat r t ju biedr bas
- 1.3.3. Lauksaimniec bas kooperat vi
- 1.3.4. Piensaimnieku biedr bas
- 1.3.5. Apdrošin šanas kooperat vi
- 1.3.6. Lauksaimniec bas maš nu koplietošanas biedr bas
- 1.3.7. Dz vok u kooperat vi
- 1.3.8. Zemes nom šanas kooperat vi
- 1.3.9. Darba kooperat vi jeb arte i
- 1.3.10. Ražošanas kooperat vi
- 1.3.11. Melior cijas sabiedr bas
- 1.3.12. Zvejnieku kooperat vi
- 1.3.13. Citi kooper cijas veidi

1.4. Kooper cijas kust bas uzb ve

- 1.4.1. Kooperat vu dibin šana
- 1.4.2. Kooperat vu organizatorisk s patn bas
- 1.4.3. Kooperat va l dzek i
- 1.4.4. Kooperat vu p rvalde
- 1.4.5. T r atlikuma dal šana un zaud jumu segšana
- 1.4.6. Kooperat va likvid cija

1.5. Starptautisk kooperat vu kust bas klasifik cija

- 1.5.1. Kooperat vu daudzveid ba
- 1.5.2. Kooperat v s v rt bas
- 1.5.3. Kooperat vie principi
- 1.5.4. Starptautisk kooperat vu alianse

1.6. Latvijas kooper cijas likuma patn bas

- 1.6.1. P d jie labojumi

Ievada eseja

Pirms iedzi in ties sadarb bas, kooper cijas un savstarp j s uztic bas pasaul , gribu piev rst las t ju uzman bu jaut jumam: k m s dz vojam PAŠLAIK, k uztveram m su pasauli un savu vietu šaj pasaul ? To seviš i svar gi saprast m su laikos, kad sabiedr b

iest jusies zin ma v rt bu kr ze, kad daudzi uz dz vi raug s un notikumus v rt caur visp rpie emtu stereotipu prizmu. Stereotipi vai sabiedr b domin joša dom šanas paradigma bijusi un b s vienm r. Ta u, lai dz ve virz tos uz priekšu un mums labv l g gultn , reiz m ir lietder gi šos stereotipus kritiski p rskat t, p rliecin ties, vai tie patieš m atbilst m su vajadz b m un dz ves m r iem, vai tie nav balst ti uz aplamiem pie mumiem? It paši šaj nenoteikt bas laik , kad bieži tiek apšaub tas objekt vas likumsakar bas, tradicion l v rt bu skala, vad bas un pl nošanas noz me rezult tu sasniegšan , kad parastajam masu cilv kam tiek pied v ta pas va loma glob laj pasaul , kur visu nosakot tirgus lo ika, ko pat liber lisma pamatlic ji m dz saukt ar par neredzamo roku, k ar daži ietekm gi indiv di ar izcil m sp j m un vi iem vien saprotamu, elit ru lo iku.

Past v vair ki sabiedrisko attiec bu mode i. Vienu no izplat t kajiem psihologi m dz saukt par “Tir na un upura” attiec b m. Šaj model cilv ks ir atst ts viens pats naid g , sveš pasaul . Jau tons un v l k marksisti mat riju pasludin ja par objekt vu realit ti, kas past v neatkar gi no cilv ka apzi as, turkl t mat rija nosaka apzi u. T tad tiek izsl gta savstarp ja, abpus ji bag tinoša mijiedarb ba. No cilv ka it k nekas nav atkar gs. Ja vi am neveicas, tad t ds vi a liktenis vai *karma*, ja paveicas – atkal liktenis un laimes sp le. Tikai ne pats cilv ks.

Ja cilv ks šo attiec bu modeli pie em, vi š spiests dz vot gandr z nep rtraukt sasprindzin jum jeb stres . To pastiprina masu inform cijas l dzek i, kuru zi s domin jošo vietu aiz em paši atlas ta negat va inform cija par notikumiem pasaul :

zij zemestr ce, Dienvidamerik finanšu kr ze, frik k rt jais dumpis un genoc ds, V cij vilciena katastrofa, Indij pl di, v l citur terorisms, Latvij ugunsgr ki, skol s narkotikas, b rnud rz maniak la slepkav ba u.tml. M s ikdienas tiekam bombard ti ar negat vu inform ciju, mums j j tas v jiem un bezsp c giem k nieka putek iem. No mums it k nekas nav atkar gs.

Dz ve sasprindzin jum un stres aprij cilv ka ener iju, laupa radoš s sp jas. Stres dz vojošam cilv kam neatliek ener ijas darbam, pien kumiem, priekam, laimei. Visa tiek atdota izdz vošanai, nemit gai konkurencei, c ai, kas ilg k perspekt v nevienam nenes nek du labumu.

Jau vair kus gadsimtus tiek sludin ta doktr na par zemes p rapdz vot bu un dr zu resursu izs kšanu. Te beigsies nafta, te jauna ener ijas kr ze, te veselos re ionos pietr cis p rtikas, augsne pak auta erozijai, cilv ku saimniecisk darb ba izraisot ekolo isku kr zi utt. Resursu paliek arvien maz k un visiem nepietiks. Secin jums: katram j c n s par savu vietu zem saules, j konkur , j c n s par izdz vošanu, jo visiem nepietiks. Ja negribi palikt par upuri, k sti par tir nu. Ja gribi izdz vot, mekl sev sabiedrotos šaj glob laj c . Sadali pasauli labajos un sliktajos, sabiedrotajos un ienaidniekos. Uzbrukumu sav m poz cij m gaidi kuru katru br di: vai nu Tevi p rsteigs kr ze, vai ar – terorisms, kura r gs klai o pa visiem kontinentiem un valst m. T tad m ž ga c a pret terorismu. Neviena atsl buma mirk a. Neko nevar zin t – vakar smaid gs kaimi š, bet varb t jau r t – terrorists.

No dz ves spriedz un negat v m, graužoš m emocij m rodas slim bas. Jau sen noteikta tieša saist ba starp negat v m emocij m, emocion l m p rslodz m un visdaž d kaj m slim b m. P c tavas slim bas var noteikt tavas galven s emocijas un bažas. Un otr di – p c emocij m var prognoz t tavu slim bu. Ja v l nav, tad dr z b s. Bet p ri visam – bailes. Bailes palikt bez naudas, bailes palikt bez darba, bailes palikt bez

K šaj model tiek redz ta pasaule? Katrai š nai (cilv kam) zemapzi as vai g nu l men ir piln gas zin šanas par visu organismu. Pasaule ir bezgal ga, t s resursi un iesp jas ir neizsme amas. Tas t p c, ka cilv ki apvelt ti ar radoš m sp j m un t s akt vi izmanto pasaules pilnveidošanai. Ja t neb tu, patieš m piepild tos ang u m c t ja T. Maltusa dr mie pare ojumi par dr zo zemes resursu izs kšanu. Ja cilv kiem neb tu radošo sp ju atkl t arvien jaunus zin tnes principus, vi i arvien ener iju ieg tu, sadedzinot koksnī. T s jau sen b tu pietr cis. Ta u cilv ki iem c j s ieg t ener iju no ogl m, naftas, dens pl smas kin tisk s ener ijas, tad atoma kodolliem to kontrol jam sadal šan s proces . Tagad atkl ta torsi l ener ija, kas mums dod praktiski neaptveramu un neizs kstošu ekolo iski t ras ener ijas avotu, tikai v l j apg st š s ener ijas praktiska izmantošana cilv ku lab .

No neaptveram s pasaules bezgal bas cilv ks izv las sev piem rotas robežas, vienk ršotas sh mas, kuru ietvaros var justies p c iesp jas rt k un droš k. Katrs cilv ks m su pasauli redz sav d k. Pat parastas, it k ac mredzamas lietas, par ko var p rliecin ties vienk rš eksperiment . Redz jums atkar gs no katra cilv ka izj t m, emocij m, dom m, redzesloka. Dr ms, sa dzis vai agres vi noska ots cilv ks var pat sauli nepaman t. Apk rt jos cilv kos vi š saskata aunus nodomus, ar savu uzved bu pievelk nepatikšanas. Vi am pasaule š iet auna un nedraudz ga. Turpret labv l gi noska ots, pried gs cilv ks pat m ko ain dien j tas saules piepild ts, vi a pasaule – kr saina un l ksma. Vi š smaida un sa em atpaka citu cilv ku smaidus un labv l bu. Š ds cilv ks pievelk veiksmi, tri un viegli iepaz st vi a centieniem nepieciešamos l dzcilv kus, tri vienojas par sadarb bu. Vi a pasaule ir gaiša un laba, katrs solis un katra diena nes jaunu prieku un gandar jumu. Cilv ks ar dr mu noska u un nok rtu galvu sav ce redz tikai š rš us, bet optimistisks cilv ks ar paceltu galvu saskata augstus, dz ves cien gus m r us. Pat neveiksmes un k das vi am ir tikai pak piens uz sevis pilnveidošanu, m c ba, kurai vi š pateic gs. Vi š pasauli nedala labajos un aunajos sp kos, bet labajos un der gajos notikumos. Par labajiem vi š pried jas un ir laim gs, par der gajiem – pateic gs. Savu prieku vi š nekav jas dal t ar citiem, un atpaka sa emt v l vair k. No t top skaidra B beles atzi a: “Kam ir, tam tiks dots v l, kam nav – tam tas pats tiks at emts.”

T tad r j pasaule liel m r ir m su iekš j s pasaules atspulgs. Ar sav m dom m, j t m, radošaj m sp j m m s paši veidojam savu pasauli. K du izveidojam, t da t ar ir. Vislab k un vistaisn g k . Katram tiek dots p c vi a tic bas – v l viena Sv to rakstu atzi a.

Pirmais solis ce uz Dz ves saimnieka modeli ir pilnas atbild bas uz emšan s par savu dz vi, savu pasauli. M s dz vojām vislab kaj pasaul , kas mums pied v bezgal gas iesp jas savu dz vi padar t v rt g ku, bag t ku, lab ku. Mums ir iesp jas mijiedarboties un sadarboties ar citiem cilv kiem, k ar neaptverami daudzveid gajiem dabas procesiem, l dz ar to uzlabojot gan savu, gan visas pasaules dz vi. Š d sadarb b veidojas t.s. siner ijas efekts, kad cilv ku darb bas rezult ti nesumm jas matem tiski, bet gan nes aug us, kuru savstarp j pavairošan s m r ma eometrisk progresij . Š br numain paš ba izskaidro ar t.s. ekonomiskos br numus. Piem ram, kr jaizdevu sabiedr bu kust bu XIX gadsimta Latvij , kas praktiski no nulles sal dzinoši s laika period deva milz gu labumu un aptv ra visu Latviju. Jo vair k k ds paveic, jo vi am rodas liel ka vajadz ba sav darb iesaist t citus. No t pieaug katra sadarb bas dal bnieka

pr kumu. V l vair k – kooper cija parasti ir paši loj la valst past vošajai tiesiskajai k rt bai. Kooper cija veiksm gi plauka gan Franko Sp nij , gan soci listiskaj Polij , gan kapit listiskaj Amerik , gan demokr tiskaj Rietumeirop , gan savdab gi komunistiskaj n , gan pašlaik Fidela Kastro Kub . Ja neskaita retus iz mumus autorit ra rež ma konsolid cijas period , varas iest des, neatkar gi no valdoš s ideolo ijas, pret kooperat vo kust bu atkl ti nev ršas, lai gan cenšas to kontrol t un izmantot. Cik nu iesp jams kontrol t radošu kust bu.

Katra patiesa uzplaukuma pamat ir kooper cija, sp ku apvienošana un koncentr šana att st bai svar g kajos virzienos. Kooper cijas m r is nevar b t pe as g šana k dai cilv ku grupai – liel kai vai mazai. M r is ir visp r jais labums, kura ietvaros labumu g st katrs. L dzek i š m r a sasniegšanai – sadarb ba, uztic ba, savstarp ja pal dz ba, solidarit te, izgl tošana, gar ga pacelšana un radošs darbs. Kooper cijas kust bas ietvaros nevar b t zaud t ju, jo ieguv ji ir visi, kas vien sirsn gi pie em kooper cijas principus un ide lus. Kooper cijas iedvesmotais radošais pac lums izraisa jaunu izr vienu ar zin tnes jom , atkl jot jaunus principus un iesp jas, padarot nevajadz gas vakar j s dogmas un pie mumus. Jau sen iev rota š da likumsakar ba: jo plaš ka un sp c g ka kooperat v kust ba, jo attiec g valsts ir att st t ka, demokr tisk ka un tur g ka.

K ds no min tajiem cilv cisko attiec bu mode iem pašlaik domin Latvij ? Neapšaub mi, tas ir “Tir na un upuru” modelis. Sabiedr bas polariz cija; hronisks l dzek u un invest ciju tr kums att st bai svar g kaj s jom s; l dzek u pietiekam ba, pat p rpalikums, spekulat vaj s, uz vieglu pe u orient taj s jom s; pat r t ju sabiedr bai rakstur gais dz vesveids; kapit la, darbasp ka un “smadze u” aizpl šana no Latvijas; katastrof lais demogr fiskais st voklis; l dz farsam neprodukt v politisko partiju c a par varu (nevis sabiedr bas labkl j bu) – t s ir tikai dažas min t mode a iez mes. Protams, sadarb ba past v, ta u vair k stihisk s, neform l s form s, kas vair k l dzin s gad juma sakariem, bez noteikta virziena un m r a. Tikai izdz vošanas nol k . Turkl t p rsvar pel k s ekonomikas sektor .

Masu inform cijas l dzek i, ier d i un politi i nemaz nesl pj kr zes st vokli vissvar g kaj s tautas att st bai nepieciešamaj s jom s. Un š kr ze ir p r k ieilgusi. Daudzi soci lie sl i kaut k du optimismu v l lolo saist b ar r jo pal dz bu, Eiropas fondu l dzek iem un taml dz gi. Ta u skaidrs, ka Eiropas nauda nav nek ds labdar bas pas kums. Da ji t ir m su pašu Eiropas fondos iemaks t nauda, kuras da u varam pacensties atg t. Turkl t jau esam p rliecin jušies, ka hum n pal dz ba – lietotu ap r bu, apavu un p r jo citiem nevajadz go pre u iepl šana – neveicina m su pašu produktivit ti, bet padara atkar gus, lielu sabiedr bas da u p rv ršot par tipiskiem lupatlašiem un l dz jiem. Vai atkal pa ausimies uz citiem un paši neko nedar sim? Un tic sim, ka no t m su dz ve paliks lab ka? Vai tom r paši uz emsimies atbild bu par savu dz vi un to veidosim, balstoties uz pašdarb bu un kopdarb bu?

Tieši tam velt ta š gr mata. Lai t m s iedvesmo!

Visp r j kooper cijas teorija

1.1. Kooper cijas b t ba un veidi

Div' roci as, div' k ji as

Lielu darbu nejaud ja;
Daudz roci as, daudz k ji as,
T s darbi us veicin ja.
/Latviešu tautas dziesma/

Lai ar kooperatīvo kustību parasti ieskaidē listi, bet moderno kooperatīvu definē un regulē sausi likumi, kopdarbības pamatā allaž bijusi kāda praktiska un pilnīgi dabiska vajadzība. Pasaulīrtīkstošiem tūdu darbu un pasākumiem, kurus cilvēks viens pats paveikt nevar. Kaut vai visvienkāršākie piemēri: smagu būvniecību viens nevar pacelt, lielu akmeni viens cilvēks neizkustinās, bet ar vairāku cilvēku kopīgu piepili tas paveicams itin viegli. Kāds iebilds, ka tūdas darbius mūsdienās veic ar tehnikas palīdzību, bet – vai viens cilvēks spēj radīt nepieciešamo tehniku, uzbūvēt ceļus un tiltus tehnikas palīdzības vietā?

Otrkārt, ir arī tie darbi, kuri gan ir pašam vienam cilvēkam, taū tū d gājums tie prasa lielāku enerģiju, laiku un pat rītu, nekā tad, ja tos veic kopīgiem spēkiem, kā ar izmantojot darba dalībšanu. Piemēram, teorētiski katrs mājās var tū cept maizi, taū tad enerģiju, laiku un pat rīš būtu daudz lielāks. Vai ar katrs piensaimnieks var tū pats transportēt pienu uz tirgu vai tūvko pienotavu un k r t ot visas ar to saistītās darības. Kāds gan laika un enerģijas pat rīš tas būtu, ja tū darbtū visi piensaimnieki! Tūpēc daudz izdevīgāk, ja tū paveic piensaimnieku sabiedrība. Jā, šo darbtū var paveikt ar dažādiem pasākumiem un starpniekiem, taū tū d gājums vīi par tū ems maksu un diktē iepirkuma cenu. Līdz ar tū piensaimnieks par savu produkciju saems mazāk, bet pat rīt jū maksā vairāk.

Tūpat skaidrs, ka cilvēki allaž tiecas pēc labākas dzīves. Bet šie labākie dzīves apstākļi ir sasniedzami tikai ar darbtū: jū vairāk padarīts, jū labāk dzīve. Un lai padarītū vairāk, cilvēki kopš seniem laikiem mūdz apvienoties, jū vienbūir spēks!

Tūpēc jau mūsu senīkopš pasaules ieskumiem ir organizējūšies kopdarbības, kas latū valodā nozīmē kooperatīvu. Sūkotn jū tūsbija kopīgās medības, apmetūbūvšana, talkas. Taū, attīstoties sabiedrības un ieviešoties darba dalībšanai, ar kopdarbības formas kūva izsmalcinātākas, specializētākas, modernākas. Piemēram, attīstoties naudas attiecībām, radās nepieciešamība pēc kredītkooperatīviem jeb krājīzdevu sabiedrībām.

Tieši ar kopdarbības mērī, lai sasniegtū labākus rezultātus, cilvēki organizējs biedrības, sociālas vai garīgās atdzimšanas kustības, reliģiskās apvienības, politiskās organizācijas, akciju sabiedrības un kooperatīvos. Tūd jū dī sabiedrībāsnaudošpotenciālo enerģiju pūrvārs kin tiskaj un tiek ievīrztā radošā darba gūltā.

1.1.1. Kooperatīvu patnības

Atšīr būno kultūras biedrībām vai reliģiskām organizācijām, kooperatīvi ir sabiedriski saimnieciskās organizācijas ar konkrētiem mērīem, piemēram, lūta kredīta sagādāšana, pūre u sagādāšana, ražošana, ražojumu pūrdošana, apdrošināšana u.c. Taū vienlaikus kooperatīvi ir arī biedrības. Tū tad tos var tū raksturot kā kopīgus saimnieciskus pasākumus. Taū zinām mērītūpat var raksturot arī, piemēram, akciju sabiedrības, kolhozus un starptautiskās korporācijas. Ar ko kooperatīvi atšīras no citām kopīgās saimnieciskās darbības formām?

Galvenā atšķirība izriet no dažādas attieksmes pret cilvēkiem un kapitālu. Ja uzpeļ orientācija komercstruktūras kapitāls tiek uzskatīts par galveno noteicošo faktoru, tad kooperatīvos galvenais ir cilvēks jeb kooperatīva biedri. Tāpēc ir ļoti svarīgi saprast, ka kooperatīva galvenais mērķis nav peļņas gāšana un pārciešanas lielku dividendžu izmaksāšanu turētājiem, bet gan tas labums, ko nodzdarbošas kooperatīvgst katrs tībiedrs, izmantojot kooperatīva sniegtos pakalpojumus un kopīgiem spēkiem sagādāt siespjas.

Uzskaitīsim ar citās galvenās kooperatīvu patnības.

1. Katram biedram l mums pieēmšān viena bals un vienas tiesības.

To var saukt arī par demokrātijas principu. Jā, lai gan mēs dienā daudz tiek runāts par demokrātiju, daudzās firmās, sabiedrībās un citās iestādēs nekādas demokrātijas faktiski nav. Līdzīgā demokrātija nebija arī padomju laika kolhozos un valsts iestādēs. Akciju sabiedrības akcionāriem pieder lēmšanas tiesības, kas samrojamās arī viņu ieguldītā kapitālu. Kam vairāk akciju, tam lielāka teikšana. Daudzviet l mums pieēm administratīvā kārtībā. Tikai kooperatīvos katram biedram ir vienas tiesības un l mums pieēmšān viena balss. Neatkarīgi no tā, cik paju katrs biedrs iegādājies. Tādā kooperatīvās sabiedrības galvenais faktors ir pats cilvēks.

2. Kooperatīvi ir bezpeļņas organizācijas.

Protams, ar kooperatīvos biedri sāņem atdzību par savu kopīgā pasākumā ieguldītā naudā (iegādātā mājām), bet šā atdzība jeb dividendes nedrīkst pārsniegt vidējoprocentu apmēru naudā tīrģ. Nevis valsts un laikos šojaut jumu risina viendī, tā u tieši šāda nostāja atbilst kopdarbības garam un kooperācijas būtībai. Nevis maksimāla peļņa, bet biedru kopīgās labums. Pirmskārā Latvijā kooperācijas likums noteica, kā par pājām var izmaksāt ne vairāk par 8% gadā. Turpretākiju sabiedrības peļņa netiek ierobežota.

Bezpeļņas princips izpaužas arī tīr atlikuma (saimnieciskā ieguvumu) sadalīstarp biedriem. Tīr notiek samērā katra biedra saimnieciskā l dzdarbība (apgrozījuma apjomu) kopīgā pasākumā. Piemēram, pārtīju biedrības dalībnieks gada beigās sāņem saviem iepirkumiem atbilstošo tīr atlikuma daļu (vai arī zaudējuma daļu, ja darbībā bijusi neveiksmīga), bet ražojuma pārdošanas kooperatīvā atbilstoši nodotājai produkcijai. Tādā atlikuma sāņemtie, kas ar savu apgrozījuma daļu to sagādājuši. Turpretākiju sabiedrības atlikuma sadala tikai samērā katra akcionāri ieguldītā kapitālu. Tādā akcionārs var praktiski nesadarboties ar savu sabiedrību, jo dividendes nodrošina viņā akcijas ieguldītā kapitāls.

Viņā min, kā kooperatīvi noteiktā tīr atlikuma daļu iegulda biedru izglītīšanas un pilnveidošanas pasākumos, vai arī citos fondos, ja to nolemj biedru pilnsapulce. Ja to nedara, tad šāds kooperatīvs neatbilst kopdarbības garam.

3. Kooperatīvi ir organizācijas ar neaprobežotu biedru skaitu jeb atvīrtas organizācijas.

Tāpēc jau tiek runāts par kooperatīvo kustību. Kooperatīvi, jātie ir tā, nevar būt slīgtās, elitāras organizācijas. Tie ir ieinteresēti augt un izplatīties, dibināt otrās un trešās pakāpes savienības, jod tādējādi tiek vairotas arī katra biedra iespjas. Tādā iepriekš nedrīkst noteikt maksimālo kooperatīva biedru skaitu, nedz arī mēs kslīgā ierobežot jaunu

biedru uz emšanu, iz emot gad jumus, kurus nosaka stat ti, ja konkr ta uz emšana var kait t kooperat va past v šanai un sekm gai darb bai. Nav pie aujama kandid tu diskrimin cija p c reli isk m, politisk m, dzimuma, vecuma vai cit m paz m m, iz emot stat tos noteikto vecuma ierobežojumu. Jo kooperat vi ir kust ba, kas pace as p ri partiju, konfesiju, nacion l m vai dzimumu nesaska m. Kust ba ir vienojoša, kam r partijas jau p c savas b t bas ir š e ošas. Turpret akciju sabiedr b s dal bnieku skaits ir ierobežots ar izlaisto un jau nopirkto akciju skaitu.

4. Kooperat vi ir br vpr t gas organiz cijas.

Tieši t p c kolhozi, pat ja tie b tu oti racion li un efekt vi organiz ti, p c savas b t bas nebija kooperat vi, jo iek aušana kolhozos bija piespiedu pas kums, un nepak aušan s draud ja ar represij m. Kooperat vos cilv ki var br vi iest ties un tikpat br vi no tiem izst ties. Šaj zi kopdarb bas organiz cijas var sal dzin t ar reli isk m draudz m, iz emot tos v stures periodus, kad notika reli ijas uzspiešana taut m.

5. Kooperat vs r p jas par savu biedru izgl tošanu un profesion lo izaugsmi.

Šo principu ieviesa jau "Ro deilas God gie pionieri" 1844. gad . Un tas ir tikai dabiski – ja kooperat vs grib darboties sekm gi, t biedriem, kas ir ar galvenie l mumu pie m ji, j b t gudriem, izgl totiem, ar augst m mor l m, tisk m un kultur l m paš b m. K ar j izprot kopdarb bas gars, j prot dom t strat iski, ne tikai par šodienu un savu mirk a izdev gumu. Jo pret j gad jum kooperat v s ksies str di, ildas, š elšan s un citas kait jošas izpausmes, kas kooperat va darb bu padar s neiesp jamu. Ne maz k svar gi ar tas, lai kooperat va v l t s amatpersonas, darbinieki un speci listi b tu augstas klases speci listi sav jom un sp tu p c iesp jas lab k veikt savus pien kumus.

Lai nepie autu elit rismu un izol t bu no apk rt j s sabiedr bas, kooperat vu biedriem j dom ar par visas sabiedr bas labumu. Da ji to nodrošina jau min tais bezpe as princips (kooperatori parasti nepaliek par milj on riem, lai gan dz vo pilnv rt gu un tur gu dz vi), bet ne maz k svar gi ir inform t sabiedr bu par kooper cijas m r iem un principiem, b t atkl tiem, god giem un atv rtiem. Ar tas veicin s kooperat v s kust bas att st bu, jo kust bai piesaist s gan jaunus biedrus, gan klientus, kuri grib s izmantot tieši kooperat vu sniegtos pakalpoj umus un ražoj umus. Vienlaikus tiks nov rst s iesp jamais sabiedr bas naid gums un skaud ba.

1.1.2. Daž das kooper cijas defin cijas

Apkopojot uzskait t s patn bas, varam tikai pievienoties Latvijas kooper cijas speci lista un tautsaimnieka **Eduarda Baloža** (1880 – 1951) pied v tajai kooper cijas defin cijai:

“Kooper cija ir sabiedriski saimnieciska kust ba, kura, vadoties no br vpr t gas neaprobežotas apvienošan s un apvienoto vienl dz bas principiem, izpaužas daž dos kop gos saimnieciskos pas kumos, kuros kapit ls dab atl dz bu ne augst ku par parasto naudas tirgus procentu apm ru un kuru saimnieciskos sasniegumos katrs biedrs g st labumu sam r ar t tiešu saimniecisku l dzdarb bu kop g pas kum .”

Lai paplašin tu izpratni par kooper cijas b t bu, izlas sim ar citas kooper cijas defin cijas.

1998. gad pie emtais Latvijas Kooperat vo sabiedr bu likums:

“Kooperatīvā sabiedrība ir brīvprātīga fizisko un juridisko personu sabiedrība, kuras mērķis ir apmierināt savu biedru ekonomiskās un sociālās vajadzības, kā arī veicināt viņu sabiedrisko darbu, materiālās labklājības un kultūras līmeņa celšanos. [...] Tā ir autonoma, sevi uzturoša un savu biedru kontrolēta organizācija.”

Vācijas likum par kooperāciju XX gadsimta sākumā bija raksturojis:

“Kooperatīvā sabiedrība ar neierobežotu biedru skaitu, kuras uzdevums ir veicināt savu biedru darbu vai saimniecību ar kopīgu uzdevumu palīdzību.”

Turpretī Krievijas likums tālāk bija raksturojis:

“Par kooperatīvā sabiedrību tiek atzīta sabiedrība ar mainīgu biedru sastāvu un kapitālu, kura darbojas kā pašā firma ar mērķi veicināt savu biedru materiālo un garīgo labklājību, kopīgi organizējot dažādas veida saimnieciskās uzdevumus vai savu biedru darbu.”

Roberta Ovena laikabiedrs un Rodeilas kooperatīvā vācnieks **D. Holioks** uzskatījis:

“Kooperācija ir peļņas izdalīšana, turklāt pircējam veikalā un strādniekam darbnīcā tiek piešķirta taisnīga daļa no ienākuma, kurš cēlies sakarā ar patērētāju vai darbu.”

Francu teorētiķis Šarls Žids:

“Kooperācija ir asociācija, kura cenšas realizēt taisnīgu cenu.”

Vācu kooperators P. Kaufmans kooperāciju definēja:

“Biedrības, kurās apvienojas nenoteikts biedru skaits vai arī personu apvienības, kurās katrs biedrs, baidot vienlīdzīgas tiesības un uzņemot vienlīdzīgu atbildību, uzbrūvē pamatu nodrošināt masu saimnieciskās funkcijas kopīgu uzdevumu, lai arī to iegūtu zināmus saimnieciskus labumus.”

Vācu tautsaimnieks Dr. C. Fukss:

“No saimnieciskā viedokļa raugoties, kooperācija ir personu apvienība vienā daļā saimnieciskā mērķa kopīgai sasniegšanai uz savstarpējās palīdzības pamatiem, t.i., atsevišķu personu interešu sekmīgas caurvispārības, kurai atsevišķa persona pakļaujas pēc principa “Viens par visiem, visi par vienu””

Kooperators D. Bānsels:

“Kooperācija ir labprātīga saimnieciskā kopdarbība, kuras uzdevums ir nodrošināt nevis kapitālistu, bet darba cīlņu – kā patērētāju, tā ražotāju – intereses.”

Krievu kooperators V. Pekarskis:

“Kooperācija ir patstāvīga saimnieciskā sistēma, kuras mērķis ir nodibināt tās saimnieciskās attiecības, kas katram nodrošinātu viņa darba ekvivalentu, turklāt netraucējot tehnikas un kultūras progresu.”

Krievu tautsaimnieks Tugan-Baranovskis:

“Kapitālistiska uzdevuma mērķis ir iegūt pēc iespējas lielāku peļņu, tā ir patērētāja dzīvībai pazīstamā rakstura uzdevums, t.i., kooperatīvā uzdevums, kuri veidoti pēc citiem principiem un sprauduši sev citus mērķus.

Kooperatīvā sabiedrība vairāku brīvprātīgi apvienotu personu saimnieciskās uzdevums, kuras mērķis nav peļņas iegūšana no ieguldītā kapitāla, bet gan – ar saimniecisku kopdarbu vairot savu biedru darba ienākumus, vai arī samazināt viņu izdevumus par tērītiem un citu preču vajadzībām.

Valsts un pašvaldības iestāžu saimnieciskiem uzdevumiem ir līdzība ar kooperatīvā sabiedrību, kā arī to uzdevums nav peļņas gūšana. Tāpat valsts un pašvaldības

iest žu uz mumiem ir piespiedu raksturs, turpret kooperat vi dibin s ar ieinteres tu personu labpr t gu piedal šanos.”

Krievu kooperators V. Posse:

“Apgaismotu darba aužu br vpr t ga apvien ba, kas uz pašpal dz bas un savstarp jas pal dz bas pamatiem, iev rojot sabiedrisku labumu, organiz ražošanu un ražojumu vienl dz gu sadal šanu, lietder gi apmierinot visu materi l s un gar g s vajadz bas.

Kooperators V. Totomiancs:

“Kooper cija ir prakticisma un ide lisma savienojums. T netiecas tikai p c materi liem labumiem, ta u ne auj aizrauties ar ar ne stenojamiem sap iem. Kooper cij sapr t gi sakaus ts individu lisms ar solidarit tes garu. T ir nevis š iru un atseviš u profesiju, bet gan visp rcilv ciska solidarit te. Kooper cija ir ieciet ga pret uzskatiem un tic bu, taj apvienojas personas no daž diem sabiedr bas sl iem, kuri cit viet varb t savstarp ji c n tos. Kooper cija ir m ž ga, jo no visiem sabiedrisk s kust bas veidiem tikai t past v s arvien. T v l nav gal gi kristaliz jusies, bet tikai veidojas. Un š veidošan s notiek no apakšas uz augšu, t p c t m ž ga.”

“Kooper cija ir br vpr t ga apvien ba ar main gu kapit lu un biedru sast vu, kuru m r is nav pe as ieg šana, bet sava st vok a un saimniec bas uzlabošana.”

1.2. Ro deilas god gie pionieri

Pirmais kooperat vs pasaul š v rda modernaj noz m rad s Anglijas pils t Ro deil . Tieši š kooperat va dibin t ji jau XVIII gadsimta pirmaj pus izstr d ja tos modern s kooper cijas pamatprincipus, kas savu noz m bu saglab juši l dz m sdien m. T p c ir v rts šo kooperat vu paši izcelt un t v sturi p rzin t, jo bieži ar m sdien s kooperat vi cieš neveiksmi tikai t p c, ka nav iev rojuši Ro deilas principus.

Ro deilas pat r t ju biedr ba nerad s tukš viet , nedz ar izveidoj s vien dien . Vispirms jau – k p c tas notika Anglij , turkl t Lielbrit nijas nomal s? Galvenok rt jau t p c, ka Lielbrit nija bija r pniecisk s revol cijas dzimtene, kur pirmaj izveidoj s tipiska industri la sabiedr ba ar att st tu naudas saimniec bu jeb kapit lismu. Bez tam skoti, ri un citas taut bas šai lielvalst bija iek autas visai varm c gi, t p c papildus cieta ar no diskrimin cijas.

T k kapit listisko uz mumu m r is bija maksim la pe a, to pan ca ar ar t diem necilv c giem pa mieniem k smagi darba apst k i, garas darba stundas (l dz 17 stund m diennakt), mazas algas, b rnu un sieviešu ekspluat cija, d rgas, bet vienlaikus ar nekvalitat vas (viltotas, nepareiz svar p rdotas u.c.) p rtikas preces. Tieši t p c pirmie kooper cijas centieni izpaud s k kop ga damvielu ieg de. Par pirmo pat r t ju kooperat vu uzskata 1769. gad Fenvikas aud ju ciem (Skotij) dibin to biedr bu, kas savu biedru vajadz b m iepirka galvenok rt auzu putraimus. Šai biedr bai sekoja daudzas citas, lai gan to m žs nebija ilgs. Pašu biedru apzi a v l nebija tik att st ta, lai sp tu izvair ties no š elšan s, b tu loj li savam uz mumam (t.i., iepirktos tikai sav kooperat v), tur tos pret priv to tirgot ju vilin jumiem un “akcij m”. Bet galvenais – v l nebija izstr d ti l dzsvaroti un efekt vi kooperat v s organiz cijas principi.

1795. gad Hullas pils ti as nabadz g kie iedz vot ji l dza pils tas galvas at auju b v t kop gas dzimavas (maizi tajos laikos katra imene cepa sav s m j s). Tam bijuši divi galvenie iemesli: 1) priv tie dzimavnieki par miltiem pras juši nesam r gi lielu samaksu; 2) arvien biež k par d j s miltu viltojumi – ar kaol na un citu miner lvielu

piejaukumiem. Tas jau bija solis uz priekšu, sal dzinot ar Fenvikas biedrību, jo paredzēja savu ražošanu. Kad pašu savākt s naudas pietrūcis, palīdzēja daži pilsētas valdes locekļi un citi turgi audis. Tā jau 1797. gadā dzimavas patiešmā s kušas darboties un devušas atvieglojumu biedrības locekļiem. Tomēr tie bijuši tikai atsevišķi gadījumi, nevis kooperatīvā kustība, kas būtiski ietekmētu vienkāršo cilvēku dzīvi Anglijā.

Strādājošā strādnieku arvien pasliktinoties, dzima plaši reformu plāni. Redzamākie reformatori bija **Roberts Ovens** (1771 – 1858) Anglijā un **Šarls Furj** (1772 – 1837) Francijā. Tie bija ideālisti, kas prātieku lielas cerības balstīja uz turīgā pilsoņu labdarību. Viņuprāt, ar turīgā aužu atbalstu bija jādibina kolonijas, kurām tnieki varētu kopīgi strādāt un būt laimīgi. Tiklīdz būtu nodibinātas un sekmīgi darboties vairākas tādas kolonijas, cilvēki prātiecināsies par koloniju labumu, un visi kļūst vai nu par tādām kolonijām atbalstītājiem vai dalībniekiem. Vairākas kolonijas patiešmā tika nodibinātas, taču drīz vien iznāca. Pats Ovens savu lūdzekļu bija ieguldījis un zaudēja Jaunharmonijas kolonijā Ziemeļamerikā.

Daudzreiz kļuva dzīvā raudzīšana angļu rīstis **Viljams Kings** (1786 – 1865). Viņš jau izsenis loloja sapni par strādnieku un amatnieku atbrīvošanu no nabadzības un apspiešanas. 1828. gadā viņš par saviem lūdzekļiem sāka izdot nelielu žurnālu "Kooperators", kas līdz 1831. gadam iznāca 28 reizes. Kings sludināja, ka darba cilvēku atbrīvošana iespējama tikai ar pašdarbību un kopdarbību. Ko nespēj viens, to var viegli paveikt, ja savus resursus apvieno daudzi. Kings pastāvēja, ka strādniekiem jāiemēca izmantot savas pirkšanas spējas. Šim nolūkam jāiekārto kopīgās kapitāls un jāierīko savs veikals jeb pat rīta biedrība. Iepirkot preces vairumam, iespējams iegādāties lētāk. Gūtā peļņā jāizdala biedriem, bet gan jāpievieno kopīgajam kapitālam. Kad tas būtu sakrātis gana liels, jāskatās vārt savas fabrikas, pirkt zemi utt.

Līdz ar to tieši Viljams Kings uzskatījis par pirmo patērētāju biedrību teorētiku. Bez tam viņš kooperatīvu neuzskatīja tikai par saimniecisku kustību. Jātā valdīst tikai dzīšanā spēkā pašlabuma, sekmīgā attīstībā nebūtu iespējama, uzsvēra Kings. Kooperatīvas pamatmotīvi būtu mēlestība un cilvēku kopīgā garam.

Pēc Kinga ierosinājuma 20 Braitonas strādnieki un amatnieki 1827. gadā nodibināja Braitonas Patērētāju biedrību. Tās piemēram sekoja daudzas citas. Piecu gadu periodā Anglijā jau darbojās vairāki simti patērētāju biedrību. Tomēr pēc pirmās sajūsmas ar tās sāka iznākt. Par galvenajiem neveiksmes cēloņiem tiek uzskatīti šādi: 1) nepilnīgi statisti; 2) lojalitātes trūkums (biedri iepirkās citos veikalos); 3) preču pārdošana uz kredītu; 4) negodīgi darbinieki (tā kooperatīviem vēl nebija juridiskas personas statusa, tos nevarēja saukt pie atbildības); 5) nepareiza atlikuma sadalīšana u.c. Bez tam tajā laikā Anglijas strādnieki tika ierauti politiskā cīņā kaislības, kādā kooperatīvas kustības vēltāja aizvien mazāk uzmanības.

10 gadus pēc pirmā kooperatīva dibināšanas viņa noplakšanas Ro deilā kļuva sapulcē, kur bija pulcējušies 28 audzēji, tika runāts par cēloņiem, kā izkļūst no nabadzības, ko bija padziņinājis ar neveiksmīgais streiks. Nāca ierosinājums dibināt patērētāju biedrību. Zīmīgi, ka vairāki sapulces dalībnieki šai idejai iebilda, norādīja uz lūdzēju biedrību neveiksmīgā pagātni. Citi turpretī norādīja uz neveiksmīgā biedrību nepilnībām, kuras nākotnējā novērš. Piemēram, preču pārdošanu uz parāda, kuru daudzi biedrību tār neatmaksā. Kā uz neitāns gu atlikuma dalīšanu. Čarlzs Hovards ierosināja atlikumu dalīt nevis atbilstoši iegādātajam pajūm, bet gan katra biedra veiktajiem pirkumiem, jo tas biedrus mudināšot iepirkties tikai savā veikalā. Šis priekšlikums atrada lielu atsaucību.

Tādējādi sapulces noslēgumā tika nolemts dibināt patērētāju biedrību. Dibinātāji parakstīja uz papīra, ka apņemas ik nedēļu biedrības kasē iemaksāt 2 peniņus, kā arī tika ieviesta kasieris.

Ro deilīši izstrādāja arī plašu un tīrlejšu darbības programmu, kas paredzēja apgādāt biedrus ar produktiem un citām precēm, celt dzīvokļus, dibināt fabrikas, ierīkot lauksaimniecības ražošanas kooperatīvu un visbeidzot – dibināt koloniju, kur dzīvotītu uz kopīgas ražošanas un patērēšanas pamatiem.

Kad savāca 28 mērķus – pa vienai no katras biedras –, pionieri sāka ierīkot savu veikalu. Nāra nelielas telpas nomaīel, kuru sauca par Krupju ielu. Veikala atvēršanas dienā tajās telpās ieradušies tikai dažādi ro deilīši un sapulcējušies tumšā s telpās. Taču neviens neuzdrīkstējās atvērt logus, jo publika uz ielas bija noskaņota zobgāļi, dibinātājus apsūdzot par “dullajiem audžiem”. Visbeidzot drosmīgākais tomēr izskrījis uz ielas atvērt logus un ar to izraisījis veselu smieklu, zobgāļu, rācienu un svilpienu kori, un dzīvīgas piezemes. Tā 1844. gada 21. decembrī tika likts pamats sistēmai, kas patērētājiem iekaroja visu pasauli.

Sākotnēji veikalā bijušas preces tikai 14 mērķu vērtībā: milti, auzu putraimi, cukurs, sviests un svecēs. Veikals strādājis pa vakariem divas reizes nedēļā. Tikai no 1851. gada veikals darbojies visu dienu un biedru skaits bija pieaudzis līdz 680. 1933. gadā, kad biedrība pievienojās otrai Ro deilības patērētāju biedrībai, biedru skaits sasniedza jau 25834.

Lieki teikt, ka sākotnējā attīstības periodā biedri paveica milzīgu un pašizliedzīgu darbu. Pēc 10 – 12 stundu garas darbadienas fabrikā tiekturpināja strādāt savā kooperatīvā, par to nesāņemot nekādu atlīdzību. Tika apstrādātas un fāstas preces, kuras tērēti, tirgotas un pirktas. Piemēram, biedrības kasieris tikai pēc 13 darbības gadiem tika atbrīvots no kafijas malšanas pienākuma.

1.2.1. Ro deilīšu principi

1. Jātirgo neviltotas, labas preces.

2. Preces jāpārdo pareizā mērķā un svarīgā.

Šie principi bija svarīgi tāpēc, ka tajā laikā preču viltošana un blāzģa svēršana bija ļoti izplatīta. Turpretim ro deilīši sevi pieteikuši kā morāli nevainojamus tirgotājus, kas pilnīgi atteikušies no šiem kaitīgajiem pircēju krāpšanas paņēmieniem. Un laba slava ir vislabākā veikala reklāma.

3. Preces jāpārdo un jāpārdo tikai par skaidru naudu.

Pirmkārt, iepriekot uz parādā, mazinās atbildības sajūtu, jo tā var iepirkt vairākas nek vajadzīgas, vai arī tās lietas, bez kurām var iztikt. Ar pircējs, pārkot uz parādā, nek atkarbā no pārdevēja, ko pārdevējs var sākt izmantot negodprātīgi, piemēram, piedāvājot sliktākas preces vai par lielāku cenu. Bez tam pircēji var parādā neatdot, radot zaudējumus veikalam, samazinot ikdienā nepieciešamos apgrozāmos līdzekļus. Nepārdošanai uz parādā ir arī liela audzinošā nozīme: tā disciplinē biedrus, radina tos piekārto gā sāimniekošanas, izslēdz dzīvīšanu pāri saviem ienākumiem. Ro deilīšu statoss bija patērētājs punkts, kas noteica biedras sodsāšanu ar 10 šiliņiem, ja tā pārdo vai pārdo preces uz parādā.

4. Preces j p rdod par vid j m tirgus cen m.

Šis princips dod š das priekšroc bas. Kooperat va r c bas l dzek i pak peniski pieaug par starp bu starp tirgus cenu un pašizmaksu, l dz ar to palielinot biedr bas iesp jas. Kooperat vam veidojas naudas rezerve neparedz tu zaud jumu segšanai. Biedri, maks jot tirgus cenu, pak peniski un nemanot iekr j sev zin mu summu, ko veiksm gas darb bas rezult t gada beig s sa em atpaka . Š summa gada beig s var izr d ties diezgan liela un auj apmierin t k du noz m gu vajadz bu, kas neb tu iesp jams, ja vi š ikdien ietaup tu dažus sant mus. T d j di biedram dota iesp ja kr t naudu, ne no k neatsakoties. Faktiski kooperat va biedrs gada beig s sa em to summu (tirgot ja pe as tiesu), k du parast veikal no pirc ja pa em priv tais tirgot js par saviem pakalpojumiem.

5. Atlikuma liel k da a j sadala starp biedriem sam r ar vi u iepirkumiem gada garum .

Ar to tiek pan kts, ka kooperat vs nav pe as uz mums, kur dividendes sa em akcion ri, bet gan bezpe as uz mums, kur atlikumu sa em tie, kas to devuši, t.i., pirc ji. Ja biedrs sav veikal nav neko pircis, vi š gada beig s neko ar nesa em. Tas ir tikai taisn gi un turkl t mudina biedrus iepirkties sav veikal , kas stiprina visu kooperat vu, jo palielina t apgroz jumu. K ar mudina nebiedrus iest ties kooperat v , lai sa emtu iesp ju taup t un kr t “bez s p m”. Pat r t ju biedr ba, ja t darbojas pareizi, vislab k nodrošina taisn gu preces cenu.

6. Da a atlikuma j iegulda biedru izgl tošanas un kultur las audzin šanas pas kumos.

Tas nepieciešams, jo kooperat vs darbosies lab k un sekm g k, ja t biedri b s izgl toti, att st ti, apzin gi un kultur li. Ro deilieši šim nol kam ik gadus ziedoja 2,5% atlikuma, ier koja bibliot ku, las tavu, vakara kursus un skolas.

7. Par biedru iemaks taj m paj m j maks noteikts procenti.

Tas bija zin ms kompromiss. T tad ne t ra akciju sabiedr ba, kur visu atlikumu (pe u) izmaks akcion riem sam r ar akciju skaitu, nedz kapit la noz mes absol ts noliegums. Paz stot cilv ku psiholo iju, ro deilieši nol ma par biedru paj m maks t parastos noguld jumu procentus, kas taj laik bija 5% gad . T d j di kooperat vs sp ja piesaist t vair k kapit la, jo tas bija labs stimul s pirkt biedr bas pajas. Tom r ieg d to paju skaits neiespaidoja demokr tisko l mumu pie emšanas principu: vienam biedram viena balss, neatkar gi no ieg d to paju skaita.

8. Katram biedram viena balss.

Ar to pasv trots, ka kooperat v biedrs tiek tur ts augst k par kapit lu.

9. Politiska un reli iska neitralit te.

1.2.2. K tika gal ar “gaisa jauc jiem un skand listiem”

Bieži vien gr t bas kooperat va un jebkuras cita rakstura biedr bas vai organiz cijas darb b rada paši t s biedri. L k, k šo visai izplat to par d bu raksturojis Ro deilas pionieru v sturnieks D. Holioks (Ed. Baloža tulkojum).

“No mor les viedoka, Ro deilas pionieru pastr d tais br numsi r tas, ka vi iem pietika vesel sapr ta, lai, ar b dami daž d s dom s, nenaidotos; lai, sav starp str doties, tom r str du nenovestu l dz š elšanai; lai reiz m ien stot, tom r arvien tur tos kop .

Pa liel kai da ai str dneku š ir , k ar it visu š iru organiz cij s, ir zin ms skaits ori in lu personu, kuras ir dzimušas it k zem š elšan s zvaigznes. T s ir pilnas naida, neuztic bas un nevienpr t bas, t s aizvien izturas asi un nepiekl j gi. Vi u pašu vaina t nav, vi as t izturas pret savu gribu, cit di nemaz nesp j. Vi u runas org ns ir saboj ts un no t nevar izdab t nevienu melodisku ska u; vi u parastais tonis ir mor liska kakofonija. Vi i nekad nepar da sirsnbu, nekad nav apmierin ti. Past v ga sejas raušana un grimases liecina par vi u “nepiekrišanu”, vi u l pas ir cieši sakniebtas un viss vi u izskats r da, ka vi i ir nemier un arvien kritiz .

Šie cilv ki ir sabiedr bas eži, kuru adatas arvien ir saceltas un gatavas dur, bet kuru redze ir saboj ta, saska ar ko vi i visu redz a g rni. Visu, ko vi i apskata, vi i vispirms ieb ž den , kur vistaisn kais spie is izskat s it k tas b tu saliekts. Šie cilv ki zina, ka katram v rdam ir div j da noz me, un t p c uztver tos taisni pret j noz m , nek j s bij t dom juši. Vi i zina, ka neviena doma nevar aptvert visu, kas tikai n k pr t , un arvien pie eras tam, ko j s atst jat neiev rotu, un ignor tieši to, ko j s apgalvoj t. Vi i iest jas sabiedr b it k str d šanas nol k , bet paties b tikai lai kritiz tu t s darb bu, pat nem inot nov rst t s nev lam s par d bas, par kur m tie s dzas. Vi i necenšas nostiprin t biedr bu visu biedru kop j s lietas lab , bet uzmekl biedr bas v j s vietas, nost d dami p d j s zem kop j ienaidnieka sitieniem. Šie cilv ki piespiež visus biedrus past v gi sajust vilšanas, t ka galu gal skait ties par t s pašas biedr bas locek iem, kuras sast v ir vi i, izliekas it k smags sods. J s s kat sajust, ka liel ku cie u un mieru j s varat sagaid t starp pretiniekiem, nek starp draugiem. Šie cilv ki arvien pare o visiem un katram, ka pas kums izput s, l dz beidzot tieš m pan k to, ka sekm ga darb ba k st neiesp jama, bet p c tam v l prasa atzin bu par savu “gaišredz bu” un pretend uz pateic bu un cien šanu tieši par to l dzdarb bu, kura jums kait ja. Vi i l dzin s br vpr t giem ugunsdz s jiem: arvien velk sev l dzi š irceni un, pie emot, ka j su lietai past v gi draud aizdegšan s briesmas, aplej j s ar deni no r ta l dz vakaram, l dz beidzot visi ir izmirkuši l dz kreklam.

T di “nelaim gi labsird gi draugi” neliel skait past v gi sastopami gandr z vis s biedr b s. Vi u nav daudz, bet tie ir neizn cin mi; tie ir zin mas sugas laup t ji uz progresace a, kuri apgr tina katru ce inieku. Vi i piespiež j s apst ties un atsac ties no sav m cer b m. Tikai gudri un stipri cilv ki sp j atkrat ties no vi iem un tikt ar tiem gal . Ro deilas kooperatori izprata vi us oti labi – vi i tos sastapa, bija pret tiem ieciet gi, raudz j s uz tiem k uz nejaušu š rslu progresace , griez s pie vi iem ar laipnu v rdu un jautru smaidu, un g ja vi iem gar m. Vi i atbild ja tiem ne ar v rdiem, bet ar darbiem.

Ikviens, kas iest jas tautas organiz cij , j br dina no š das biedru sugas, k du m s nupat aprakst j m. J s viegli tiksiet ar vi iem gal , ja tie nep rsteigs j s nesagatavotus. Tieš m, sav zi vi i ir pat der gi; vi i ir tas balasts, ar kuru sabiedriska arhitekts p rbauda savas jaun s b ves iztur bu. M s pieminam vi us t p c, ka tie bija sastopami ar Ro deil , un šis fakts r da, ka m su Ro deilas kooperatoriem ne daba, ne gad jums nebija seviš i labv l gi. Vi iem bija j iztur t di pat p rbaud jumi, k citiem cilv kiem, un vi iem bija j c n s ar parastaj m cilv ku gr t b m.”

1.2.3. Turpmāk patrtju biedrību attīstība Lielbritnijā

Ro deiliešu panākumi un labā slava triju vienību aktu atsauksmi vis Lielbritnijas teritorijā un ārpus tās robežiem. Tā 1852. gadā Anglijā pēc Ro deilas principiem darbojās ap 130 patrtju biedrības, bet 1864. gadā – jau vairāk nekā 500.

Starp dibinātajiem kooperatīviem izvērsās plaša un cieša sadarbība, kas 1864. gadā nodibinātā Anglijas Lieltirdzniecības savienība, bet 1868. gadā – arī Skotijas Lieltirdzniecības savienība. Tās nebija viegli izdarāmas, jo angļi to darīja pirmo reizi pasaules vēsturē, tāpēc citu paraugu, no kām cēties, nemaz nebija. Lielākie nopelni šajā apvienošanās darbībā piederēja pirmajam Anglijas Lieltirdzniecības savienības priekšdatoram **Abrahamam Grinvudam**. 1869. gadā bez patrtju biedrību iniciatīvas dibinājās Lielbritnijas kooperatīvas idejiskais centrs – Kooperatīvu savienība. Ar to būtiski pieauga kooperatīvu kustības ietekme uz Lielbritnijas iekšjo politiku un pieauga arī praktiskās iespējas.

Kooperatīvu attīstībai pavārs jaunas attīstības apvēršis. Tā 1932. gadā Lielbritnijā darbojās jau 1171 patrtju biedrība, kas apvienoja 6760000 biedrus. Kopējais to apgrozījums pārsniedza 201 miljonus sterliņu mārciņu, kas tajā laikā bija milzīga summa. Lielākās patrtju biedrības, piemēram, Londonas biedrība, apvienoja ap 300000 biedrus.

Ar uzviju stenojās arī ro deiliešu sīkotnāji programma, izņemot punktu par kolonijas dibināšanu, jo par sava veida kooperatoru koloniju bija pārvērtās visa Lielbritnija. Anglijas Lieltirdzniecības savienība 1930. gados piederēja vairāk nekā 100 lielu rūpniecības uzņēmumu, kas aptvēra 40 dažādas nozares. To vidū bija dzirnavas, cepumu un konfekšu fabrikas, tabakas un cigāru fabrikas, austuves, drēbju, vadmalu un veļas fabrikas, gaļas kombināti un desu fabrikas, konservu fabrika, kurpju un zābaku fabrika, metāla izstrādājumu rūpnīca, mēbeļu fabrika, pudeļu fabrika, automobiļu fabrika, ogļraktuves, tās plantācijas Ceilonā u.c. Faktiski cilvēks varēja nodzīvot savu mūžu, izmantojot tikai patrtju biedrību ražojumus, kurus tautsauca par “savienības ražojumiem”, piemēram, savienības ziepes, savienības kurpes utt.

Kooperatīvas entuziasti visā pasaulē turcē ro deiliešu piemēru, kas miljoniem cilvēku pavāra pilnvērtīgas dzīves iespējas. Francijā ražo Ro deilas vērdnosaukts vīnu, vairāks pilsētās, arī Maskavā, ir Ro deilas vērdnosauktas ielas. Ro deilas principi tiek atkārtoti un iztirzāti ne tikai katrā grāmatā par kooperatīvu, bet arī katrā pašcienošā autoru grāmatā par tautsaimniecību.

1.3. Galvenie kooperatīvu veidi

Kooperatīva ir iespējama un vēlāma faktiski visās dzīves jomās, tā u tradīcionāli Eiropā visbiežāk sastopamie kooperatīvas veidi ir šādi:

- kredītkooperatīvi jeb kredītaizdevu sabiedrības,
- patrtju biedrības,
- lauksaimniecības kooperatīvi,
- zvejnieku kooperatīvi,
- piensaimnieku sabiedrības,
- savstarpējās apdrošināšanas biedrības,
- dzīvokļu kooperatīvi,
- darba kooperatīvi,

- ražošanas kooperatīvi,
- labības vai citas lauksaimnieciskās produkcijas pārdošanas kooperatīvi,
- darbinieku kooperatīvi u.c.

Šajā nodaļā apskatīsim galvenos kooperatīvu veidus.

1.3.1. Kredītkooperatīvu kredītu izdevumu sabiedrības

Kredītkooperatīvu galvenais mērķis ir savus biedrus apgādāt ar tiem nepieciešamajiem kredītiem. Šim nolikam kredītkooperatīvi veic pasākumus (noguldījumu piemēšana, aizņēmumu sagatavošana u.c.) un aktīvas operācijas (aizdevumu izsniegšana, bankas pakalpojumu sniegšana u.c.). Ir arī jauktā tipa kredītkooperatīvi, kuri bez naudas operācijām nodarbojas arī ar tirdzniecības starpniecību – gan apgādājot savus biedrus ar precēm, gan pārdojot biedru ražotās preces. Kredītkooperatīvu dibināšanai ir šādi galvenie iemesli: 1) naudas līdzekļu trūkums; 2) neapvienotu, mazturīgo personu vajadzība kredītiem; 3) augstā izdevumu likme; 4) piemērotu kredītu trūkums valstī.

Mūsdienās katram cilvēkam ir nepieciešama nauda dažādu izdevumu segšanai. Neapdomātu aizņēmumu piemēšana no augstiem vai dzīvībai svarīgiem līdzekļiem labu rezultātu nedod. Apdomātie cilvēki cenšas pašiem iekārt savu dzīvi, neapņemas naudu, bet neparedz tiem vajadzīgajiem izdevumiem. Tādēļ bezkrātīviem ikdienas izdevumiem dzīvībai nepieciešamās sadurties ar vajadzīgajiem izdevumiem. Tādēļ zemniekam nepieciešama laba sēkla, mēslojums, moderni darbarīki, lai veiktu labu sējumu un vāktu labu ražu. Ja nav iespēju iegādāties visu nepieciešamo, zemnieka darbs izrādīsies mazražīgs, produkcijas pašizmaksa liela. Nodrošināt vien katrs individuāls zemnieks, bet ar visu tautsaimniecību kopumā. Tas pats attiecināms uz citu jomu ražotājiem, pakalpojumu sniedzējiem, kā arī parastiem patērētājiem. Lai nopirktu labu aprīkojumu vai satiksmes līdzekli, nepieciešama liela nauda, jo lielas preces parasti ir ar nekvalitatīvu, bet ar visām tautsaimniecības kopumā. Tas pats attiecināms uz citu jomu ražotājiem, pakalpojumu sniedzējiem, kā arī parastiem patērētājiem. Lai nopirktu labu aprīkojumu vai satiksmes līdzekli, nepieciešama liela nauda, jo lielas preces parasti ir ar nekvalitatīvu, bet ar visām tautsaimniecības kopumā. Tas pats attiecināms uz citu jomu ražotājiem, pakalpojumu sniedzējiem, kā arī parastiem patērētājiem. Lai nopirktu labu aprīkojumu vai satiksmes līdzekli, nepieciešama liela nauda, jo lielas preces parasti ir ar nekvalitatīvu, bet ar visām tautsaimniecības kopumā.

Tādēļ šajos un citos līdzīgos gadījumos cilvēkiem ir nepieciešams kredīts. Pareizi izmantojot aizņemto naudu, ceļ darba ražību un arī ienākumi, kas pēc laika augstākam kredītu atdot un vēl papildus gūt sev peļņu. Ar patērētājiem ilgāk termiņā, ja pārka labu preci, kas vienlaikus ir arī stilīga un izturīga.

Kur kredītu dabūt? Lielās bankas maziem aizņēmumiem, it pašiem mazturīgajiem, parasti aizdod nelabprāt, jo ar nelielu kredītu uzraudzība prasa lielu darba patērētāju. Mazturīgos vai pat viņi tur iedzīvotājus lielās bankas uzskata par kredītnespejīgiem. Tādēļ labprāt aizdod augstāji. Tādēļ augstā izdevuma likme ir tik liela, ka mājām no šāda aizņēmuma mazlabuma, vai pat nē, kas bankrotēt un nokārt par du verdzību. Tādēļ nepieciešams gan viegli pieejams, gan lēts kredīts. Katrs atsevišķs cilvēks to sagādāt nespēj, bet to spēj veikt cilvēku apvienība, kas nodibinājusi kredītkooperatīvu.

Kredītkooperatīvu uzdevums ir izsniegt pēc iespējas lētus kredītus saviem biedriem. Tādēļ, lai to darītu, vispirms šie naudas līdzekļi ir jāsavādā. Tādēļ vispirms jāpieņem noguldījumi, vai arī – ja piesaista lielus aizņēmumus no kādas citas kredītiestādes. Parasti apkārt dzīvo cilvēki, kuriem iekrājies lieka nauda. Turpat naudu "zeļi" nav visai prātīgi, jo tad tas "nestrādā", bet tikai zaudē savu vērtību inflācijas iespaidā. Tad nu ir iespējams šo naudu uz procentiem noguldīt kādā bankā, ieguldīt uzņēmumu akcijās vai arī – noguldīt kredītkooperatīvā. Kredītkooperatīvā parasti ir

vistuv k (it paši laukos un mazpils t s) un to vada paz stami cilv ki. Ja v l šim kooperat vam ir laba slava, tad tieši tam ir lielas iesp jas piesaist t apk rtnes noguld t ju naudu. Tas tad ar ir viens no svar g kajiem kooperat va pien kumiem – p rliecin t iedz vot jus par savu droš bu, god gumu un izdev gumu*. (* - diemž l pašlaik Latvij likums neat auj piesaist t noguld jumus no iedz vot jiem, kuri nav kooperat va biedri, t d j di liedzot šo visdabisk ko un stabil ko naudas resursu avotu) Ar to kr jaizdevu sabiedr ba pal dz ne tikai saviem biedriem, bet ar citiem apk rt jiem iedz vot jiem, kuri par noguld jumiem sa em procentus, iem c s taup t un racion l k izmantot naudu.

K p rliecin t iedz vot jus noguld t naudu kred tkooperat v ? Pirmk rt, ar labu slavu un autorit ti. Otrk rt, akt vi propagand jot taup bas un kr šanas lietder bu, audzinot sabiedr b taup bas tikumu. Te par d s kooperat vu izgl tojš un tikumisk noz me. Un visbeidzot, pied v jot aud m izdev g kus noguld šanas noteikumus par bank m. Te gan nekl jas p rsp l t, jo izdev g kie noguld šanas noteikumi (ja runa par procentiem) sad rdzina ar kred tresursus.

Ja aužu noguld jumi tom r neapmierina biedru piepras jumu p c kred ta, n kas aiz emties no k das liel kas kred tiest des, piem ram, bankas, vald bas, pašvald bas vai bag tas priv tpersonas. Un te par d s kooperat vu priekšroc bas. Ja k ds nabadz gs pilsonis l gs aiz mumu bank , vi am visdr z k atteiks, bet ja tas pats pilsonis l gs aiz mumu visa kred tkooperat va v rd , tad vi š jau tiks uzskat ts par kred tsp j gu, jo atbild bu par aiz muma atdošanu uz emas viss kooperat vs.

Tautas bankas ilggad jais priekšs d t js Sieti sons kred tkooperat vus sal dzin ja ar dens s kni. T pat k ar s k a pal dz bu no zemes dzi umiem var izs kn t deni, ar ko aplaist t iztv kušos st dus, t ar ar kred tkooperat va pal dz bu var atdz vin t tr kum n kstoš s saimniec bas, naudu šim nol kam “izs kn jot” no apk rt jiem iedz vot jiem un/vai liel k m kred tiest d m.

Ta u p c kred tu izsniegšanas kooperat vam rodas jauns pien kums – r p ties par šo kred tu sapr t gu izmantošanu un laic gu atdošanu. Pret j gad jum kooperat vam rad sies slikta slava un noguld jumu straume apst sies. Nelietder gi vai neprasm gi izmantots kred ts var nest lielu aunumu. Arvien sastopami vieglpr t gi, bezatbild gi audis, kuriem pat k dz vot bezr p gi un p ri saviem l dzek iem. T p c kooperat va kred tkomitejai ir r p gi j izsver katrs aizdevums, j p rliecin s par t lietder bu un aiz m ja mor laj m, k ar lietiš aj m paš b m. Priekšroc ba t , ka parasti kred tkooperat va biedri cits citu labi paz st, jo dz vo kaimi os un ik dienas satiekas. T tad vispirms j raug s, vai kred tu pieprasa godpr t gs, uzticams aiz m js. Bez tam, it paši gr tos saimnieciskos apst k os, j dod priekšroka nevis pat ri am, bet gan ražošanas vajadz b m. J raug s, vai potenci l ražot ja uz m jdarb bas pl ns ir re listisks, vai vi a produkcijai b s noiets un pe a. Vajadz bas gad jum j pal dz šis pl ns pilnveidot vai pied v t lab ku ražošanas jomu. J izsver visi riska faktori un ar iesp jas. J saprot, ka neveiksm gas uz m jdarb bas gad jum zaud jumus ciet s ne viens aiz m js, bet ar viss kooperat vs. J vienojas par optim lu un vajadz bas gad jum elast gu kred ta atmaks šanas grafiku, jo no t atkar ga kooperat va bilance un darb bas pl nošana ilg k termi . Parasti, ja vien kooperat va biedri un vad ba nav gal gi nej gas vai aunpr t gi izmantot ji, aiz mumu atdošanas r d t ji kred tkooperat viem ir pat lab ki nek komercbank m. Jo viet jie cilv ki cits citu paz st un atbalsta.

Kred tkooper cija uzlabo ne vien biedru materi lo st vokli, bet ar gar go un audzina tikumus. Jau kred tkooper cijas pirms kumos, k ds Pr sijas tiesnesis ofici laj

tikumisk s paš bas un darba m lest ba, un p c tam j kontrol aizdevuma izmantošana. Materi ls nodrošin jums Raifaizenam nebija galvenais kred ta pieš iršanas krit rjš. Turpret Šulce-Deli s par galveno uzskat ja tieši nodrošin jumu vai lu. Vi š izteic s, ka naudu aizdos kaut vai pašn v bas iero a ieg dei, ja vien š aizdevuma atmaksa b s garant ta.

5. No iepriekš j punkta izriet ar n kam atš ir ba. Lai b tu p rliec ba par aiz m ja god gumu un lai atvieglotu kontroli, Raifaizens savu biedr bu funkcion šanai izv l j s nelielus darb bas rajonus, kuros cilv ki viens otru labi paz st. Bet Šulce-Deli s tiec s savu biedr bu darb bas rajonu p c iesp jas palielin t. Jo liel ka teritorija – jo lab k! Te atkal saskat ma l dz ba ar pe as organiz ciju tieksmi uz teritori lo ekspansiju.

T p c viegli saprotams, k p c Šulces-Deli a kooperat vi v l k itin viegli p rv rt s par parast m pe as organiz cij m, kam r Raifaizena kooperat vi un bankas arvien att st s daudz s valst s. Atliek piebilst, ka Latvij , ar t s laukos, kred tkooper cija darboj s p c Šulces-Deli a principiem.

1.3.2. Pat r t ju biedr bas

Pat r t ju biedr bas galvenais m r is ir savu biedru apg d šana ar lab m prec m par m ren m tirgus cen m. Ja k das preces ir gr ti ieg d jamas, tad biedr ba var organiz t šo pre u ražošanu. T p c galvenie darb bas veidi ir tirdzniec ba (pre u iepirkšana vairum un p rdošana mazum), k ar r pniec ba, t.i, nepieciešamo pre u ražošana. Galvenie pat r t ju biedr bu dibin šanas iemesli ir š di: 1) pe as uz mumu tirdzniec b sastopamie pre u viltojumi; 2) nepareiza preces svara vai tilpuma p rdošana un citi pat r t ju kr pšanas pa mieni; 3) spekul cija un aunpr t ga monopolst vok a izmantošana.

Sen kos laikos audis gandr z visu dz vei nepieciešamo gatavoja m j s, da ji savu produkciju bartera oper cij iemainot pret saimniec b tr kstošo preci. T s bija t saucam s natur l s saimniec bas. Ta u m sdien s cilv ki gandr z visu nepieciešamo nop rk veikalos vai cit s tirdzniec bas vai pakalpojumu viet s. Ar lauku apst k os daudzī tradicion lie produkti, k maize, sviests, kr jums, ga as izstr d jumi, vairs netiek ražoti m jas apst k os. Ta u noma s viet s bieži vien tuvum nav nevienas tirgotavas, bet braukšana uz centru prasa lielu laika un ener ijas pat ri u, ja to katrs dar s pats ar saviem sp kiem. T p c cilv ki apvienojas, lai sav dz ves viet iek rtotu savu tirgotavu, organiz tu savu apg di. Bez tam pat r t ju biedr bas var savus biedrus apg d t ar darbam nepieciešamaj m prec m, instrumentiem un tehniku.

Tas laukos, bet ar pils t s pat r t ju biedr b m var b t noz m ga loma. Vai m s esam tik bag ti, lai tirdzniec bas ien kumus d vin tu priv tveikalu vai lielveikalu pašniekiem, kuri bieži vien nav pat m su valsts pilso i, t p c ieg to pe u iz em no m su tautsaimniecisk s aprites (kapit la aizpl šana). Un kas lab k garant s pre u kvalit ti un vesel gumu, ja ne m su pašu dibin tie un vad tie kooperat vie veikali? Bez tam pat r t ju biedr bu kl tb tne ar priv tiem tirdzniec bas uz mumiem liek uzvesties draudz g k, ierobežot savu pe as apet ti, cien t pat r t ju intereses.

T tad pat ri a biedr bas uzdevums ir savus biedrus apg d t ar pat ri a prec m, lai ietaup tu laiku un l dzek us, k ar tirdzniec bas ien kumus, kurus citos gad jumos piesavin s veikalu pašnieki un citi starpnieki.

Av z s visai bieži par d s raksti par vesel bai kait gas p rtikas skand liem, kuri satricina pat civiliz t s Rietumeiropas tirdzniec bas sist mu. Lai ekonomikas

globalizācijas apstākļos ilgstoši transportu un uzglabātu produktus, kā arī uzlabotu to ražo izskatu, tiem pievieno dažādas veselībai kaitīgus konservantus, krāsvielas, pildvielas, subproduktus u.c. Mūsu pašu veikalos netrūkst "speciālistu", kuri prot "uzpriest" bojātus produktus ar noteiktiem lietošanas termiņiem utt. Lai kā censtos dažādas inspekcijas un instrukciju raksturot, šā parādība uzpeļ orientātos veikalos nav izskaužama. Un kāpēc produkti tehnoloģiem nepatīk publiski stāstīt par, piemēram, desu ražošanas sastāvdaļām? Pat ja dažādas drošības desu šīrnāsi ir staigā, mēs nezīnām, no kurienes tie ieviesta, cik gadus un kādos apstākļos konservēta. Neraugoties uz to, šos surogātproduktus mēdz tirgot par visai pieklājīgām cenām. Jo galvenais ir peļņa, un šajā nozarē ir ieinteresētas tik lielas un ietekmīgas starptautiskās korporācijas, kuru gada apgrozījums vairākkārt pārsniedz visas Latvijas nacionālo kopproduktu. Tad nu iznāks, ka mēs visai bieži aiz nezīnāšanas tērjam lielu naudu, lai sev nopirktu veselībai kaitīgus un mazbarojošus produktus.

Un atkal – katrs patērētājs, balstoties vienīgi uz savu personīgām iespējām un zināšanām, ar šo parādību cīnīsies nespēj. Bet to visai sekmīgi spēj patērētāju apvienība, kas nodibinājusi savu biedrību. Nākamais solis ir patērētāju biedrību apvienošana savienībā, kas jau spēj veidot pat savas eksporta un importa aģentūras, kā arī produktus pārstrādāt uz mums. Turklāt atbilstoši savu biedru, nevis privāto tirgotāju un starpnieku, interesēm.

Katrs privātais mēs atverot savu veikalu, vispirms cer ar to nopelnīt. Pat ja viņš citdiem ir labs un altruistiski noskaņots cilvēks. Jo tirdzniecības sistēmā tas daļēji bniekiem diktē savus noteikumus. Ja šāds tirgotājs, labu nodomu mudināts, pārkrāpšies par patērētāju interesēm, viņam agrāk vai vēlāk būs jābankrotē, atbrīvojot vietu lādzējiem neizvēlētiem tirgotājiem.

Protams, katram tirgotājam par savu darbu, kas nav no vieglākajiem, ir jāsaņem taisnā atlīdzība, lai uzturētu kaut vai savu vārdu un pašu veikalu. Tomēr, lai pastāvētu un noturētos, viņš ir spiests arvien vairāk piekļauties tirgus diktātajiem spēles noteikumiem. Un tie bieži vien nenāks par labu patērētājiem. Lai iegūtu apgrozījuma lādzējus, nodrošinātos pret dažādiem neparedzētiem riskiem, atmaksātu paēmtos kredītus, kā arī kaut ko nopelnītu sev, tirgotājs ir spiests precēm uzlikt iespējami lielāku cenu. Arī lai novārstu konkurentu nelābā lābu. Lādz ar to kopumā tirgotāji un citi starpnieki par saviem pakalpojumiem paēm nesamārgi lielu daļu, ja to salādzina ar precēs pašizmaksu. It sevišķi tas jātas mēdienu Latvijā, kurās veikalos precēs nereti ir daudz drošāk nekā citu valstu veikalos. To iespējamo ar tādā faktoriķāvaltas kurss, pašmāju ražošanas vājumus, nodokļu politika u.c., bet fakts paliek fakts.

Ja runājam par tirgotāju peļņu, kāpēc to vismaz daļēji nepatur t pašiem patērētājiem, kas galu galā ir visi mēs iedzīvotāji? Tas iespējams, ja patērētāji apvienojas, organizē priekšpirkšanu pāc iespējami izdevīgākiem noteikumiem, apejot visai biezo starpnieku slāni. Bez tam gada beigās saēmot atlādzību samārs ar savu iepirkumu apjomu, ko veido starpība starp vidējām tirgus cenām un priekšpirkšanu, atēmot tai tiešos darba izdevumus. To var paveikt labā attāstā un motivāta patērētāju kooperatīvā sistēmā.

Arvien aktuāls ir jātas jums par pircēju krāpšanu, pārdodot tiem precēs nepareizs svar un tilpums. Jau Garlābs Merēlis rakstā, ka Rāgā pie tirgotājiem linus pārkot podbijušās 25 m rāciņas, bet slāpārdodot – 15 m rāciņas. Turpretmā patērētāju biedrība nav vajadzības ērties pie šādmālbāzēm, jo to mēris nav peāsgāšana dažiem

akcionāriem, bet gan savu biedru vajadzību pārciešas labā apmierināšana. Tad jau iznāktu, ka biedri grib piekrist pašiem sevi! Tāpēc, ja vien pašiem biedriem pārciešas uztrauga savas biedrības darbu, tad veida pārmaiņi ir vien tīks atklāt un novērsti.

Kā darbojas patērētāju biedrības? Parasti tas ierīkots jami labas preces vairum (ja iespējams, tad tieši no ražotājiem), lai tas pārdošanu saviem biedriem mazum. Svarīgi ir preces pārdošanu un iepirkšanu tikai par skaidru naudu, nevis uz parāda. Diemžēl šo likumu daudzās biedrības nav ievieš rojušas, ar to nolēmējot savu darbību neveiksmei.

Lai šo operāciju veiktu, tiek iekārtoti veikali un noliktavas. Pēc uzsākšanas darbināšanai darbināšanai pieņem labi sagatavotus speciālistus, kuri par savu darbu saņem atalgojumu. Darbības iesākumā, kamēr apgrozījums vēl neliels, šos pienākumus var veikt arī pašiem biedriem, par to neprasot samaksu. Kā zināms, vairumtirdzniecības preces cena ir mazāka nekā mazumtirdzniecībā. Viens cilvēks nespēj izmantot vairumtirdzniecības pakalpojumus, tāu patērētāju apvienība, apvienojot biedru vai aizemtos līdzekļus, to spēj. Protams, patērētāju biedrības rīcībā nepaliek visa cenu starpība, jo nepieciešams segt arī visdažādākos izdevumus: telpu reģistrāciju, darbinieku apmācību, transporta izdevumi, komunālās pakalpojumi u.c. Bet tāpat biedrības rīcībā paliek ievērojamas summas, it sevišķi gadījumā, ja biedrības apgrozījums ir liels. Parasti iegādātās preces biedrības saviem biedriem pārdo par vidējām mazumtirdzniecības cenām. Ar to tiek novērstas privāto uzņēmumu naidīgums un ar nodrošināti pietiekami apgrozījumi līdzekļi. Ja darbības gads beidzas ar līdzekļu atlikumu, kam sekms darba rezultāts ar jebkādu katrs biedrs saņem atpakaļ gada laikā izdotos pārējos izdevumus, t.i., atlikums tiek sadalīts atbilstoši biedru iepirkumu apjomam šajā periodā. Šis mehānisms mudina biedrus iepirkties tieši savā veikalā, tāpalielinot savas biedrības apgrozījumu un ar sev sagādājot atļaušanu par līdzdarbību. Bez tam tiek izmaksāti procenti par iegādātajām pajām. Protams, biedru kopsapulce var nolēmt atturēties no atlikuma sadalīšanas, bet nopelnītos līdzekļus ieguldīt biedrības attīstībā, darbības paplašināšanā un modernizācijā. Pieņemts daudzu atlikuma atvērtību biedru izglātošanai un citiem vispārīgiem pasākumiem. Ar patērētāju kooperācijas propagandas šānai un zināmiem reklāmas izdevumiem.

Kad patērētāju biedrība sistēmā nostiprinās un kļūst turīga, tad parasti nesamierinās tikai ar tirdzniecības operāciju, bet sāk savu pēriņā ražošanu vai pakalpojumu sniegšanu. Patērētāju biedrības tradicionāli dibina savas fabrikas, manufaktūras, darbnīcas, pakalpojumu uzņēmumus. Līdz ar to biedrības patērētājiem ietaupa ne vien tirgotāju, bet arī fabrikantu peļņas tiesu. Dzīvokļi, stāvi un ražotāji. Protams, biedrība pārkāpumi atkarīgi no tā, cik sekms gaizdēs to darbība un ar attīstību. Jo lielākas biedrības, jo lielāku sabiedrības daudzi iesaista savā darbībā, jo lielāki arī ieguvumi. Un šo ieguvumu augus nebauda visdaži bagātākie akcionāri, bet gan visi biedri, atkarībā no sava ieguldījuma. Patērētāju biedrības ir ideāls modelis taisnīgu pēriņu un kvalitātes nodrošināšanai. Neviens, ar valdību, lai cik tālāk ir iska, nespēj patērētāju intereses aizstāvēt labāk par pašiem patērētājiem. Un biedrības mums sniedz šo mehānismu.

1.3.3. Lauksaimniecības kooperatīvi

Organizācijas galvenais mērķis ir savus biedrus pārņemtiem tirgus cenām apgādāt ar visiem darbam nepieciešamajiem ražošanas līdzekļiem: lauksaimniecības mašīnām un mehānismiem, minerālmēsliem, sēklas materiāliem, spēkbarību, labi mēlošanu u.c. Citādi lauksaimniecības kooperatīvi darbojas līdzīgi patērētāju biedrībām, tāpēc šīs funkcijas var uzņemties arī patērētāju biedrības, vai arī veidoties jauktā tipa uzņēmumi,

kuri bez ražošanas līdzekļiem piegādā ar patērētāja preces vai otrādi. Nosaukums jaukta tipa biedrība var būt dažāds: patērētāju biedrība, lauksaimniecības biedrība, lauksaimniecības kooperatīvs u.c.

Jo attīstīta ir lauksaimniecība, jo lielākos daudzumos tai nepieciešami visdažādākie ražošanas līdzekļi. Turpcivīliski galvenais lauksaimniecības attīstības dzinējspēks bija tieši kooperatīvi. Bez tam svarīgi, lai piegādātā ražošanas līdzekļi būtu labas kvalitātes un piemēroti vietējiem apstākļiem. Pārkot pie parastiem tirgotājiem vai firmu pārdevējiem, iespējama sliktas preces iegāde par dārgu cenu. To var novērst lauksaimnieku biedrības, kas šopreū iegādējam darbinātā kvalifikācija speciālistus. Ar šāi gadījumi darbojas patērētāju biedrību princips, kad biedrība var iepirkt precis vairum, bet saviem biedriem to pārdo par vidējām mazumtirdzniecības cenām, gada beigās kompensējot pārdevēju par iegādātajiem.

Tradicionāli un ar savulaik Latvijā lauksaimniecības kooperatīvi vai biedrības nodarbojas ar ar idejisku darbu un lauksaimnieciskā zināšanu izplatīšanu, rīkojot dažādus kursus, lekcijas, lauksaimniecības skolas, bibliotēkas, selekcijas un izmēģinājumu laucius, labāks pieredzes apmaiņu, izstādes un dažādas sacensības, kuru uzvarētāji tika apbalvoti vai godalgoti, kā arī atpūtas un izklaides pasākumus, kuri veicināja kopības un biedriskuma garu, atviegloja vērtīgu kontaktu nodibīšanu neformālos apstākļos. Taču Latvijā darbojas arī tādās lauksaimniecības biedrības, kurām bija tikai idejiski un izglātojoši mērķi un kuras nekad neiesaistījās saimnieciskos pasākumos. Lai šīs biedrības atšķirtu no kooperatīviem, tās pareizkā būtu vērtēt par lauksaimniecības veicināšanas biedrībām. Ar patlaban Latvijā dibinātās lauksaimniecības biedrības, asociācijas un apvienības lielā daļā ir veicināšanas biedrības, nevis kooperatīvi, kas nodarbotos ar saimniecisko darbu.

Lauksaimniecības kooperatīvi var sadalīties vai arī dibināt dažādu lauksaimniecības nozaru kooperatīvus: biškopju biedrības, graudu audzētāju kooperatīvus, linkopju biedrības, dzīvniekopju biedrības, kartupeļu audzētāju kooperatīvus, vānā ražotāju biedrības u.c.

Atliek piebilst, ka vēsturiski ar dažādi kredītkooperatīvi mēdza savus biedrus apgādāt gan ar patērētāja precēm, gan ražošanas līdzekļiem, ar to uzņemoties patērētāju biedrību vai lauksaimniecības kooperatīvu funkcijas.

1.3.4. Pienaaimnieku biedrības

Pienaaimnieku biedrības (XIX un XX gadsimtā tās sauca arī par kopmoderniecbūm) galvenais mērķis ir izdevīgā pārdošanā savu biedru saimniecības saražoto pienu. Galvenie kopmoderniecbū darbinātā veidi ir šādi: 1) tirdzniecība (biedru saražotā piens un piens produkta pārdošana); 2) rūpniecība, t.i., piens pārstrāde produktos ar lielāku pievienoto vērtību: sviests, krējums, siers u.c. Galvenie piensaimnieku biedrības dibināšanas cēloņi bija: 1) atsevišķās saimniecībās saražotā piens produkta zemā kvalitāte; 2) uzpircēju centieni nospiest piens un tā produktu cenu; 3) lielais laiks un enerģijas patēriņš, ja ar pārstrādi un realizāciju nodarbojas savrupi piensaimnieki. Sastopami arī kooperatīvi, kas bez piens tirdzniecības un pārstrādes pilda arī lauksaimniecības kooperatīvu un patērētāju biedrību kopiepirkšanas funkcijas, apgādājot savus biedrus ar saimniecībun patērētā nepieciešamajām precēm.

Ja jau labu preū iepirkšana par saprātīgu cenu būdām rada grūtības, tad vēl sarežģītāki ir savu precis pārdošana par taisnīgu cenu. To labi saprot daudzi mūsu dienu

zemnieki, kuri jau gadiem mekl saviem ražojumiem noietu un bieži vien nok st uzpirc ju vai nestabilu p rstr des uz mumu atkar b , kuri maks maz, neregul ri, vai ar visp r nesamaks . Ar nelielai zemnieku saimniec bai ir j p rdod sava produkcija, kuru nesp j pat r t paši, lai par ieg to naudu nopirktu sev citas nepieciešam s preces, s t tu b rnus skol , rst tos, ieg d tos sadz ves tehniku vai transporta l dzekli. Nemaz nerun jot par imenes kultur laj m un atp tas vajadz b m.

Lai preci p rdotu, j atrod labs pirc js. Turkl t daudzus lauksaimniec bas produktus, k pienu, kr jumumu, ga u un ogas, nav iesp jams ilgi uzglab t. Tie j p rdod steidzami. Ja cita pirc ja nav, j ved preces uz tirgu, j sag d visdaž d kie kvalit tes un higi nisk s t r bas sertifik ti, tirg j atrod un j iznom tirdzniec bai rta vieta, j ieg d jas vai j nom tirdzniec bas piederumi, k sviri, varb t pat kases apar ts. Tas prasa daudz p li u, papildus izdevumu un laiku, ja zemnieks to grib paveikt viens. Tad jau visa saimniec ba ik p rdienas b tu j atst j nov rt .

T tad past v dabiska vajadz ba šos izdevumus un laika pat ri u samazin t. Tas iesp jams, ja vair ki piensaimnieki vai citas produkcijas ražot ji apvienojas kooperat v .

Zemniekam, k kuram katram citam darbu veic jam, par sav m p l m ir j sa em taisn gs atalgojums, j ieg st l dzek i saimniec bas t l kai att st šanai, darba racionaliz cijai un moderniz cijai, k ar savas imenes uztur šanai. Ja pienu nolemts p rdot uzpirc jam vai k dam tirgot jam, p d jie ir ieinteres ti maksim l pe , t p c cenšas maz k samaks t pieg d t jam, bet pat r t jam preci p rdot p c iesp jas d rg k, jo starp ba tad paliek starpnieka r c b . Šai zi nek as nav main jies gadu simtos – ar vienu roku tirgot js cenšas nosist iepirkuma cenu no ražot ja, bet ar otru pacelt p rdošanas cenu pat r t jam. T p c ražot ji bieži ž lojas par zemaj m iepirkšanas cen m, bet pat r t ji – par augstaj m cen m veikal vai tirg . Par iniet paši, cik zemnieks sa em par nodot piena litru, bet cik par pasteriz ta, atš aid ta un iepakota piena litru j maks veikal ! Ja atr ina p rstr des, uzglab šanas un transporta izdevumus, p r j summa paliek daž diem starpniekiem. Tas noz m tikai to, ka uz starpnieku r ina iesp jams paaugstin t cenas ražot jiem un vienlaikus t s samazin t pat r t jiem. Ar to var pan kt labi organiz ta piensaimnieku biedr ba.

V l viens apsv rums. Piens ir izejas produkts citiem izstr d jumiem: kr jumam, sviestam, biezpienam, jogurtam, r gušpienam, pani m, piena pulverim, sieram u.c. Un piena p rstr des produktiem ir liel ka pievienot v rt ba, t.i., tos var p rdot d rg k un bieži vien ar rt k š s preces uzglab t. Dažus blakusproduktus, k v jpienu, var izmantot ar saimniec b , piem ram, lopu nobarošanai, ja grib ieg t labas kvalit tes ga u. Ja piena p rstr di sav s m j s organiz s katrs zemnieks individu li, šis process atkal pras s daudz laika, l dzek u un ener ijas. Turkl t b s neiesp jami noslogot ražošanas jaudas un gr t k iev rot kvalit tes pras bas. Bez tam daudzos gad jumos, piem ram, eksport , tiek piepras ti standartiz ti produkti lielos apjomos. Ar to nevar nodrošin t individu ls zemnieks vai pat viss pagasts. T p c ir izdev gi sadarboties ar piena p rstr des jom . Piensaimnieku biedr ba, koncentr jot resursus, var iek rtot savu pienotavu, krejotavu vai siern cu, ar to samazinot ražošanas izdevumus un nodrošinot nepieciešamos standartus. Ja nepieciešami liel ki ražošanas apjomi, var apvienoties daudzas piensaimnieku biedr bas. Š dos lielos kombin tos tad ir daudz viegl k nodrošin t visus standartus un vienotas kvalit tes r d t jus. Turkl t iztiekot bez starpniekiem un iepirkuma cenu dikt t jiem.

T tad, lai vairotu saimniec bas ien kumus, j ražo augstas un vienotas kvalit tes preces lielos daudzumos. Jo tikai tad t s var izdev gi p rdot, k ar organiz t preces

eksportu uz cit m valst m. Tieši to pirmskara Latvij sekm gi dar ja Latvijas kooperatori, kuri Latvijas sviestu bija padar juši par Rietumeirop iecien tu preci. Tr kums tas, ka nebija l dz gas att st bas ar siera r pniec b .

Ja grib ien kumus palielin t v l vair k, visas preces nemaz nav j p rdod tirgot jiem, bet var pils t s iek rtot ar savus veikalus, kuros par sapr t gu cenu tirgo galvoti svaigus un labus piena produktus visplaš kaj sortiment . T diem veikaliem ar m sdiens b tu pan kumi, jo pat lielveikali nevar nodrošin t labu kvalit ti un svaigumu. Turkl t piena produkti šajos veikalos var tu b t l t ki nek komercveikalos. Tas pievilktu gan maztur gos pirc jus, gan tur gus labas kvalit tes cien t jus. Iesp ju š das sist mas izveidei ir bezgala daudz. Ja pils t s ir att st ta pat r t ju biedr bu sist ma, tad kooperat vu solidarit tes un sadarb bas ietvaros piena produktus var tu abpus ji izdev gi tirgot pat r t ju biedr bu veikali, ar to ietaupot p les piensaimnieku biedr b m un vienlaikus izce ot sevi k vislab ko pre u tirgot jus. Protams, var produktus p rdot ar parastiem tirgot jiem. Ja piensaimnieku kooper cija b s stipra, t sp s ar ar priv tiem tirgot jiem nosl gt sev izdev gus pieg des l gumus.

T tad piensaimnieku biedr bas vienlaikus ir ar p rdošanas kooperat vi, kas individu lus piensaimniekus atbr vo no r p m par preces noietu. Kad nauda par p rdotaj m prec m sa emta, tad to, atskaitot darba izdevumus, izmaks individu liem piena pieg d t jiem atkar b no pieg d t piena daudzuma un kvalit tes.

Lai uzlabotu piena kvalit ti un nodrošin tu ražošanas l dzek us, piensaimnieku biedr bas var uz emties savu biedru apg di ar sp kbar bu un daž diem meh nismiem: slauktuv m, slaukšanas apar tiem u.c. Šaj gad jum piensaimnieku biedr ba pilda iepirkšanas kooperat va funkcijas ar vis m no t izrietošaj m sek m: sapr t gas cenas, laba, speci listu nov rt ta kvalit te. Vienlaikus piensaimnieku biedr ba var veikt ar lauksaimniec bas veicin šanas biedr bas uzdevumus: r kot lekcijas, kursus, izm in juma saimniec bas, sag d traž g kas lopu š imes, ier kot m ksl g s aps klošanas punktus, sniegt veterin rijas pakalpojumus utt. T tad iesp ju ir bezgala daudz, ja tik b tu dar t ji.

P c l dz giem principiem var organiz t ar citus ražojumu p rdošanas kooperat vus: aug u, ga as, olu, ogu, d rze u, kartupe u, cukurbiešu, graudu u.c.

1.3.5. Apdrošin šanas kooperat vi

To galvenais m r is ir p c iesp jas l ti apdrošin t daž dus apdrošin šanas objektus (m jas, saimniec bas kas, tehniku u.c.), k ar apdrošin t pret stihij m un nelaimes gad jumiem. Galvenie apdrošin šanas kooperat vu dibin šanas c lo i bija š di: 1) priv t s apdrošin šanas sabiedr bas, kuras ieinteres tas maksim l pe , pieprasa p rlieku lielas apdrošin šanas iemaksas jeb pr mijas; 2) t s dikt t dus apdrošin šanas l guma noteikumus, kas juridiski apgr tina kompens cijas sa emšanu vai ar samazina izmaks jam s kompens cijas. Run jot par m sdienu Latviju, var piebilst, ka komerci l s apdrošin šanas komp nijas arvien vair k non k rvalstnieku pašum , t p c to pe a bieži vien tiek iz emta no Latvijas aprites un pastiprina kapit la aizpl šanu no Latvijas, kas bez šaub m v jina visu m su tautsaimniec bu un pazemina iedz vot ju visp r jo dz ves l meni.

Tradicion li Latvij kooperat v apdrošin šana s k s ar m ju apdrošin šanu pret ugunsnelaimi (ugunsapdrošin šanas biedr bas), s jum apdrošin šanu pret krusu (krusas apdrošin šanas biedr bas) un lopu apdrošin šanu pret s rg m (m jlopu apdrošin šanas

biedrības). Tikai valsts kā dibinātājam apdrošināšanas biedrības un biedrības, kas apdrošina ja pret dažādiem nelaimes gadījumiem.

Visos laikos cilvēkus skar dažādi neparedzami nelaimes gadījumi: mirst tuvinieki vai pat īmeņi, apgāzti, aizdegas mājas, izsalst vai applūst sējumi, krūša vai lietavas samaitā ražu, sasirgst lopis, avārijā cieš transporta līdzekļi, mājai aplaupa u.c. Ciet arī dzīvotāji, kas nokļūst smagos apstākļos, un bieži vien nav līdzekļu, par kuriem postījumus likvidēt un turpināt dzīvi. Tāpat nav tikai skarto cilvēku nelaime, jo notiek arī pārsabiedrība. Piemēram, pēc postošām dabas stihijām var izdoties slikta raža, cilvēki zaudē ienākumus un darbu. Var pat iestāties bēdas vai strauji pieaugt produktu cenas. Katrziņā notiek nelaime, kas cieši saistīta ar tautsaimniecību un sabiedrību. Ar nolokiem nelaimes gadījumiem cieš arī apkārtnē cilvēki, jo tiešajam cietījam ir īmeņi, draugi, sadarbības partneri, kaimiņi, radi, kuriem var būt aizgājušais vai sakropotais cilvēks bijis ļoti svarīgs. Katrs gadījums kaut kas ir jādara, lai posta sekas mazinātu. To lielā mērā atviegloja apdrošināšanas pret nelaimes gadījumiem. Ja esošo apdrošināšanas sabiedrību darbība kopumā nav apmierinoša, tad par to jāparpaujas pašiem cilvēkiem, apvienojoties apdrošināšanas biedrībās.

Tas var būt ļoti dažādas, arī ļoti specifiskas, taču visas darbojas apmēram tā. Biedrības loceklī katru gadu biedrības kasieram noteiktu apdrošināšanas summu jāņem prēmiju, ar noteikumu, ka nelaimes gadījuma organizācija cietītajiem izmaksās apdrošināšanas summu zaudējumu pilnā vai daļai segšanai. Konkrētus noteikumus apspriež un apstiprina paši biedri. Jo vairāk cilvēku apvienojas biedrībā, jo lielākas ir biedrības iespējas. Ar laiku nodzīvoši nelielajām biedrības kasieram uzkrājas ievērojama summa. Tā kā nelaime skar tikai reto (izņemot kara laiku vai paši postošu zemesrīcību, kādas Latvijā nemēdz būt), biedrība var bez pašmērķa būvēt cietušajiem segt radītos zaudējumus. Kooperatīvo apdrošinātāju priekšrocība ar to, ka tā ir biedrība, nevis formāla iestāde. Tāpēc biedri cietušajam var sniegt arī cita veida palīdzību, piemēram, sarīkot tautu nodegušās mājas atjaunošanu, sniegt morālu atbalstu u.c. To parasti nedarīs komerciālā apdrošināšanas kompānija, kas no saviem klientiem norobežojusies ar finansiālo ieinteresētības un gudru juristu saceltajām formalitāšu barjerām.

Apdrošināšanas kooperatīvu pārcelšanās nedzēnas pārcelšanās, jo tos dibina un vada paši apdrošinātāji. Tāpēc biedrība var saviem biedriem samazināt apdrošināšanas izdevumus (atšķirībā no komerciālā kompānijas), kā arī paredzēt citus labumus. Lai valstī vairāk palielinātu savas iespējas, ar apdrošināšanas kompānijas ir ieteicams apvienoties nacionālā savienībā. Tā tiek panākta valstī lielāka drošība. Piemēram, ja dabas stihija skar tikai kādus Kurzemes apgabalus, vietējām biedrībām var pietrūkt līdzekļu, lai tās jaudējumu segšanai. Tad talkā nāks nacionālā savienība.

1.3.6. Lauksaimniecības mašīnu koplietošanas biedrības

To galvenais mērķis ir saviem biedriem sagādāt iespēju par mērenu maksu lietot lauksaimniecības mašīnas, kuru iegāde un racionāla izmantošana individuālā lauksaimniecībā nebūtu iespējama. Šo kooperatīvu dibināšanas galvenie cēloņi ir šādi: 1) darba spēka trūkums un dārdzība; 2) nepieciešamība mehanizēt lauksaimniecības darbus un celt darba ražību; 3) privāto mašīnu pašnieku cenšanos savas mašīnas iznomāt par iespējami augstu cenu un smagiem noteikumiem.

Samazinoties lauksaimniecība nodarbinātību cilvēku skaitam un padziņinoties nozaru specializācijai, arvien lielāka nozīmīgumu lauku saimniecībās iegūst dažādas mašīnas. To izmantošana samazina nepieciešamo darbinieku skaitu, atvieglo lauksaimnieka ikdienu, ļauj daudzus darbus veikt efektīvāk un labāk, ļauj palielināt paveikamo darbu apjomu, palielināt darba ražošanu un daudzus izmaksas.

Vienu un to pašu darbu veikšanai ir radītas gan lielākas, gan mazākas mašīnas. Tāpat atšķiras šo mašīnu izmantošanas iespējas un veikto funkciju kvalitāte. Svarīgā ar mašīnu izturība, degvielas patēriņš un ekspluatācijas rādītāji. Ja, piemēram, kombains ražas novākšanas laikā pārdienas laikā un zaudē darbības spējas, tad saimnieks var palikt ar nenovērtētu ražu, turklāt iztērēt lielus līdzekļus, laiku un garšogvesību, lai šādu kombainu labotu un uzturētu darba kārtībā. Bet labas un jaudīgas mašīnas ir ar īsti drošām. Viens saimnieks diez vai tādās var sākt auties. Turklāt savs saimniecība nesēj pilnīgi izmantot mašīnas jaudu, tāpēc pat ideāls mehānisms šādās apstākļos nevar atmaksāties.

Citādi ir, ja mašīnu iegādei un izmantošanai apvienojas vairākas saimniecības, dibinot mašīnu koplietošanas kooperatīvu. Kopīgiem spēkiem būs vieglāk savākt mašīnas iegādei nepieciešamo summu, kā arī šo mašīnu izmantot tik lietderīgi, kā tūlītīn drīz sevi atmaksā un sāks dot tērpeņu. Ja kooperatīvs ir gana liels, ar laiku var sākt tiesāt mehānismus vismaz vajadzībām, vai arī abpusēji izdevīgi kooperatīvs ar līdzīgām biedrībām. Liels kooperatīvs var sākt auties algot arī labu mehāniķi, kas pastāvīgi ir piesaistīti, lai mašīnu parks būtu labā stāvoklī, lai mehāniķi būtu labi neregulāti, saņemti un aizsargāti pret bojājumiem. Tāpat mašīnām nepieciešama sava garāža un darbnīca.

Tādā mašīnu koplietošanas kooperatīvā dod iespēju arī mazām saimniecībām par saprātīgu samaksu izmantot darbavismodernāko un jaudīgāko tehniku. Protams, mašīnas var iznomāt arī nebiedriem, tāu biedri jebkurā gadījumā baudīs priekšrocības un atlaides, jo viņi ir šīs tehnikas pašnieki. Svarīgi, lai kooperatīvs tiktu saprātīgi vadīts un nodrošinātu racionālu un taisnīgu mašīnas ekspluatācijas laika sadalījumu. Mērdienās Latvijā pēc Skandināvijas valstu parauga sākuši darboties dažādi t.s. lauksaimniecības mašīnu ringi, kas atšķiras no mašīnu koplietošanas biedrībām. Tāu tūlīt citā tēmā.

1.3.7. Dzīvokļu kooperatīvi

Šo kooperatīvu galvenais mērķis ir savus biedrus apgādāt ar iespējami lētām un labiem dzīvokļiem, kā arī šos mājokļus uzturēt. Tos dibina, lai novērstu dzīvokļu trūkumu, kā arī tāpēc, ka privātie namu pašnieki peļņas nolūkā cenšas pacelt dzīvokļu cenas. Dzīvokļu kooperatīvi nodarbojas ar namu celšanu vai pirkšanu, lai pēc tam dzīvokļus atdotu biedru pašam vai arī iznomātu par iespējami zemām cenām. Pēc līdzīgiem principiem var tikt dibināti garāžu, vasarnīcu, dzīvokļu un citi kooperatīvi.

Latvijā no padomju laikiem ir saglabājušies padomju laikā celti kooperatīvi sāmājas, kurās dzīvo bijušie kooperatīvu biedri. Šo kooperatīvu darbības principi atšķiras no tradicionālajiem, jo pirmajā periodā kustības netika dots jauns impulss. Pirmsarītie nodarbojas ar jau uzcelto namu uzturēšanu un apsaimniekošanu. Tāu arī šajā gadījumā biedri bauda zināmas priekšrocības, ja salīdzina ar pašvaldību vai privāto namu pašniekiem. Dzīvokļu kooperatīvi arvien ir aktuāli. Vairākas Eiropas valstīs, it īpaši Skandināvijā, iespējams dzīvokļu fondu daļa arvien pieder kooperatīviem un turpinās jaunu namu celtniecību. Dzīvokļu problēma arvien ir aktuāla arī Latvijā, it sevišķi

lielpilnība, kur šānekust mēģinājuma vērtība ir krietni uzpūsta. Stiprs kooperatīvais sektors šostā vāki normalizētū, jo piedāvātū alternatīvu.

1.3.8. Zemes nomāšanas kooperatīvi

Tomēr šis ir savus biedrus apgādāt ar zemi par iespējami zemāku nomu maksu. Šis kooperatīvais veids sevišķi izplatīts Dienvideiropas valstīs, kā Itālijā. Zemes nomāšanas kooperatīvi iznomā lielus zemes gabalus no pašniekiem, valsts vai pašvaldībām, lai pēc tam tos sadalītu biedriem, kuri savu zemi izmanto ražošanai mājās. Iznomāt lielas zemes platības ir lētāk, nekā tad, ja katrs nomātu nelielu zemes gabalu savmājādārbībai. Bez tam iznomāto zemes gabalu tuvums ļauj izvairīties no citu kooperatīvu veidus. Kooperatīvs, kuru pārvalda paši biedri, nav ieinteresēts pacelt zemes nomu peļņas nolūkā. Tātad atrodams šāds kooperatīvais veids izdevīgums.

1.3.9. Darba kooperatīvi jeb arteļi

Darba kooperatīvu mērķis ir savus biedrus apgādāt ar pēc iespējas labāku atalgotu darbu. Šādu kooperatīvu dibināšanas iemesls ir zemas algas un/vai necilvēcīgi darba apstākļi pie privāta uzņēmuma.

Katrs darba devējs kapitālistiskā iekārtā ir ieinteresēts maksimāli peļņā, tādēļ šādas izmantot lētākus (bieži vien arī sliktākus) resursus, kā arī strādniekiem par paveikto darbu samaksāt mazāk. Lai ietaupītu darba izdevumus, privātais uzņēmums var neievērot darba drošības noteikumus, darbiniekus nodarbināt garas darba stundas un veselībai kaitīgos apstākļos, piemēram, darboties viēsstrādniekus utt.

Lai to novērstu, kā aroda darbinieki var apvienoties kooperatīvā, iecelt sev kompetentu vadību un paši meklēt darba pasākumus. Darba pasākumu var meklēt pie privāta uzņēmuma, pašvaldības, valsts iestādes un citur. Ar uzņēmuma izdevīgāk, ja viņš darba pasākumu var dot pārbaudīt komandai, kas jau sastrādājusies, nevis vākt gadījumā strādniekus, kuru darba tikums ir grūti prognozējams. Bez tam uzņēmuma šādi gadījumi nav jāuztraucas par darba vadīšanu. Tātad jārisinās ar kooperatīva prasībām.

Kooperatīvam peļņa nav svarīga, tādēļ tas var atļauties saviem strādniekiem maksāt vairāk, kā arī uzlabot darba apstākļus. Labam darba kooperatīvam, kas iegūvis labu slavu, ir daudz vieglāk saņemt izdevīgus darba pasākumus, nekā tad, ja darbu meklēt katrs darbinieks individuāli. Nostiprinoties, šāds kooperatīvs var iegādāties ar savus darba instrumentus vai iekārtot savu darbnīcu. Šis kooperatīvais veids izmantojams visdažādākā tautsaimniecībā, nozarēs un darba jomās.

1.3.10. Ražošanas kooperatīvi

Šādu kooperatīvu mērķis ir tādā pat kā darba kooperatīviem – sagādāt saviem biedriem labi atalgotu darbu. Ar dibināšanas cēlonis lādzģs – zemā s algas darba tirgū. Tātad ir arī būtiska atšķirība. Ja darba kooperatīvs meklē darba pasākumu un parasti tam pašam nepieder ražošanas līdzekļi un jaudas, tad ražošanas kooperatīvi darbojas tieši ražošanas nozarēs. Tie kopīgiem spēkiem dibina darbnīcas un pat fabrikas, kur mājās ir gan pašnieki, gan strādnieki. Vēl visai nesen attīstījās rietumu valstīs, pat ASV, oti populāra bija privāto fabriku konversija par ražošanas kooperatīviem, t.i., tātad jāvai pakāpeniski nodošana pašu darbinieku pašam un darbinieku pašpārvaldes izveide pēc kooperatīva principiem. Tātad lādzģ ar neoliberālistiskā ideoloģijas nostiprināšanas un ekonomikas globalizāciju šāda prakse tika pārtraukta. Tomēr tas vēl nenozīmē, ka šāda ideju

vajadz tu piln gi atnest un aizmirst, jo pasaul viss tri main s. Nav izsl gts, ka ar neoliber lisma ideolo iju un praksi jau dr zum nomain s cita paradigma. Jo pirmie ražošanas kooperat vi dibin j s jau XIX gadsimt un kopš t laika š kust ba piedz vojusi gan uzplaukumus, gan pagrimumus. Vair k s valst s ražošanas kooperat vi sekm gi darbojas ar pašlaik. Turkl t ar lab kiem r d t jiem nek atbilstoš s priv tkomp nijas. Un nav t da likuma, kas to darb bu aizliegtu ar pie mums. Protams, šim nol kam b tu j pilnveido vair ki likumi, jo l dz šim bieži vien kooper cija nav bijusi m su likumdev ju uzman bas degpunkt .

1.3.11. Melior cijas sabiedr bas

Šo sabiedr bu galvenais m r is ir veikt melior cijas darbus savu biedru saimniec b s. Šai kust bai ir š di galvenie iemesli: 1) zemes raž bas celšana; 2) resursu tr kums zemes melior cijai.

Br v tirgus sist m melior cijas kooperat vs ir gandr z vien g iesp ja veikt plaš kus zemes melior cijas darbus, jo valsts vai pašvald ba to nedar s, bet priv ti uz m ji to neuzskata par lab ko pe as g šanas veidu. Apvienojoties kooperat v , zemes pašnieki var viegl k sav kt l dzek us darbam nepieciešam s tehnikas ieg dei vai nom šanai, vairum ieg d ties dren žas caurules un citus materi lus vai pat paši organiz t to ražošanu. Atvieglota ar melior cijas speci listu algošana un talku r košana.

1.3.12. Zvejnieku kooperat vi

To galvenais m r is ir pacelt darba raž bu un organiz t produkcijas noietu zvejniekiem. Dibin šanas iemesli var tu b t š di: 1) zvejas r ku un ku ošanas l dzek u ieg des gr t bas; 2) gr t bas atrast noietu sag d tajai produkcijai; 3) nepieciešam ba pašiem veikt t l ku zivju apstr di.

Varb t mazliet ideolo iz t m rc , bet tom r visai plašu ieskatu zvejnieku kooperat va ikdien Latvijas cilv ki guvuši no slaven Vi a L a rom na “Zvejnieka d ls” un š darba ekraniz juma. Skaidrs, ka ar sekm gai zivju zvejai ir nepieciešama sava infrastrukt ra: laivas, ku i, moderni zvejniec bas r ki, noliktavas, piest tnes, sauszemes transporta l dzek i, zivju p rstr des cehi, k pin tavas, varb t pat konservu r pn ca, zivju miltu maltuve un savi kooperat vie veikali. Viens pats zvejnieks nav sp j gs rad t š du infrastrukt ru, bet to var izdar t daudzi zvejnieki, ja tie apvienojas kooperat v un p c tam kooperat vu savien b .

T tad zvejnieku kooperat vi var uz emties iepirkuma vai tehnikas iznom šanas funkcijas, r pniecisk s ražošanas funkcijas un p rdošanas funkcijas. L dz gi k to dara piensaimnieku biedr bas. Jo ar neorganiz tiem zvejniekiem ir gr ti atrast produkcijas noietu, n kas saskarties ar uzpirc jiem un tendenci nosist iepirkuma cenas. Iesp jama ar abpus ji izdev ga sadarb ba ar citu veidu kooperat viem: pat r t ju biedr b m, lauksaimnieku biedr b m, kred tkooperat viem, k ar paši var veikt savstarp jo apdrošin šanu, vai ar – šim nol kam dibin t pašu apdrošin šanas biedr bu. Zvejniekiem apdrošin šana ir paši svar ga, jo darbs uz j ras un de iem ir seviš i riskants.

1.3.13. Citi kooper cijas veidi

K jau nor d ts, kooper cija iesp jama vis s dz ves jom s. Un daž d s valst s darbojas š das kooper cijas piem ri. Sekm gi darbojas kooperat v s izdevniec bas, visu produkcijas veidu fabrikas, telefona un citu telekomunik ciju veidu sabiedr bas,

elektrifikācijas sabiedrības, kooperatīvisti un oriģinālie, kooperatīvās raidstacijas, dzelzceļu biedrības, labas kopīgošanas kooperatīvi, kooperatīvās lopkautuves, linkopju kooperatīvi, mežu apsaimniekošanas kooperatīvi (starp citu, Latvijas mežsaimniekojošās skandināvu firmas savas mētnes zemēs ir kooperatīvi), šķiršanas arteji, arhitektu un celtnieku kooperatīvi, ceļu būvniecības sabiedrības, rīstniecības kooperatīvi u.d.c. Visums joms, kuras apmierinoši neapsaimnieko valsts, pašvaldības vai privātie uzņēmumi, vai kurās ir nesamērīgi uzpeļstas izmaksas un plosās peļņas krāvumi, ir iespējama sekmīga kooperatīvā darbība. Kooperatīvi šajos gadījumos darbojas kā stabilizājošs, harmonizājošs, humanizājošs faktors, taisnīgumu ievieš un līdzsvarā atjauno. Ja ir stipra un labi organizācija kooperācijas kustība, tas iespējams arī citi uzņēmumi ir spiesti piemēroties savu klientu un patērētāju vajadzībām, respektīvi ņemot vērā intereseš, ievērot saprātīgumu un mērķi, paaugstināt savus standartus. Valstis ar stipru kooperatīvā kustību kā demokrātiskas, labi ievieš cilvēktiesības. Tajās ir salīdzinoši augsts dzīvības līmenis, sabiedrība nav polarizāta un pašēlta, nepastāv galējā nabadzība, nedz arī pārlieku uzblāzīti miljoni slāņi. Labs piemērs tam ir Skandināvijas un citas ziemeļvalstis. Var strādāt, cik efektīvs ir skandināvu sociāldemokrātiskais modelis, taču neviens nenoliegs, ka šāds valsts ir stipra un dinamiska kooperatīvā kustība, kā arī ietekmīga arodbiedrība.

Apkopojot atziņas par kooperatīvā nozīmi un vērtību, varam pievienoties Latvijas kooperācijas pētnieka Eduarda Baloža galvenajiem secinājumiem, kas ir tikpat svarīgi arī mums.

- Kooperatīvi ienes rosīgumu saimnieciskajā dzīvē, jo veic tos darbus, kuri paliktu nedarīti, ja kooperatīvā nebūtu. Var teikt arī, ka tie rada jaunas un labas darbavietas.
- Kooperatīvi ceļ darba ražošanu un kvalitāti.
- Kooperatīvi palielina savu biedru un ienākumus.
- Kooperatīvi samazina savu biedru izdevumus, ietaupa laiku un enerģiju.
- Kooperatīvi paceļ visas valsts tautsaimniecību, līdz ar to uzlabojot arī biedru dzīvi.
- Kooperatīvi veicina savu biedru un arī sabiedrības izglātošanu.
- Kooperatīvi cilvēkos ieaudzina kopības apziņu un dziļāku vispārējā labuma, jo kooperatīvā darbības princips ir: viens par visiem un visi par vienu! Tāpēc pašiem jāpūlās, lai kooperatīvā vadītāji godīgi cilvēki, kuriem ir arī citu cilvēku labums.
- Kooperatīva parasti dzimst apstākļos, kad daudzi cilvēki cieš no nabadzības, posta un netaisnības. Kooperatīvā biedri neorganizē revolūcijas un negatīvo valsts apvērsumus, bet vienkārši pašiem uzemas atbildību par savu dzīvi un padara to labāku. Tāpēc vietīrieši ar franču kooperatora Šarla Žida atzinums: **“Kooperatīva ir nabadzības meita un pērtiķis mums.”**

1.4. Kooperācijas kustības vērtība

Līdzīgi kā fiziskās personas var apvienoties kooperatīvā, tā arī pašiem kooperatīviem juridisko personu statusu var apvienoties kooperatīvā savienībā.

Kooperatīvā, kuru biedri ir fiziskas personas, sauc par kooperatīvā mē sabiedrību vai pirmssākuma kooperatīvu. Te gan jānorāda, ka dažās valstīs likumi, arī Latvijā, pieļauj juridisku personu iestāšanos pirmssākuma kooperatīvā. Piemēram,

kr jaizdevu sabiedrības biedrības vai pašvaldības, kuras teritorijā darbojas šīs kooperatīvas.

Savukārt tos kooperatīvus, kuru biedri ir pirmās pakāpes kooperatīvi, sauc par kooperatīvām savienībām vai otrās pakāpes kooperatīviem. Un kooperatīvus, kuru biedri ir otrās pakāpes kooperatīvi, sauc par kooperatīvu savienību savienībām vai trešās pakāpes kooperatīviem.

Kooperatīvu apvienošana savienībās palielina to iespējas un koncentrē resursus. Tāpēc šāda apvienošana ļauj paveikt tādus darbus, kādi pirmās vai otrās pakāpes kooperatīviem nebūtu pašam. Sevišķi nozīmīgi tas gadījumos, ja ir vajadzība organizēt preču eksportu vai importu, t.i., ja gribam pārdot iesaistīto izdevīgāk (lētāk) ieviest preces vai arī uz izdevīgiem noteikumiem eksportēt savus ražojumus.

Nelielās valstīs, par kuru pagaidām nākas uzskatīt arī Latviju, ir nepieciešams izsver, kāda kooperatīvā uzbūvēt mērķi vispiemērotāk. Vairāki tautsaimniecības speciālisti pirms kara uzskatīja, ka Latvija nav tik liela valsts, lai tajā veidotu trīspakāpi kooperatīvu. Tā vairāki piemērotākie mērķi būtu valstīm, kurās pakāpes sakrīt ar labi izteiktiem vietējiem, reģionālajiem un nacionālajiem līmeņiem, piemēram, Krievijā, ASV, Vācijā, Francijā, Brazīlijā, Ķīnā un Kanādā.

Tāpat vajadzības ir pētīt pakāpi uzbūvēs nelielās valstīs atkarībā no vairākiem faktoriem: teritorijas plašuma, iedzīvotāju skaita un blīvuma, satiksmes infrastruktūras, iedzīvotāju turības līmeņa, valsts pastāvīgās politiskās iekārtas u.c. Jo vairāki līmeņi struktūrā, jo drošāka to uzturēšana, tāpēc ticami, ka nelielās, mazapdzīvotās un samērā nabadzīgās valstīs patiešām lietderīgāk izstrādāt pakāpi sistēmu: vietējiem pirmās pakāpes kooperatīviem un nacionālajām savienībām. Tādā gadījumā reģionālais, rajona vai novada līmenis ir lieks.

Tāpat valstīs, kur pastāv kooperatīvu kustība, veidojas sava patnāja kooperatīvā uzbūvē. Piemēram, pirmskara Latvijā kabpils patērētāju biedrības bija pirmās pakāpes kooperatīvas, jo tās apvienoja fiziskas personas. Savukārt Centrālās savienības "Konzums" bija otrās pakāpes kooperatīvas jeb kooperatīvu savienības, jo apvienoja daudzas patērētāju biedrības. Ar piensaimniekus apvienoja gan pirmās pakāpes piensaimnieku biedrības, gan – otrās pakāpes kooperatīvas – Latvijas Piensaimniecības centrālās savienības. Mūsu laikos visas pastāvīgās krājdevu sabiedrības ir apvienojušās Latvijas Kooperatīvo krājdevu sabiedrību savienībā (LKKSS). Bet cariskās Krievijas laikā Latvijā pastāvēja vienpakāpes kooperatīvā uzbūvē, jo tā laika valdība nevēlēja kooperatīviem veidot savienības. XX gadsimta sākumā bija lauksaimnieku biedrības, kuras apvienoja sērgas lauksaimniecības centrālās biedrības.

Ar visas savienības nav viendabīgas. Ir savienības, kuras apvieno tikai viena veida kooperatīvus, piemēram, jau minētās Latvijas Piensaimniecības centrālās savienības. Tās sauc par tipa savienībām. Savukārt minētās Centrālās savienības "Konzums" bija jauktā tipa savienība, jo apvienoja gan daudzas patērētāju biedrības (ne visas), gan lauksaimniecības biedrības un kooperatīvus, gan vairākas piensaimnieku sabiedrības un pat kredītkooperatīvus.

Atkarībā no biedru sastāva, savienības var uzņemties dažādus – plašākus vai šaurākus – uzdevumus. Ja, piemēram, savienība apvieno piensaimniekus, tā rūpējas par izdevīgu piena produktu kopražošanu, kā arī kopīgo pienotavu ierīkošanu un apgādi ar labu, iespējami lētā tehnoloģiju, tādējādi piensaimniekus atbrīvojot no dažādu peļņas kuru starpnieku un privātkompaniju atkarības. Šīs savienības var organizēt arī dažādu savu

biedru izglātošanās un citus veicināšanas pasākumus. Ja savienība apvieno patērētāju biedrības, tai jāuzņemas izdevīgā biedrību apgāde ar patērētāja precēm, tādējādi tas atbrīvo no lieltirgotāju atkarības. Nepieciešamības gadījumā savienība var organizēt savus ražošanas uzņēmumus. Izsakoties vienkāršoti, parastpatērētāju biedrība iedzīvotājus atbrīvo no saktirgotāju peļņas, bet savienība – atbrīvo pašas biedrības no lieltirgotāju peļņas.

Savukārt jaukta savienība, kā bija "Konzums", veica daudz plašākus uzdevumus. Tās savus biedrus apgādāja gan ar patērētāja precēm, gan ražošanas līdzekļiem, kā arī rīcībā par biedru saražotās produkcijas noietu, piemēram, ierīkoja eksporta lopkautuves un organizēja Latvijas sviesta eksportu. Kā arī ierīkoja savas ražotnes. Bez tam "Konzums" bez saimnieciskiem uzdevumiem uzņēmās ar idejiskiem darbus, kuru mērķis bija veicināt kooperatīvās kustības attīstību visā Latvijā. Šim nolikam "Konzums" dibināja Kopdarbības nodaļu, kas organizēja priekšlasījumus par visu veidu kooperāciju, izdeva kooperatoru avīzes, žurnālus un citu literatūru, dibināja skolas, gatavoja kooperācijas speciālistus, sniedza padomus un instruēja kooperatīvu darbiniekus, palīdzēja kooperatīviem sakārtot grāmatvedību un darbvedību, kā arī veica revīzijas. Ievērojama jaukta tipa kooperatīvu savienība pirmskara Latvijā bija arī Tautas banka. Bija nodoms to izveidot par kredītkooperatīvu savienību, kas darbotos kā šo kooperatīvu centrālā kase, tā uzturēt šis nodoms pilnībā neapstājās. Idejisko darbu Tautas bankā veica Instruktoru nodaļa.

Vairāks valsts idejisko un veicināšanas darbu veicēja pašas savienības, kuras pilnīgi attūras no saimnieciskiem pienākumiem. Latvijā tā bija Latvijas Kooperatīvu kongresu padome. Mūsdienās tikai idejiskus un veicināšanas pienākumus veic jau minētā LKKSS, tā uztur tikai krājziedu sabiedrību vidū. Pagaidām šīs savienības praktiskās iespējas ir visai ierobežotas, bet paredzēta kooperatīvu likuma labojumi savienību darbību vispār neparedz.

Ja apkopo pirmskara Latvijas pieredzi, jāsecina, ka kooperācija bija prāksadrumstalota. Liberālais kooperācijas likums atbilda katrām trim sabiedrības mērķu dibinātā savai kooperatīvu savienību. Līdz ar to veidojās daudzas mazefektīvas savienības, kas centās apvienot kooperatīvus pārcēlonālm, nacionālm un pat politiskām pazīmēm. Piemēram, savas savienības bija Latgalē, Rīgā, latviešiem, krieviem, ebrejiem, poļiem, komunistiem, sociāldemokrātiem, zemnieku savienībām utml. Tas vēl joprojām kooperatīvu kustību un neatbilda kooperācijas garam. No šim kļūmēm būtu jāmēģina un pārcēļjas j izvairās. Sevišķi bīstama ir kooperatīvu politizācija vai pakāušana politisko partiju ietekmei. Jāsaprot, ka kooperācija un partijas ir divas nesavienojamas, pretjās tendences. **Ja kooperācija ir kustība, kas vieno, tad partijas un citi grupējumi sabiedrību šķēļ!** Sadala ne tikai sabiedrību, bet arī saimnieciskos resursus, no kā cieš tautsaimniecība. Ja kooperatīvās saze neveselgas politiskās kaislības, organizācija ir lemta bojāejai.

Jādomā, Latvijai efektīvā būtu divu pakāpju kooperatīvā uzbūve, kuras ietvaros savas saimnieciskās savienības visas valsts mērogā dibinātu katrā veida kooperatīvā. Nepieciešamības gadījumā uzņemties ar idejiskās funkcijas. Dažs joms, kā, piemēram, eksports un imports, vairākas savienības varētu sadarboties, veidojot kopgaitā entāras. Tā u sadarbība starp savienībām ir nepieciešama jebkurā gadījumā, jodz viss ir savstarpji saistīts un daudzas dažādu kooperatīvu funkcijas pārklājas. Lai pārstāvētu visu kooperatīvu kustību, varbūt lietderīgā atjaunot kaut ko līdzīgu pirmskara

Latvijas Kooperatīvu kongresu padomei. Tā nodarbotos galvenokārt ar idejisku darbu un aizstāvētu kooperatīvu kustības intereses parlamentā un valdībā.

Kooperatīvi apvienojas ar starptautiskām lēmējām. Jau 1895. gadā dibinājis Starptautisko Kooperatīvu alianse (SKA), kura apvieno dažādas nacionālās kooperatīvu savienības. Tajā pārstāvētas arī Latvijas savienības, piemēram, Centrālā savienība "Turība". Kopumā SKA patlaban apvieno vairāk nekā 800 miljonus biedru no vairāk nekā 100 pasaules valstīm. SKA galvenais mērķis ir veicināt kooperatīvas attīstību visā pasaulē. Šī savienība ir sadalīta vairākās reģionālās savienībās, kas atbilst pasaules sadalījumam kontinentos: Eiropa, Āzija u.c. SKA rīko starptautiskus kongresus, veic pētījumus, izstrādā ieteikumus, aizstāvē kooperatoru tiesības dažādās valstīs, popularizē kooperatīvas principus.

Bez tam darbojas arī vietējās starptautiskās kooperatīvu savienības, piemēram, Skandināvijas valstu kooperatīvu savienība, kas risina sev specifiskus jautājumus un veicina kooperatīvu savienību.

1.4.1. Kooperatīvu dibināšana

Parasti kooperatīvi dibināst. Vispirms katra persona aizsaimnieciskiem vai idejiskiem apsvērumiem ierosina kooperatīvu dibināšanu. Ja viņam izdodas atrast nepieciešamo domubiedru skaitu, tiek panākta vienošanās par sabiedrības dibināšanu, noslēgtas atbilstošas līgums, savāktas dibināšanas kapitāls, izstrādāti un pieņemti statūti, veikta statutu reģistrācija atbilstošajā iestādē. Līdz ar to kooperatīvs iegūst juridiskas personas statusu un var sākt saimniecisku darbību.

Tas izklausās vienkārši, taču šī ir visatbildīgākā un izšķirošākā kooperatīva darbības daļa. Ja radušies domubiedri, tas jau ir daudz. Bet tad nu viņiem nopietni jāizsver, vai patiešām ir nobriedusi vajadzība pāriet kooperatīva un tā darbības virzieniem, vai vispār jāapstājas pie šīs idejas? Vai šī darbība nav nopietnu pretinieku, juridisku, finanšu šķēršļu? Vai un kā tos iespējams apiet vai neitralizēt? Piemot galīgā lēmumu, ir vispusīgi jāanalizē valsts un konkrētajā reģionā saimnieciskais stāvoklis, paredzamās tendences, iespējams sabiedrības reakcija, pašu kooperatīva biedru spējas un kompetence attiecīgajom, biedru psihiskais, lietišķais un idejiskais pašbūvums.

Notriecot saimnieciskā viedokļa prognozi, vai kooperatīva apgrozījums būs pietiekams, vai ienākumi segs izdevumus. Nepieciešams gadījumā konsultācija ar atbilstošajom pieredzējušiem speciālistiem vai pat tos jāiesaista kooperatīva darbībā. Jātieka skaidrība, vai paši kooperatīva potenciālie biedri ir pietiekami neatlaidīgi un radoši noskaņoti, lai nenolaistu rokas jau pie pirmajām grūtībām. Svarīgi ir kadru jautājums. Vai domubiedru vidū ir cilvēki, kas spēs uzņemties vadību, kā arī grūtā veidā, kasiera un citus pienākumus? Vai ir kāds, kas labi orientējas juridiskos un finanšu vadības jautājumos? Ja nav, tad vai iespējams to atrast, piesaistīt vai algot? Tikai pēc tam, kad uz šiem un citiem jautājumiem saņemtas apstiprinošas atbildes, var un vajag enerģiski erties pie kooperatīva dibināšanas un darbības, paturēt prātā, ka zināms risks būs jebkurā gadījumā, bet vienmēr var atrast ceļus, kā risku mazināt, kā grūtības izmantot mērķībai, gāra nodrošināšanai un panākumu gāšanai. Neveltī līdz galīgi procesam pārtieki nonākuši pie slēdziena: ja pat visbezcērīgāko, neticamāko mērķi sasniegt 50 reizes, tas izdosies, ar noteikumu, ka katrā no šiem 50 pieejamības dažāda.

1.4.2. Kooperatīvu organizatoriskās patnības

Pasaulī pastāv divjādas juridiskās personas statusa iegūšanas sistēmas. Vienu sauc par koncesijas jeb atļauju sistēmu, kur valsts vara piešķir darbošanās atļauju, ņemot vērā ne tikai pastāvošos likumus, bet arī atbilstošo kooperatīva darbības lietderību, atbilstību valsts interesēm u. tml. Šajā sistēmā nav izslēgta ierādīšana, lai gan ir arī zināmas priekšrocības. Piemēram, valsts iestāde var nepieņemt divu vienāda tipa kooperatīvu darbību vienā nelielā pagastā. Otrs kooperatīvu legalizācijas veids ir reģistrācijas likumparedzējais valsts iestādē, piemēram, apgabaltiesā vai uzņēmumu reģistrācijā. Šajā gadījumā ierādīt ir jānosaka tikai uzstatu atbilstību pastāvošajiem likumiem. Patlaban Latvijā pastāv reģistrācijas sistēma: ja statūti atbilst likumiem un nokārtotas visas likumparedzētās formalitātes, kooperatīva darbība tiek reģistrēta un var sākties. To var dēvēt arī par liberālu pieeju.

Kā jau teikts, kooperatīvi ir juridiskas personas, kuru darbību regulē gan valsts likumi, gan pašu pieņemtie statūti. Turklāt var būt vairāki regulējošie likumi, piemēram vispārīgais likums par kooperatīvu un specializācijas likums kādam noteiktam kooperatīvu veidam, piemēram, krājziedu sabiedrībām. Juridiskām personām ir visas likumnoteiktās tiesības un pienākumi. Statūti, kas nedrīkst būt pretrunīgi ar valsts likumiem, kooperatīvam kalpo tāpat, kā valstij kalpo satversme jeb konstitūcija. Tāpēc statūtos var uzskatīt par biedrības satversmi. Tajos izklāstīti galvenie darbības principi un mērķi. Katram kooperatīvam ir tiesības un pienākums izstrādāt un pieņemt savus statūtus. To galvenās sastāvdaļas nosaka kooperatīva mērķus un to sasniegšanas līdzekļus; kooperatīva biedru sastāvu, tiesības un pienākumus; kooperatīva līdzekļus, pārvaldīšanu, tīrtilikuma un arī zaudējumu sadalīšanas principus, kā arī kooperatīva likvidācijas kārtību. Tāpat nav lielas jūgas katram "izgudrot rītni no jauna", jo galvenie principi statūtos ir tie paši. Tāpēc ir izmantoti jau izstrādātie paraugstatūti, tos piemērojot savām pašām vajadzībām.

Pēc biedru sastāva var būt divu veidu kooperatīvi: **vispārīgie** un **specializētie**. Pie vispārīgiem pieder, piemēram, parastspārtību biedrības, kurās aizsaimnieciskiem vai idealistiskiem apsvērumiem var apvienoties visu iedzīvotāju šķiru un grupu pārstāvji. Specializētie kooperatīvi ir, piemēram, piensaimnieku sabiedrības vai biškopju biedrības, kurās apvienojas tikai atbilstošo nozaru pārstāvji. Vai arī skolēnu, rīstu vai sieviešu kooperatīvi.

Ar biedru apvienošanās varbūtībā: **atklātā** vai **aizklātā**. Atklātās apvienošanās kooperatīvus sauc arī par **neitrālajiem** un tie vispildīgāk atbilst kooperatīvu idejai un garam. Tie ar dzīvsteno solidaritātes ideju, jo uzņem visus godgūsus, neraugoties uz viņu reliģisko, šķirisko, politisko vai tautisko piederību. Šādi kooperatīvi neiejaucas un paši savdarbā nepieļauj politiskus vai reliģiskus strīdus.

Aizklātās apvienošanās kooperatīvi uzņem tikai tādus cilvēkus, kuri pieder kādai noteiktai politiskai partijai, reliģiskai konfesijai, tautai vai sociālajai grupai. Piemēram, strādnieku, jaunsaimnieku, ierādīto, katoļu, sociālistu, komunistu, liberālu, latviešu, krievu u.c. kooperatīvi. Šādas sadrumstalotības un kooperatīvu izmantošana politiskās cīņās bija plaši izrojama pirmskara Latvijā, kas kooperatīvo kustību tikai sašķāla un vājināja. XX gadsimta trīsdesmitajos gados un aukstākā kara periodā visai bieži kooperatīvu centās izmantot par šķēršļiem. Komunisti, fašisti un sociālisti kooperatīvu uzskatīja par trešo strādnieku kustības veidu, blakus politiskajai un arodbiedrību kustībai. Otrā

tendence izpaud s k kooperat vu atkl ta vai sl pta pak aušana k das partijas ietekmei. Te j nor da, ka ar Padomju savien b , kur 50 gadus bija iek auta Latvija, kooper cija tika vad ta no augšas, t.i., t kalpoja komunistisk s partijas vad bas m r iem. T p c padomju laika kooper ciju, kas bija visai masveid ga, nevar uzskat t par stu kooperat vu kust bu.

Past v ar uzskats, ka kooper cija ir patst v ga sabiedriski saimnieciska kust ba, kas att st s k alternat va gan kapit lismam, gan soci lismam jeb komunismam. Šo ideolo iju sauc par kooperat vismu vai ar Trešo ce u. Lai gan š uzskata piekrit jiem ir daudz v r emamu argumentu, pagaid m nav izdevies rad t valsti, kur kooperat visms b tu pasludin ts par valsts iek rtu, lai gan zin mas iestr des un sekm gi darbojoties mode i patieš m past v. Ar pirmkara Latvij tika sludin ta ideja par Latvijas p rv ršanu par pirmo kooperat vo republiku pasaul . Ta u jau min t kust bas sadrumstalot ba t das izredzes padar ja par ne stenojam m.

Ja run jam par neutr liem kooperat viem, tie vispiln g k att st jušies Šveic , kur šai kust b v rojami ar teicami un ilgstoši pan kumi.

Ar iest šan s kooperat v m dz b t daž da. Vair k s valst s t ir vienk ršota: tikai j nop rk biedra gr mati u. Ta u parasti kandid ts iesniedz rakstisku iesniegumu, kuru atbilstoši stat tiem izskata kooperat va valde. Valdes l mumu apstiprina vai noraida biedru pilnsapulce. T da sist ma past v ar Latvij .

Patlaban Latvij sp k esošie likumi nosaka, ka kooperat vu var dibin t ne maz k k tr s cilv ki (kr jaizdevu sabiedr bas – ne maz k k 20 cilv ki), kas sasnieguši vismaz 16 gadu vecumu (skol nu kooperat vos – 12 gadu vecumu, ja ir vec ku at auja). Tie paši krit riji attiecin mi uz biedru uz emšanu jau esošaj s sabiedr b s. Katrs kooperat vs saviem biedriem pied v zin mus labumus, t p c tiem, kas grib šos labumus baud t, ir j uz emas ar stat tos noteiktie pien kumi un akt vi j piedal s kooperat va darb b .

Izst šan s no kooperat va var b t trej da: **labpr t ga**, iesniedzot atbilstošu atl gumu; ar **izsl gšanu**, kad par stat tu neiev rošanu vai kait šanu to nolemj kooperat va vad ba vai kopsapulce, un biedra **n ves** gad jum . Saist bu nok rtošanu ar izsl gto biedru vai t tuviniekiem regul stat ti.

Biedru atbild ba par kooperat va saist b m var b t **ierobežota** vai **neierobežota**. Jebkur gad jum biedrs par kooperat va saist b m atbild savas pamatpajas apjom . Bet bez pajas stat tos var b t noteikta ar papildus atbild ba. T var b t ierobežota ar konkr tu summu vai vis m ieg d taj m paj m, vai ar neierobežota, t.i., kad biedrs atbild ar visu savu pašumu. Agr k daž s valst s neaprobežota atbild ba tika piepras ta ar likumu vai ar t bija rakstur ga dažiem kooper cijas veidiem, piem ram, Raifaizena tipa kred tkooperat viem. Š ds noteikums no pievienošan s kooperat viem attur ja tur gus un bag tus pilso us, ta u bija oti piem rots, ja kooper ties nol ma pavisam nabadz gi pilso i. Jo neaprobežot atbild ba bija vien g garantija, kas š diem kooperat viem va piesaist t naudu un sa emt kred tus.

1.4.3. Kooperat va l dzek i

Lai kooperat vs var tu darboties, tam ir nepieciešami zin mi naudas l dzek i. Turkl t par l dzek u piesaist šanu j r p jas pašiem biedriem. Izš ir pašu biedru iemaks tos l dzek us (iest šan s nauda un paju nauda), k ar biedru papildu atbild bu, kas kalpo par pamatu svešu l dzek u piesaistei jeb kred tam. Jau min tais Raifaizens pier d ja, ka kooperat vs sp j sekm gi darboties bez jebk d m biedru iemaks m, bet

nosakot neierobežotu papildu atbildību. Jo mazāk ir pašu biedru iemaks tie līdzekļi, jo lielākā jūnosaka papildu atbildība. Raifaizens ievieša neierobežotu jeb solidāru atbildību, kas kalpoja par garantiju svešiem līdzekļiem piesaistei. Viņa biedrības apvienojās visnabadzīgākajiem zemniekiem, taču viņi par kooperatīva saistībām uzņēmums atbildību ar visu savu pašumu, lai cik niecīgā tas bija. Un Raifaizena sistēma attīstījās labāk un dinamiskāk par alternatīvo Šulces-Deliņa sistēmu un ir plaši izplatīta ar mūsdienu. Liekot uzspies visu, Raifaizena krājzdevu sabiedrības iegūva daudz – faktiski no nulles radīja moderno Valcijas un citu zemju lauksaimniecību.

Pirmais jaunā biedrība pienākums ir saskaņot ar šiem samaksātajiem šāns naudu un iegādāties vai apņemt ar regulāriem iemaksājumiem jeb iegādāties paju. “Paja” vienmēr rīcībā valdītājam jānodalās naudu. Iestāšanās naudas un pajas lielums var būt dažāds – to nosaka paši kooperatīva dibinātāji vai pēc tam biedru kopsapulce. Tik kooperatīvi ir iecerēti nabadzīgākajiem, kooperatīvas gars prasa, lai šīs summas nebūtu pārāk lielas, lai arī tām neatsījtu tīrīgkos kandidātus. Kooperatīvs var vispār atteikties no iestāšanās naudas vai arī – autmaksājumu veikšana pa daļām ilgstošā periodā. Tomēr naudas līdzekļi kooperatīva darbības iekšanai un uzturēšanai ir nepieciešami. Iestāšanās naudu parasti biedram neatmaksā, bet paju naudu biedrs var saņemt atpakaļ, ja nolemj ne kooperatīva izstāties. Turklāt par pajam tiek izmaksātas dividendes, ja vien kooperatīvs darbojies sekmīgi. Patreiz jās Latvijas kooperatīvas likums ļauj noteikt arī biedrību naudu, par kuru dividendes nemaksā.

Iestāšanās nauda tiek ieskaitīta kooperatīva **sabiedriskaj** jeb **nedalāmaj** kapitālā. Par to netiek izmaksāti procenti. Sabiedriskais kapitāls domāts kooperatīva darbības finansēšanai. Jo lielāks sabiedriskais kapitāls, jo brīvāk un drošāk var darboties kooperatīvs. Tāpēc šo kapitālu sabiedrības cenšas vairo, tajā ieskaitot arī noteiktu daļu tīrātlūkuma. Sabiedriskais kapitāls var kalpot dažādiem mērķiem, katram dodot atbilstošu nosaukumu. Tīrātlūkuma **rezerves kapitāls**. Tas domāts neparedzētu zaudējumu segšanai. Parasti rezerves kapitāla lielums noteikts ar likumu, pēc kura zināmu laiku rezerves kapitāls jāieskaita noteiktā daļā tīrātlūkuma, kamēr kapitāls uzkrājies līdz pieprasītajam apjomam (atkarībā no sabiedrības pamatkapitāla). Tādā sabiedriskā kapitāla veido no iestāšanās iemaksājumiem un atskaitījumiem no tīrātlūkuma. Tas nepieder nevienam kooperatīva biedram. Patreiz jās Latvijas likums nosaka, ka rezerves kapitālu veido iestāšanās maksa, atskaitījumi no ikgadējās peļņas (40% apmērā no peļņas pēc nodokļu nomaksas, līdz rezerves kapitāls sasniedz vismaz pusi no pamatkapitāla), neizņemtas dividendes un pajas, ziedojumi un citi neparedzētie ienākumi.

Savukārt dalībnieks maksā jeb paju kapitāls pieder konkrētam biedram, kas to iemaksājis. Biedrs no tā var saņemt dividendes. Pajas nauda var zūst tikai tajā gadījumā, ja kooperatīvs darbojies ar zaudējumiem un ir nolemts tos segt ar atskaitījumu no paju kapitāla. Ja šis kooperatīvs darbību turpina, paju kapitāls jāatjauno. Pajas veido sabiedrības paju kapitālu jeb pamatkapitālu.

Katrs biedrs var iegādāties vairākas pajas (maksimālo iegādājamo paju skaitu vienai personai var ierobežot statūti). Tās var iegādāties labprātīgi, lai atbalstītu kooperatīvu un ar saņemtu lielākas dividendes, vai arī iegādājamo paju skaitu un iegādāšanās kārtību var paredzēt statūti. Patreiz jās kooperatīvas likums paredz pamatpajas un papildpajas. Pamatpaja dod pašniekam visas biedrības tiesības, papildpaja ar visas tiesības, izņemot balsstiesības. Par iegādājamo pajam biedrs saņem paju karti jeb biedrību karti, kur atzīmēts iegādāto paju apjoms. Tas ierakstīts arī sabiedrības biedrību

re istr . Ieg d to paju skaits neiespaido biedra lemšanas ties bas kooperat v . Ar to tiek stenots svar gs kooper cijas princips: **cilv ks ir svar g ks par kapit lu**, k ar nodrošin ta demokr tiska kooperat va p rvalde.

T tad kooperat va l dzek i jeb pas vs sast v no pašam kooperat vam k juridiskai personai piederoš sabiedrisk jeb nedal m kapit la (sast da iest šan s nauda, atskait jumi no tr atlikuma, ziedojumi, soda naudas), paju kapit la un svešajiem jeb piesaist tajiem l dzek iem.

Sabiedriskais kapit ls kalpo kooperat vam bez k das atl dz bas, par to neizmaks dividendes un nek d gad jum nesadala starp biedriem. Sabiedriskais kapit ls sadal s pamatkapit l , rezerves kapit l un speci lajos kapit los jeb fondos. To nosaka konkr t s sabiedr bas stat ti. Sabiedrisk kapit la uzkr šan s var notikt ar daž du intensit ti un var sasniegt lielus apjomus. Piem ram, Šveices pat r t ju biedr bas jau sen uzkr jušas tik lielu sabiedrisko kapit lu, ka biedriem atmaks jušas visas pajas un turpina darb bu tikai ar saviem sabiedriskajiem l dzek iem. Citos gad jumos ilgstošas darb bas rezult t sabiedrisk kapit la apjoms tuvojas visas bilances apjomam. Latvijai tuv kaj period š ds st voklis nav sagaid ms, jo kooperat v kust ba tikko s kusies.

Nosakot v lamo pajas lielumu pirm s pak pes kooperat v , j em v r š di apsv rumi: kooperat va m r is, paredzamo oper ciju plašums, paredzamais biedru skaits, biedru soci lais st voklis, iesp jas piesaist t svešus l dzek us.

Kooperat vi var darboties p c vienas pajas principa vai vair ku paju principa. Tas atkar gs no attiec g s valsts likumiem un pašu biedru izv les. Paju iemaksas var b t labpr t gas, bet var b t noteiktas ar k oblig tas. Oblig ti ieg d jamo paju skaitu nosaka sam r ar kooperat va m r iem un biedru soci lo st vokli. Atkar b no past vošajiem likumiem un biedr bas stat tiem, pajas dr kst vai ar ndr kst nodot citai personai. Paju nodošana citai personai var b t piln gi br va, vai ar at auta tikai ar valdes vai biedru kopsapulces piekrišanu. Ir valstis, kur s ar likumu aizliegta dividenžu izmaks šana par paj m, lai nodrošin tu kooperat vu k bezpe as organiz cijas statusu. Parasti š ds aizliegums saist ts ar ar nodok u atlaid m kooperat viem. Ta u vairum gad jum dividendes ir at autas, lai ar ierobežot proporcij . Valstis, kuru vald bas atbalsta kooper cijas kust bu, parasti kooperat vus atbr vo no viena vai vair kiem nodok iem.

Ar kooperat v s savien bas jeb otr s pak pes kooperat vi sa em dal bas naudu no pirm s pak pes kooperat viem. Ieg d jamo paju skaitu šaj gad jum var noteikt p c diviem principiem: 1) atkar b no attiec g kooperat va biedru skaita; 2) atkar b no kooperat va apgroz juma dar jumos ar savien bu. Lai pievienotos savien bai, var b t paredz ta ar iest šan s maksa. Savien b m, kas uz muš s saimnieciskus pien kumus savu biedru lab , paju nauda vai kooperat vu papildu atbild ba ir oti svar ga.

Visus l dz šim apskat tos l dzek us sauc par **pašu** l dzek iem, bet tagad apskat sim **svešos** l dzek us.

Darb bai nepieciešamos l dzek us, kurus nesp j sag d t paši biedri, kooperat vi var piesaist t no citiem avotiem. Piesaist to jeb svešo l dzek u galvenie avoti ir š di. Visvienk rš kais ir iedz vot ju noguld jumu pie emšana. Naudu kooperat v var noguld t gan nebiedri, gan paši biedri. Mot vi noguld jumiem var b t daž di: 1) saimnieciski (v lme sa emt procentus par noguld jumiem); 2) ide listiski (v lme atbalst t kooperat vu kust bu, saprotot, ka t veicina ar visas sabiedr bas labkl j bas pieaugumu un saimniecisko rosmi); 3) pragm tiski un subjekt vi (kooperat vs atrodas tuv k par banku, maks liel kus procentus, š iet uzticam ks, draudz g ks, sav jais). Daudz s valst s

iedz vot ju noguld jumu pie emšana atauta visiem kooperatviem, cit s – tikai kredtkooperatviem un patrtju biedrbm, betLatvij pagaid miedz vot ju (nebiedru) noguld jumus nestrkst pie emtpat kredtkooperatvi (pirms kara šdu ierobežojumu Latvij nebija).

Otrais svešol dzeku avots ir valsts un pašvaldību iestādes. Tās var nolemt aizdot naudu par parastajiem aizdevuma procentiem, par pazeminātiem procentiem (valsts vai pašvaldību atbalsta programmu ietvaros) vai pat pilnīgi bez procentiem, uzskatot šdu politiku par valsts un sabiedrības interesu atbilstošu, saprotot kooperācijas lielo nozīmi tautas labklājības celšanai, jaunu darbavietu radīšanai, tautas tikumu audzināšanai un saimnieciskās rosbas pacelšanai. Vēl vairāk – valsts un pašvaldības iestādes kooperatviem to pašu motīvus var piešķirt neatmaksājamas pabalstus. Ja tādā gadījumā, kam ir lietderīgākie piešķirt pabalstus – vai rosgiem cilvēkiem tautsaimniecības aktivizāšanai un jaunu darbavietu radīšanai, kas atmaksās ar uzviņu, vai ar – bez darba palikušajiem tirgumcietņiem? Tas ir stratēģisks valsts politiskais prioritāšu jautājums.

Protams, aizņēmumus (kredītus) kooperatvi var ēmt arī no parastām komercbankām vai citām kredītiestādēm, maksājot par tiem parastos tirgus procentus. Taun ar šajngadījumā valsts var izvēlēties subsidēt kredītu likmes, lai tās nebūtu tik lielas. Tie visi ir likumīgi valsts politikas instrumenti. Tiesa, radikāli ieviestbrīvā tirgus režīmā valdības nosādā atbalsta politikas parasti atsaka, tāpēc kooperatvi ir spiesti aizēmties no komercbankām uz vispārīgiem noteikumiem. Tāpat principiāli notiek arī mēdienu Latvijā. Patkams izņēmums ir valstij piederošā Latvijas Hipotēku un zemes banka, kas noslēgusi sadarbības līgumu ar LKKSS un šā līguma ietvaros piešķir salīdzinoši izdevīgus kredītus krājzdevu sabiedrībām. To atvieglo Hipotēku bankas īstenotās valsts atbalsta programmas, jo daudzi krājzdevu sabiedrību klienti atbilst šo programmu kritērijiem. Dažas krājzdevu sabiedrības saņem kredītus arī no privātmēdienu komercbankām, taun uz vispārīgiem noteikumiem pamata. Visbeidzot kooperatvi var saēmt ziedojumus no labu vēlošām privātpersonām vai kādēdiem fondiem. Ziedojumi nav jā atmaksā, bet šie l dzek i labi noder kooperatvū attīstībai. Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas savienībā kooperatvi var pretendēt arī uz ES fondu l dzek iem, protams, piekratot visiem šo l dzek u piešķiršanas noteikumiem. Patrtju biedrības un ražošanas l dzek u sagādes kooperatvi var rīnīties ar prēu kredītiem un avansiem uz prēmām. Saprātīgi kooperatvi parasti atsaka saņemt prēu iegādes uz kredīta.

1.4.4. Kooperatvū prāvalde

L dzēģi kēitos uzņēmumus un organizācijas, ar kooperatvū nepieciešams lēģģošāis orgāns, izpildorgāns (parasti valde) un uzraudzības orgāns (revīzijas komisija). Bez šiem orgāniem nevar iztikt, taun biedri var nolemt veidot arī kooperatvū padomi. Iespējamas un vēlamas arī dažādas komitejas, piemēram, kredītu komiteja krājzdevu sabiedrībās. It sevišķi tad, ja kooperatvū ir liels un ar plašu darbības diapazonu.

Lēģģošā institūcija ir kooperatvū biedru pilnsapulce. Tas ir kooperatvū augstākais prāvaldes orgāns, kas var lēģģēt pilnīgi visus jautājumus. Pilnsapulcē ir tiesības piedalīties katram biedram. Statūtos noteikts minimālais klātesošo biedru skaits – parasti puse –, kam jā piedalās pilnsapulcē, lai būtu lēģģēts jēģģa, t.i., lai būtu kvorums. Ar to tiek novērsti gādājumi, kad kooperatvū svarīgus lēģģējumus varētu pieņemt biedru mazākums. Pilnsapulces ir jā izsludina laikus un statūtos paredzētajā kārtībā, lai pēģģ iespējams visi biedri būtu informēti un sagatavoti gādājuma jēģģ pilnsapulcei. Pirms lēģģējuma

pieņemšanas paredz tieši jautājumi par lemjamo jautājumu, jautājumi un debates, kurām rīsi ir pilnīgi izprast lemjamo jautājuma būtību, izsvērt visus argumentus un ar pilnu atbildības sajūtu precīlāk sirdsapziņas pieņemtu lēmumu. Pilnsapulce katram biedram ir viena balss, neatkarīgi no iemamamata vai iegadto paju skaita. Lēmumu pieņemšanai nepieciešams balsu vairākums. Statūtos ir noteikts tas jautājumu loks, kuru izlemšanai nepieciešams kvalificēts balsu vairākums, piemēram, lai lēmumu pieņemtu, par to jānobalso 2/3 no kļētesošo biedru skaita. Lielos kooperatīvos, kuros daudz biedru vai arī tie dzvo izkaisīti plašā teritorijā, pilnsapulces funkcijas var pildīt pilnvaroto sapulce. Balsošana var būt atklātā vai aizklātā. Parasti statūtos norādītīgādājumi, kad balsošanai noteikti jābūt aizklātai, piemēram, ievēlot valdes priekšdētju. Aizklātu balsošanu statūtos noteikta biedru daava var pieprasīt jebkura jautājuma lemšanai.

Balsstiesības otrāspakāpes kooperatīvos var tikt noteiktas citādk. Pastvītrīs dažādi balsstiesību noteikšanas principi: 1) visiem apvienotajiem kooperatīviem ir vienādas balsstiesības, t.i., katrs kooperatīvs uz savienības pilnvaroto sapulci sātā vienu pilnvaroto, kuram ir viena balss; 2) katrā kooperatīva balsstiesības ir noteiktas proporcionāli biedru skaitam attiecīgājā kooperatīvā; 3) balsstiesības atkarīgas no atbilstošā kooperatīva apgrozījuma darījuma ar savienību. Vai arī – proporcionāli iemaksājām pājām. Kuru no šiem principiem izmanto attiecīgās savienības, nosaka šīs savienības statūti.

Biedru pilnsapulce ievēl visus pāvaldes orgānus, apstiprina vai mainā statūtus, apstiprina kooperatīva politiku un darbības virzienus, kā arī budžetu, apstiprina konkrētās instrukcijas (nolikumus) valdes padomes vai revīzijas komisijas darbam, izskatās dzības par valdes darbu, uzklausa revīzijas komisiju u.c.

Protams, biedru pilnsapulce nevar ik dienas vadīt visu kooperatīva darbību, tāpēc pilnsapulce tiek ievēlātas vairākas personas, kuras uzēmas kooperatīva vadāšanu laikā starp pilnsapulcēm. Šīs personas izvēl no sava vidus priekšdētju un citas amatpersonas un kopumā veido orgānu, kuru sauc par valdi. Pašas ievēlētās personas tad nu ir valdes locekļi. Valde ir atbildīgā pilnsapulces priekšā. Māsdienās pilnsapulce ievēl arī valdes priekšdētju.

Valdes locekļi var ēmties arī dažādos amatos pienākumus: kasieris, sekretārs, grāmatvedis, tirdzniecības pārzinis u.c. Vai arī var ēmt darbā atbilstošus speciālistus no malas, ja to atāauj biedru pilnsapulce. Lielos kooperatīvos amatpersonām var būt vietnieki. Parasti valdi ievēl uz 3 līdz 5 gadiem, tā u pilnsapulce var savu lēmumu pārskatīt, ja valdes darbs to neapmierina. Valdes locekļus var mainīt pakāpeniski, lai novārstu krasas pāmaiņas kooperatīva darbībā, vai arī pārvēlēt uz vālienu termiņu. Valdes locekļis var atkāpties arī pats, tā u tad pāmaiņas valdes sastāvā pat apstiprina pilnsapulce vai pilnvaroto sapulce. Valdes locekļi un amatpersonas var būt algotas, vai arī savus pienākumus ēmties kā gada amatus. Darbības sākumā, kad kooperatīvs vāliņav turīgs un liels, valdes locekļi bieži vien strādsabiedriskārtā. Tā u lielos kooperatīvos tas nav lietderīgi, jo tajos valdes locekļiem ir daudz darba un tas var būt vāliu vienīgais darbs. Māsdienā Latvijā pat māzi kooperatīvi cenšās algot vismaz grāmatvedi, kuram liela atbildība un bieži jā gatavo darbības pārskāti uzraudzības institūcijām.

Likums prasā, lai biedru kopsapulce noteikti ievēl arī revīzijas komisiju. Parasti to ievēl uz vienu vai vairākiem gadiem un tajā nēdrkst bātmāzāk par 3 cilvēkiem, kuri no sava vidus izvēl priekšdētju un sekretāru. Revīzijas komisijas locekļis nēdrkst vienlaikus bātar valdes locekļis, jo tam ir jā kontrolē valdes darbs. Ja revīzijas komisija

kooperat va darb b atrod k das, aunpr t gu r c bu, b tisku atk pi no stat tiem un instrukcij m vai jebkuru citu darb bu, kas var kait t kooperat va interes m, tai ir ties bas sasaukt rk rtas pilnsapulci, lai par to inform tu biedrus. Kontroles komisija ir atbild ga pilnsapulces priekš , kurai j zi o savi nov rojumi un atzi as par kooperat va darb bu. Visas nov rot s atk pes komisijas sekret rs ieraksta protokolu gr mat .

Ja to pieprasa likums vai paredz stat ti, kooperat v var darboties v l viena p rvaldes instit cija ar padomdev ja, lemšanas un uzraudz bas funkcij m. T ir padome, ko t pat iev l biedru kopsapulce. Valde regul ri sniedz padomei zi ojumus par savu darb bu. Pilnsapulce var padomei dele t ties bas pie emt t dus l mumus, kas nav valdes kompetenc , bet kuru d nav lietder gi sasaukt pilnsapulci. Piem ram, par iepriekš neakcept tu, lielu kred tu emšanu, dar jumiem, kas p rsniedz zin mu summu, nekust mo pašumu ieg di, apvienošanas ar citu kooperat vu u.c. T tad ir noteiktu jaut jumu loks, kur padome uz emas visas pilnsapulces funkcijas. T past v gi uzrauga valdes darbu. Vair kos jaut jumos valdei pirms l mumu pie emšanas j konsult jas ar padomi. Ta u ar padome ir atbild ga pilnsapulces priekš .

1.4.5. T r atlikuma dal šana un zaud jumu segšana

Lai gan kooperat vi p c savas b t bas ir bezpe as uz mumi, kas dibin ti savu biedru vajadz bu apmierin šanai, tom r ar tiem gada beig s bilanc var par d ties atlikums vai zaud jumus. Ja darb ba bijusi veiksm ga, var rasties t rais atlikums jeb pe a; ja neveiksm ga – tad zaud jumi. Jo iepriekš nav iesp jams visu tik s ki sapl not, lai bilance izr d tos piln gi l dzsvarota, t.i., uzr d tu nulli. Piem ram, pat r t ju biedr b s, ja vien iepirkas un piln b p rdotas labas preces, atlikums ir neizb gams, jo preces iepirkas par vairumtirdzniec bas cenu, bet p rdotas – par vid j m tirgus cen m.

Parasti atlikumu sadala vair k s da s:

- 1) nodok i valstij vai pašvald bai, ja likumi t dus pieprasa;
- 2) atskait jumi sabiedriskajam kapit lam: rezerves un citiem paredz tajiem fondiem;
- 3) izmaksas biedriem, kas atkar gas no vi u apgroz juma ar kooperat vu, piem ram, iepirkšan s apjomu pat r t ju biedr b . Šo izmaksu da u parasti sauc par pr mij m, bet m sdien s – par pe as atmaksu;
- 4) izmaksas biedriem, kas atkar gas no katra iemaks taj paj m. Šo izmaksu da u parasti sauc par dividend m un to apjoms parasti ir ierobežots;
- 5) atskait jumi biedru izgl t bai, ziedojumi sabiedriskiem m r iem: skol m, kult ras pas kumiem, bibliot k m slimn c m, inval diem, k diem konkr tiem projektiem ar sabiedrisku vai soci lu noz mi u.c.

K redzam, daži no šiem maks jumiem ir noteikti ar likumu, citi var b t noteikti stat tos (piem ram, atskait jums rezerves fond), citus – var katru reizi noteikt biedru pilnsapulce. Oblig ti ir nodok i un atskait jumi sabiedriskajam jeb nedal majam kapit lam. P r jo var noteikt biedri katr konkr t gad jum . T lredz gi, vismaz att st bas s kuma stadij ir ieguld t l dzek us kooperat va att st b , darb bas paplašin šan un moderniz cij . tie ir ieguld jumi n kotn , kas var ar uzviju atmaks ties. Pilnsapulce var pie emt l mumu da u izmaksai paredz t t r atlikuma pieskait t biedru paj m, l dz ar to palielinot paju kapit lu un nostiprinot kooperat vu. Ja kooperat vs, piem ram, pat r t ju biedr ba vai maš nu koplietošanas biedr ba, apkalpo ar nebiedrus, god guma saj ta liedz šo atlikuma da u izmaks t biedriem, lai gan likums to var at aut. To j pieskaita vai nu

sabiedriskajam kapitālam vai j ziedo visai sabiedrībai derīgiem mērķiem. Ja tas iespējams, šo darbu var izmaksāt ar pašiem nebiedriem. Tas būtu labs sabiedrisko attiecību žests, kas nebiedrus var pamudināt iestāties kooperatīvā, kā arī izplatīt kooperatīva labo slavu savu paziņu vidū.

Lai cik tas nepatīkami, jārisinās arī iespējamiem zaudējumiem. It sevišķi vispirms jāsaņem saimnieciskās krāzes gados, vai arī neprasmīgas saimniekošanas vai slikti izvēlētas politikas gadījumos. Vispirms zaudējumus cenšas segt no rezerves kapitāla. Ja tas izrādās nepietiekams pilnīgi zaudējumu segšanai, jāmeklē no sabiedriskā kapitāla un citiem fondiem, ja tie ir. Ja arī sabiedriskā kapitāla nepietiek, nē kas izmantot pārējo kapitālu vai tādā veidā. Ja zaudējumi tik lieli, kā arī nepietiek, biedriem jāveic papildu iemaksas, ja vien statūtos paredzēta papildu atbildība. Ja nē, tad jārisinās ar bankrotu. Tomēr nevajag krist izmisumā, jo iespējama arī uzņēmuma reorganizācija. Ja vien ir laba ideja, kā darbu turpināt veiksmīgāk.

1.4.6. Kooperatīva likvidācija

Pareizs jais kooperatīvo sabiedrību likums kooperatīva likvidāciju paredz šādos gadījumos:

- Ü sabiedrības statūtos noteiktajos gadījumos;
- Ü ja gadu pārbaudes izstrādā kooperatīva nav uzskatījis darbību;
- Ü ja sabiedrības biedru skaits vairākus mēnešus ir mazāks par trijiem;
- Ü saskaņā ar likumu "Par uzņēmumu un uzņēmējās sabiedrības maksimālo izdevumu;
- Ü ar biedru kopsapulces vai pilnvaroto sapulces lēmumu;
- Ü pēc VID lēmuma, ja sabiedrība atkrīt nesniedz nodokļu likumos noteiktos pārskatus;
- Ü ar tiesas lēmumu un citos normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos;
- Ü ja sabiedrības darbība izbeidzas reorganizācijas rezultātā.
- Ü kooperatīva sabiedrība var tikt pasludināta par neesošu.
- Ü kooperatīva likvidāciju likumā paredzētajā kārtībā veic kopsapulces ievēlētā likvidācijas komisija, kurai ir dotas valdei raksturīgas pilnvaras.

1.5. Starptautiskā kooperatīvu kustības klasifikācija

Dažas cilvēku darbības formas kalpo sociālām mērķiem, citām – ir saimnieciskās raksturs, taču tikai kooperatīva apvieno gan vienu, gan otru.
Alfrīds Maršāls (1842 – 1924), angļu ekonomists

Kooperatīvu kustība pasaulē veidojusies vairākus 150 gadu periodus un pašlaik apvieno vairākus 800 miljonus cilvēku visos kontinentos. Līdz ar to tā kļuvis par nozīmīgu sociāli ekonomisko spēku, kas daudziem paveris attīstības un labklājības sasniegšanas iespējas un ar kuru nevar nerēķināties.

Kooperatīvu kustību raksturo milzīga daudzveidība – pašlaik sekmīgi darbojas vairākus 120 visdažādāko kooperatīvu paveidu un virzienu. Kooperatīvi kalpo savu biedru un sociālo grupu interesēm, kuras spējušas apvienot savu individuālo kapitālu

kop gas un demokr tiski p rvald tas uz m jdarb bas stenošanai, l dz ar to apmierinot savas individu l s un kop g s intereses. Lai vairotu savu ietekmi, iesp jas, raž bu un konkur tsp ju, kooperat vi veido viet j s, re ion l s, nacion l s un starptautisk s apvien bas.

J dziens „kooper cija” tulkojum no lat u valodas *cooperatio* noz m kopdarb bu vai sadarb bu. M sdien s kooper cija kop gu m r u sasniegšanai v rojama visos l me os, s kot ar pašvald b m, beidzot ar starptautisko sadarb bu vides, apdz vot bas, nabadz bas un citu probl mu risin šan , un pat t d s jom s k kosmosa apguve. Ar kooperat vi savu darb bu balsta uz kooper cijas principa. Apvienoties kopdarb bai var visdaž d ko arodu, soci lo sl u, dzimumu un vecumu cilv ki: zemnieki, str dneiki, amatnieki, kalpot ji, karav ri, studenti un pat skolnieki. T tad gan materi lo labumu ražot ji, gan pat r t ji. Kooperat vu dibin šana un darb ba tiek balst ta uz ilgstoš period izstr d taj m kooperat vaj m v rt b m un principiem. Kooperat va b t ba nemain s atkar b no t , vai šo kopdarb bas organiz ciju sauc par kooperat vu, biedr bu, sabiedr bu, arteli, kasi vai cit di.

Visos laikos cilv ki, saska ar br vpr t gu v l šanos, veidojuši neform las sadarb bas apvien bas daž diem m r iem: savstarp j s pal dz bas kases, pašpal dz bas kases un pat t.s. meln s kases, vai ar kop gi veikuši k dus darbus, piem ram, devušies j ras zvej . Neform lu apvien bu darb ba balst s uz iekš ju norunu vai savstarp ji saska otiem noteikumiem. To darb bu neregul valsts likumi, normat vi un citi kontroles meh nismi, t p c darb bas rezult ti var izr d ties atkar gi no dal bnieku pieredzes un godapr ta. Tas neizsl dz aunpr t gu sadarb bas izmantošanu un nedod plaš kas garantijas pret zaud jumiem. Nereti t das neform las apvien bas darbojas rpus likuma vai pat ir saist tas ar krimin l m aktivit t m. T p c pag jušaj gadsimt bija v rojama visp r ja tendence kooperat vu darb bu reglament t un kontrol t, iev rojot valst past vošos likumus.

P c Starptautisk s kooperat vu alianseš XXXI kongres apstiprin t s defin cijas, **kooperat vs** ir autonoma personu asoci cija, kas br vpr t gi apvienojuš s ar m r i apmierin t savas ekonomisk s, soci l s un kultur l s vajadz bas, izmantojot kop g pašum esošu un demokr tiski p rvald tu uz mumu. Demokr tisk p rvalde, neatkar gi no katra biedra ieguld juma, izpaužas k princips: **viens cilv ks – viena balss**. Ar šo principu tiek nodrošin ta kooperat va soci li ekonomisk b t ba. Kooperat va biedrs var b t fizisk persona vai juridisk persona. Ja to paredz stat ti, dal ba var b t ar jaukta.

Savu iesp ju palielin šanai kooperat vi var apvienoties **apvien b s, savien b s, asoci cij s, l g s vai feder cij s**. T s ir soci li ekonomiskas organiz cijas, kuras veido kooperat vi, lai veicin tu savu att st bu un efekt v k apmierin tu savu biedru vajadz bas. Daudz s valst s likums nosaka, ka kooperat vi nedr kst darboties rpus apvien b m.

Kooper cijas teorij un praks kooperat vi tiek dal ti š d s grup s:

- 1) p c biedru soci l s pieder bas: zemnieki, str dneiki, kalpot ji, studenti u.c.;
- 2) p c tautsaimniec bas nozar m: ražošana, tirdzniec ba, finanses, lauksaimniec ba, celtniec ba, transports, jauktie u.c.;
- 3) atkar b no kooperat v s organiz cijas m r iem: pat r t ju, dz vok u, kred ta, apdrošin šanas u.c.;
- 4) p c darb bas teritorijas: lauku, pils tu, rajonu, apgabalu, nacion lie u.c.;
- 5) p c valsts vai kontinenta: Latvijas, V cijas, zijas u.c.

Pēc teritoriālā principa veidotās organizācijas var sadalīties I, II, III un IV līmeņa organizācijās. Pilsētās vai lauku administratīvajās teritorijās fiziskās un juridiskās personas veido pirmā līmeņa organizācijas. Rajona apvienības (savienības, asociācijas) veido II līmeņa kooperatīvās organizācijas. Apgabalu, novadu, federālo zemju vai republiku kooperatīvās apvienības veido III līmeņa kooperatīvās organizācijas. Un atbilstoši visu valsts darbojošos kooperatīvo apvienību apvienības veido IV līmeņa jeb nacionālo kooperatīvo organizāciju. Noteikta veida kooperatīvus un to daļdu līmeņu apvienības, kuras apvieno vienoti mērķi un uzdevumi, sauc par **kooperatīvo sistēmu**. Par kooperatīvajām sistēmām uzskata, piemēram, patērētāju kooperācijas sistēmu, lauksaimniecības kooperācijas sistēmu, ražotāju kooperācijas sistēmu, kredītkooperācijas sistēmu un citas. **Kooperatīvs** ir katras kooperatīvās sistēmas pamatelements.

Vairāki kooperatīvi savukopā mērķu sasniegšanai var veidot otrās un trešās pakāpes kooperatīvus, piemēram, kooperatīvo banku, apmērcību un konsultāciju centru, sociālo apdrošināšanas aģentūru, izdevniecību. Kooperatīvu grupas kopā ar otrās pakāpes kooperatīviem var apvienoties līgš.

Kā tiek definēta pati **kooperatīvā kustība**? Tā ir masveida sociāli ekonomiska kustība, kuras mērķis ir labvēlīgā apstākļu radīšana kooperatīvo organizāciju attīstībai, kas nodrošinātu kooperatīvu biedru materiālo, sociālo un kultūrlabvēlīgu apmierināšanu. Latvijā pagaidām visai nosacīti var runāt par plašu un organizētu kooperatīvo kustību, taču jau veiktas atsevišķas aktīvās kampaņas, kuru mērķis bija atbalstīt labvēlīgā likuma pieņemšanu kredītkooperācijas un citiem kooperatīvu veidiem attīstībai. ASV pēdējos gados patiešām vairojama masveida kustība, kas vērsta uz banku lobīšanu ietekmē pieņemto ierobežojumu atcelšanu.

Apzīmējumu kooperatīvā kustība izmanto, lai raksturotu:

- 1) sociāli ekonomisko kooperatīvo kustību atsevišķos kontinentos, piemēram, Eiropā, Amerikā, Ķīnā;
- 2) nacionālo kooperatīvās kustības konkrētās valsts vai valstu grupās, piemēram, Anglijā, Latīņamerikā, Austrumeiropā;
- 3) konkrētu sociālo grupu atbalstītu kustību, kā, piemēram, sīkzemnieku, strādnieku, ražotāju, jauniešu un sieviešu kooperatīvo kustību.

Starptautisku sociāli ekonomisko kustību, kas apvieno nacionālo kooperatīvās kustības, sauc par **starptautisko kooperatīvo kustību**. Tā ir vismasveidīgākā, jo mūsdienās apvieno vairākus 800 miljonus kooperatoru, zinātnieku, sabiedrisko un politisko darbinieku.

1.5.1. Kooperatīvu daudzveidība

Visus kooperatīvus pieņemts dalīt trijās pamatgrupās, kuras atšķiras pēc šādiem kopīgajiem pazīmēm:

- 1) pēc biedru sociālo un profesionālo piederības: zemnieku un strādnieku, amatnieku un mājamatnieku, zvejnieku, kalpotāju, sīktirgotāju, studentu, jauniešu;
- 2) pēc darbības rajona: pilsētā, lauku, rajonā, starprajonā;
- 3) pēc saimnieciskās pamatnodarbes: ražošanas, lauksaimniecības produkcijas pārstrādes, patērētāju, sagādes un noieta, celtniecības, servisa, kredītkooperatīvu, daudzfunkcionālie kooperatīvi.

Pēdējās grupas kooperatīvu veids savukārt var dalīties vairākos apakšgrupās. Tā ražošanas kooperatīvu dalībnieki atkarībā no ražotajām patērētājām precēm. Var būt arī zivju

nozvejas un rādās iegāšanos kooperatīvi. Lauksaimniecības produkcijas pārstrādes kooperatīvi daļēji atbilstoši pārstrādājami izejvielai: piens, gaļas, dzīvnieku, kartupeļu u.c. Patērētāju kooperatīvi var nodarboties ar preču vairumtirdzniecību, mazumtirdzniecību vai sabiedrisko dienestu. Tie var būt arī daudzfunkcionāli. Noietā kooperatīvi daļēji atkarbno pārdošanas preces. Sagādā kooperatīvi parasti savus biedrus apgādā ar ražošanas līdzekļiem vai tirdzniecības iekārtām. Noietā un sagādā funkcijas var tikt apvienotas vienā kooperatīvā. Celtniecības kooperatīvi ceļu un apsaimnieko dzīvjamu sūmājas, kā arī ražošanas kases un ceļus. Kredītkooperatīvi saviem biedriem izsniedz ražošanas vai patērētāja aizdevumus, piesaista šim nolikam piemērotus līdzekļus. Pakalpojumu kooperatīvi apkalpo iedzīvotjus un uzņēmumus. Tās var būt apdrošināšanas asociācijas, apdeģošanas, medicīnas, farmaceitiskie, veterinārie, projektāšanas, autoremonta kooperatīvi, apbedāšanas un citu rituālu sniegāšanas uzņēmumi, pārvaldes, audita un visdažādākos sociālo pakalpojumu sniedzēji. Savukārt daudzfunkcionālie kooperatīvi, kurus mēdz dēvēt arī par jauktajiem vai universālajiem, visbiežāk sniedz vai nu ar preču un naudas apgrozījumu saistītus pakalpojumus, vai arī darbojas lauksaimniecībā.

Pdējā laikā lielu ievirību un vālderzētus panākumus gūst kooperatīvu korporācijas, kurām raksturīgā gandrīz visas iepriekš nosaukto grupu pazīmes, kā arī daudzas valstij piemērotas funkcijas.

1.5.2. Kooperatīvu sūrtības

1995. gadā Starptautiskās kooperatīvu alianses XXXI kongress apstiprināja šādas kooperatīvu sūrtības un principus.

Pamatvārtības	tiskās vārtības	Principi
1. Savstarpējā un pašpalīdzība 2. Savstarpējā atbildība 3. Demokrātija 4. Vienlīdzība 5. Taisnīgums 6. Solidaritāte	1. Godīgums 2. Atvērtība 3. Sociāli atbildība 4. Rūpes par citiem	1. Brīvprātība un atvērtība visiem 2. Pakļaušanās demokrātiskai biedru kontrolei 3. Biedru ekonomiskā piedalāšanās 4. Autonomija un neatkarība 5. Izglītība, prasmju apgāšana un informācija 6. Kooperatīvu savstarpējā sadarbība 7. Rūpes par sabiedrību

Ar ko kooperatīvi atšķiras no citiem uzņēmējdarbības formām? Lai cik dažādbtu kooperācijas veidi un paveidi, tos visus vieno šādas kopīgas iezīmes.

1. Kooperatīva mērķis ir savu biedru ekonomisko, sociālo un kultūro vajadzību apmierināšana. Tas tiek darīts, izmantojot saimnieciskajā darbībā gūtos ienākumus.
2. Brīvprātības princips. Gan iestāšanās kooperatīvā, gan izstāšanās ir brīvprātīga.
3. Kooperatīva var apvienoties kā fiziskās, tā juridiskās personas, tā tad iespējama individuāla vai kolektīvā dalība, vai arī – jauktā dalība.

4. Apvienošana pēc teritoriālā principa. Kooperatīvs, ja neskaita dažus nozaru uzņēmumus, kā dzelzceļa un pasta darbinieku apvienības, parasti ir vietējais uzņēmums, kura biedri cits citu pazīst, uzticas un atbalsta.

5. Kooperatīvam ir juridiskas personas statuss.

6. Kooperatīvs ir autonomš un neatkarīgs uzņēmums. Tas nav atkarīgs no valsts, privātiem uzņēmumiem un citiem tirgus dalībniekiem.

7. Kooperatīva pašnieks ir visi tā biedri. Tieši biedri veido, pavairo un savām vajadzībām izmanto kooperatīvam piederošos pašumus un kapitālu.

8. Demokrātiska pārvalde. Kooperatīva biedri demokrātiski ievieš savas pašpārvaldes struktūras, uzņēmuma pārvaldi, steno visi tā biedri, vai arī to pilnvaroti pārstāvji, kurus demokrātiski ievieš vadītāji, padomnieki, revīzijas un citās komisijās. Austrija ir kooperatīvu biedru kopsapulce, kurā uzņēmumus pieņem pēc principa: viens cilvēks – viena balss.

9. Biedru ekonomiskā līdzdalība kooperatīva darbībā. Tā izpaužas kā iestāšanās naudas iemaksa, paju iegāde, preču un pakalpojumu pirkšana savam kooperatīvam un citādi.

10. Tiesības uz ienākumiem. Visiem biedriem ir tiesības gūt ienākumus no kooperatīva darbības. Ienākumus sadala proporcionāli katra konkrētā biedra ieguldījumam.

11. Materiālā atbildība. Atbilstoši pieņemtajiem statātiem kooperatīva biedri ir materiāli atbildīgi par savas organizācijas saistībām.

12. Kooperatīvs ir savdabīga organizācija, kura dibināšana un darbība balstās uz kooperatīva pamatprincipiem.

Kooperatīva **pamatprincipi** ir šādi: savstarpējais un pašpalīdzības, savstarpējais atbildības, demokrātija, vienlīdzība, taisnīgums un solidaritāte.

Savstarpējais palīdzība

Švārtība nosaka savstarpējās attiecības starp kooperatīvu kolektīvu organizāciju un tās individuāliem biedriem. Kooperatīvs ir savstarpējais un pašpalīdzības organizācija, kas saviem biedriem palīdz (a) uzlabot materiālo stāvokli, (b) uzlabot savu biedru uzņēmējdarbības iespējas un (c) viņu sadzīves apstākļus.

Savstarpējais atbildība

Tāpat kooperatīva atbildība par savu biedru interesēm un atbilstoši arī katra biedra atbildība par kooperatīva kopīgajām interesēm, atbilstoši statātos apstiprinātajām saistībām un pienākumiem.

Demokrātija

Augstākā līmenī jvara kooperatīva pieder biedru kopsapulcei. Katrs biedrs savu varu var izmantot gan tieši, gan caur demokrātiski ieceltā pārvaldes struktūru, pieņemot lēmumus par svarīgākajiem sociāli ekonomiskajiem kooperatīva darbības jautājumiem.

Vienlīdzība

Švārtība nosaka kooperatīva biedru vienlīdzīgās tiesības piedalīties kooperatīva darbībā. Katram biedram ir vienādas tiesības piedalīties visos organizācijas pasākumos, kā arī saņemt pilnu informāciju par kooperatīva darbību un stāvokli.

Solidarit te

Solidarit te ir univers la visas kooperat v s kust bas v rt ba, kas atspogu o pašu š s kust bas b t bu. T izriet no katra kooperat va un katra biedra interešu vienot bas visos kooperat v s kust bas l me us, k ar starptautiski. Solidarit te ietver t das izpausmes k soci l atbild ba, savstarp j pal dz ba, pašpal dz ba, r pes par citiem.

Tradicion l s tisk s v rt bas

Turot god pirmo kooper cijas dibin t ju ieceres un centienus, ar m sdiens kooperat vi cenšas iev rot š das univers l s tisk s v rt bas.

1. God gums

Tas ir kooperat v s uz m jdarb bas tikumiskais pamats, kas liek ražot augst k s kvalit tes produkciju, tirgot prec zi nosv rtus un prec za tilpuma ražojumus, savstarp ju uztic bu un atkl t bu saskarsm ar cilv kiem un kooperat va biedru vid , k ar starp kooperat va vad bu un biedriem.

Diemž l šo v rt bu Latvij diskredit ja t.s. p rb ves perioda kooperat vi, no kuriem daudzi neatbilda ne kooper cijas principiem, ne garam, jo tika m ksl gi dibin ti uz past vošo valsts uz mumu b zes personisk s iedz vošan s nol k . Paties b tie nebija kooperat vi.

2. Atv rt ba

Kooperat vi ir atv rti visiem t s teritorijas iedz vot jiem, kur attiec gais uz mums darbojas, ja vien šie cilv ki pie em kooperat v s v rt bas un principus. Nav pie aujama nek da cilv ku diskrimin cija, iz emot stat tos noteikto biedru vecuma ierobežojumu, kas var skart nepilngad gos pilso us vai saist tos ar krimin l m aktivit t m. Visi pilso i, kuri atbilst stat tu pras b m un ap emas t s iev rot, var iest ties kooperat v vai izmantot š uz muma pakalpojumus. Ar šo v rt bu kooperat vi l dzin s gar gai draudzei jeb bazn cai.

3. Soci l atbild ba

T noz m kooperat va centienus celt savu biedru un klientu dz ves l meni, protams, l dz ar to nenodarot zaud jumus citiem kooperat va biedriem un sabiedr bai.

4. R pes par citiem

Š v rt ba iemieso kooperat va r pes par apk rtn dz vojšajiem cilv kiem, kuri nav kooperat va biedri. Kad kooperat vs nostiprin s un g st pan kumus, parasti da u savu ien kumu tas ziedo daž d m savu l dzcilv ku soci l m un kultur l m vajadz b m.

1.5.3. Kooperat vie principi

Kooperat vie principi ir vadl nijas, kas kooperat viem auj stenot praks savas v rt bas. Pie emts izcelt septi us pamatprincipus, kas kop ji vis m kooperat v m organiz cij m, ta u katr konkr t organiz cij atkar b no vajadz b m un apst k iem var tik pie emti savi paši pal gprincipi vai main ti akcenti.

1. Br vpr t ba un atv rt ba visiem

Kooperatīvi ir brīvprātīgo organizācijas, kas atvērta visiem, kuri spēj sniegt savu ieguldījumu un uzņemties atbildību. Nav pieļaujama diskriminācija pēc dzimuma (ja tas nav pašs viena dzimuma cilvēku kooperatīvs), sociālā stāvokļa, tautības, rases, politiskās vai reliģiskās piederības.

2. Pakāpšanās demokrātiskai biedru kontrolei

Kooperatīvi ir demokrātiskas organizācijas, kuras pārvalda un kontrolē paši biedri, kuri aktīvi piedalās organizācijas politikas izstrādājumā un lēmumu pieņemšanā. Biedri, kuri ievieš lēmumus, vai revīzijas institūcijas, par savu darbu atbildīgi visu biedru priekšā. Pirmās pakāpes kooperatīvos katram biedram ir viena balsis lēmumu pieņemšanā, tāpat arī augstākā līmeņa organizācijas darbojas pēc demokrātiskiem principiem.

3. Biedru ekonomiskā piedalīšanās

Visi kooperatīva biedri iemaksā daļiņas naudu un citus paredzētos maksājumus vai ieguldījumus, kā arī kontrolē kooperatīva darbību. Viņi, atkarībā no pašu pieņemtajiem lēmumiem, var saņemt vai var arī nesāņemt noteiktas izmaksas par savu ieguldījumu. Neizmaksātos iemājumus kooperatīvs var ieguldīt savā attīstībā, savu biedru atbalģošā un stimulēšanā, vai arī izmantot citiem mērķiem, kurus atbalsta kooperatīva biedri.

4. Autonomija un neatkarība

Kooperatīvi ir patstāvīgas organizācijas, kuras kontrolē paši biedri (mācību praksē arī valsts uzraudzības iestādes, kuras tomēr nedrīkst iejaukties iekšējā lēmumu pieņemšanā). Ja kooperatīvs slēdz sadarbības līgumu ar citām organizācijām (ar valsts iestādēm) vai arī palielina savu kapitālu, piesaistot citu organizāciju līdzekļus, ar tam jānotiek kooperatīva biedru demokrātiskās kontroles apstākļos.

5. Izglītība, prasmju apgūšana un informācija

Kooperatīvi tradicionāli atvērta līdzekļus un nežēlo plaši savu biedru, darbinieku un ievieš to praksi izglītīšanai un kvalifikācijas celšanai, lai tie spētu dot lielāku ieguldījumu kooperatīva attīstībā un uzplaukšanā. Saprôtot, ka ieguldījums izglītībā ir vistirdzīgākais ieguldījums, kas nes vislielāko labumu visiem. Ne mazākā nozīmē ir apkārtējās sabiedrības informāšanai un izglītīšanai par kooperatīvu darbību, sevišķi vārbu vēlot jaunatnei un sabiedriskajiem darbiniekiem. Tas ir viens svarīgā kooperatīvu izaugsmes un attīstības faktors.

6. Kooperatīvu savstarpējā sadarbība

Darbojoties kopā, kooperatīvi spēj visefektīvāk apmierināt savu biedru vajadzības, kā arī stiprināt kooperatīvo kustību visos tās līmeņos.

7. Rīcība par sabiedrību

Pašu vārbu vēlot savu biedru interesēm, kooperatīvi nedrīkst aizmirst visas kopienas (pagasta, pilsētas) intereses. Tāpat, veicinot vietējo nodarbinātību, ieguldot līdzekļus apdzīvotās vietās, ražojot un sociālajai infrastruktūrai.

1.5.4. Starptautisk kooperatvu alianse

Ideja par daždu valstu kooperatvo kustbu sadarbuburadšjauXIX gadsimta pirmajpus. Pirmaisminjumsšomri stenotnotika 1835. gad, kad London dibinjsvisuširu unnciju asociacija, taupaliekošasnozmesšai organizacijai nebija. 1860. gadnotika Anglijas kooperatvs savienbas kongress. Tajtikaievlta Starptautiskkomiteja pasaules kooperatvu centra dibinšanai. Ldzgiminjumi dibint starptautisku koopercijas centru bija vrojami Vcijas, Itlijas un Francijas kooperatvs kustbas nacionlajos kongresos.

Pirmos praktiskos souskustbasprriešanai starptautisklmen sp ra Anglijas koopercijas vadba, kuras enerlsekret rs Vansitarts Nls 1889. gad dibin ja Iniciatvas komiteju Starptautisk s kooperatvs ražošanas draugu savienbas dibinšanai. 1892. gad London notika Kooperatvs ražošanas draugu starptautiska konference, kas apstiprin ja dibin ms Starptautisk s kooperatvu savienbas stat tus, kar nol ma pirmo savienbas kongresu sasaukt 1893. gad. Tom r šis kongress nenotika, jo bija ieradies pr k maz prst vju.

Tikai 1895. gada 19. august London notika pirmais Starptautiskais kooperatvu savienbas dibinšanas kongress. Taj piedaljs 207 daždu organizaciju prst vji, kas pie ma l mumu par Starptautisk s kooperatvu alianse (SKA) dibinšanu. Alianses biroju nol ma atvrt London un turpm k kongresus r kot ik p c trim gadiem. Aliansei bija lieli nopelni kooperatvs kustbas veicinšan un koopercijas ideju izplatšan daž d s valst s.

SKA stat tos nor d tie alianse galvenie m r i ir š di:

1. Glob li prst vt visu veidu kooperatvs organizcijas, kuras sav praks iev ro kooperatvos principus.
2. Izplat tvis pasaul kooperatvos principus un metodes.
3. Atbalst t koopercijas att st bu.
4. Visos iesp jamajos forumos aizst vt kooperatvs kustbas intereses.
5. uztur t labas attiec bas starp vis m aliانس ietilpstošaj m organiz cij m.
6. Atbalst t draudz gu un ekonomisku attiec bu veidošanos starp visu veidu kooperatviem – k nacion l , t starptautisk lmen .
7. Atbalst t miera un droš bas nostiprin šanos pasaul .

Pašlaik ofici l s SKA forumos lietojam s valodas ir ang u, fran u, sp u, v cu un krievu. Latviju aliانس prst v Kooperatvo sabiedrbu centr l savien ba "Tur ba", kas m sdien s apvieno galvenok rt pat r t ju biedrbas. Alianses m jas lapa internet atrodama p c adreses: <http://www.coop.org/welcome.htm>

SKA ietvaros darbojas š das instit cijas:

SKA Kongress, kas san k ne ret k k reizi etros gados. Taj var piedal ties ar ieinteres tu vai uzaicin tu nekooperatvu organiz cijuprst vji;

SKA ener l asambleja, kas ir augst k vad bas instit cija, kura tiek sasaukta ne ret k k reizi divos gados. Asamblej var piedal ties tikai ofici lo SKA locek u izvirz tie prst vji. Asambleja uzklausa un pie em valdes, audita un kontroles komitejas zi ojumus, apstiprina darb bas programmu un SKA budžetu, iev l alianse prezidentu, valdi, audita un kontroles komiteju;

SKA Re ion l asambleja, kas tiek sasaukta starp ener l s asamblejas sesij m un ne ret k k reizi divos gados. Re ion l asambleja ir š diem re ioniem: frika, zija

un Klusā okeāna valstīs, Amerikā, Eiropā. Tā arī stiprina kooperatīvo kustību reģionālo sadarbību, apspriež reģionālās aktīvas jautājumus, steno enerģētiskās asamblejas lēmumus savā reģionā, apstiprina reģionālās prioritātes SKA programmas ietvaros, kā arī izvirza savu pirmo SKA viceprezidenta amatam. SKA atbilstoši reģionu skaitam ir četri viceprezidenti;

SKA valde koordinē SKA darbību, izstrādā alianšes budžeta projektu, pieņem lēmumus par jaunu dalībnieku uzņemšanu alianšē un svarīgākajiem problēmu periodiem starp asamblejām. Valde iecē alianšes enerģētisko direktoru;

SKA Audita un kontroles komiteja uzrauga organizācijas finanšu darbu un par to ziņo enerģētiskajai asamblejai.

SKA enerģētiskie direktori formē un vada alianšes administrāciju un sekretariātu.

Pašlaik SKA birojs darbojas Ženēvā. Tam pakārtoti reģionālie biroji katrā pasaules reģionā.

SKA darbojas ar vairākas specializētās institūcijas un komitejas ar pavalsts organizāciju statusu:

- Starptautiskā lauksaimniecības kooperatīvā organizācija;
- Starptautiskā kooperatīvā banku (kreditkoopratīvā) organizācija;
- Starptautiskā patērētāju biedrību organizācija;
- Starptautiskā enerģoresursu sadales kooperatīvā organizācija;
- Starptautiskā zvejniecības kooperatīvā organizācija;
- Starptautiskā savstarpējās apdrošināšanas kooperatīvā organizācija;
- Starptautiskā dzīvokļu celtniecības kooperatīvā organizācija;
- Starptautiskā tirdzniecības kooperatīvā un asociāciju organizācija;
- Starptautiskā mazumtirdzniecības kooperatīvā attīstības organizācija (INTER-COOP);
- Starptautiskā servisa un amatniecības kooperatīvā organizācija;
- Starptautiskā veselības aprūpes kooperatīvā organizācija.

Pēc šīs saraksta varam spriest, kādi ir galvenie un perspektīvie kooperācijas jomas pasaulē. To starptautiskā pirmā vniēcība var veicināt arī atbilstošo kooperācijas veidu attīstību Latvijā, tā ir pamats šādai attīstībai mums jebkurā pašiem, jo tikai pēc tam varam pretendēt uz daļu atbilstošajās organizācijās un to atbalstu.

Bez nosauktajām organizācijām SKA darbojas šādas specializētās komitejas ar reģionālajiem birojiem, kuru uzdevums ir veicināt un atbalstīt kooperācijas attīstību savos reģionos:

- SKA komunikāciju un informācijas komiteja (angliski ICACC);
- Globālā cilvēcisks resursu attīstības komiteja (ICAHKDC);
- Kooperācijas pētījumu komiteja (ICACCR);
- Globālā sieviešu komiteja (ICAGWC);

Mūsdienās SKA uzņemtas 250 organizācijas no vairāk nekā 100 pasaules valstīm, kurās kooperatīvo apvienojušies ap 750 miljoniem cilvēku. Piedaloties SKA darbībā var gan nacionālās, gan starptautiskās kooperatīvās organizācijas.

1.6. Latvijas kooperācijas likuma patnības

Kooperācijas tiesisko pamatu veido uzņēmējdarbības likumi, nodokļu likumdošana un civiltiesiskā likumdošana. Latvijas Civiltiesiskā kooperatīvā darbība nav pašreizējā reglamentāta, uz to attiecas vispārīgās mantiskās un līgumattiecības. Ar nodokļu

likumdošan kooperat viem nav noteikta paša attieksme, kas izpaustos kā kādas atlaides vai priekšrocības, lai gan attīstīt valsts parasti kooperatīvā bezpeļņas organizācijas tiek atbrīvotas no peļņas jeb ienākuma nodokļa. Nelieli atvieglojumi gan paredzti lauksaimniecībnodarbinātiem lauksaimniekiem kā pakalpojumu kooperatīviem, taču šos atvieglojumus drīz kā var uzskatīt par procedūras vienkāršošanu, nevis īstām atlaidēm, kas palielinātu kooperatīvu ienākumus. Reālisti to kooperatīvo sabiedrību darbību tiesiski reglamentē kooperatīvo sabiedrību likums, bet katras konkrētas sabiedrības satversmē ir saskaņā ar šo likumu izstrādātie un piemērtie sabiedrības statūti. Krīzējā laikā kooperatīvo sabiedrību piemērtie specializēti likumi, lai gan ar to darbību reglamentē Kooperatīvo sabiedrību likums.

Neilgaj atjaunotās Latvijas Republikas pastāvīšanas periodā spēkā bijuši divi kooperatīvo sabiedrību likumi. Pirmo, kas saucās “Par kooperatīvajām (kopdarbības) sabiedrībām”, LR Augstākā Padome pieņēma 1991. gada 6. augustā. Tagad grūti izdibināt izstrādātāju motīvus, taču praksē šis likums tika izmantots, lai atvieglotu valsts, pašvaldību un kolhozu pašuma privatizāciju, jo tieši kooperatīvajai pašumai iegūšanas jomā bija paredzētas lielas priekšrocības, it īpaši lauku rajonos. Tolaik šis periods nodibināja vairākus kooperatīvu, kuri neplānoja ilgstošu darbību savu biedru kopīgajam vajadzībai, bet par galveno mērķi uzskatīja līdēt savam pašam tehniku un privatizācijas objektus. Bieži vien pat nedomājot, ko ar šo pašumu darīt tālāk. Nav noslēpums, ka liela līdēt privatizācijas tehnikas un saimniecisko objektu daļa vienkrīšis, tika izsvāzēta vai pārdošana tālāk. Vēl tagad garlielceļiem redzama atstāta postaža. Pēc pašuma iegūšanas šie kooperatīvi bija sevišķi lieli mērķizstrādātāji, lai gan netrūkst arī gadījumu, kad kooperatīvi turpināja darboties, vairākus vai mazākus ievērojot kopdarbības principus un vērtības. Pirmais kooperatīvo organizāciju likums nebija piemērots arī krīzējā laikā sabiedrību darbībai, jo izvirzīja tos pašus prasības, pēc kurām darbojās citas kredītiestādes. Šīs prasības kā uza neizpildīmas pēc banku krīzes, kad tika izvirzīta prasība pēc lielā pamatkapitāla un stingriem noguldījumu drošības mehānismiem.

1998. gada 24. februārī Saeima pieņēma jaunu likumu, kas saucās “Kooperatīvo sabiedrību likums”. Šis likuma izstrādātāji vairākus mērķus vērš kooperatīvo sabiedrību attīstībai un citām uzņēmējdarbības formām. Tajā kooperatīvo sabiedrība definēta kā “brīvprātīga fizisko un juridisko personu sabiedrība, kuras mērķis ir apmierināt savu biedru ekonomiskās un sociālās vajadzības, kā arī veicināt viņu sabiedriskos darbus, materiālos labklājības un kultūras līdēt celšanos”. Vienlaikus tā ir “autonoma sevi uzturoša un savu biedru kontrolētā organizācija, kur var iestāties jebkura rīcībā, ja fiziskā vai juridiskā persona bez jebkādas sociālās, dzimuma, politiskās un reliģiskās diskriminācijas, ja šī persona vēlas saņemt šīs organizācijas pakalpojumus un uzņemties tās biedrības pienākumus atbilstoši sabiedrības statūtiem”.

Jaunais likums paredz vēl vienu līdēt dzīvojošu pārvērtības institūciju – kooperatīvo padomi. Lai arī tā nav noteikta kā obligāta, kooperatīvu dibinātājiem ir tiesības šādu institūciju paredzēt statūtos un ievieļt, lai līdēt dzīvojam un kontrolētu valdes ietekmi. Jo ir bijuši daudzi gadījumi, kad par faktisko noteicēju kooperatīvajā valdē priekšdēļi. Tas gan iespējams tikai tad, ja sabiedrības, kurās biedrību vairākums ir pasīvs un neseko kooperatīvo darbību.

Vēl jaunais likums cenšas novērst pretrunu starp biedriem kāpā turētājiem un biedriem kā kooperatīvo pakalpojumu izmantotājiem. Šis princips nav jauns, tomēr

svarīgā, jo paredz zināmu peļņas daļu sadalīt nevis proporcionāli ieguldītājam, bet gan proporcionāli biedra sadarbības apjomam ar kooperatīvu. Jo vairāk konkrētais biedrs izmanto sava kooperatīva pakalpojumus, jo lielāku peļņas daļu viņš saņem gada beigās. Šo principu sauc par **peļņas atmaksas** principu. Tas mudina biedrus vairāk izmantot sava kooperatīva pakalpojumus, līdz ar to palielinot tā apgrozījumu, kā arī piešķir biedriem priekšrocības, salīdzinot ar nebiedriem, kuri arī izmantojuši kooperatīva pakalpojumus. Tātad radīti priekšnoteikumi arī jaunu biedru piesaistīšanai.

Jaunais likums lielāku vērību veltīs rezerves kapitāla uzkrāšanai. Likums prasīs, lai rezerves kapitālam, ko var izmantot iespējamo zaudējumu segšanai, jābūt ne mazākam par pusi no pamatkapitāla vērtības. Kamēr šis apjoms nav sasniegts, ik gadus rezerves kapitālā jāieskaita vismaz 40% no sadalāmās peļņas procentu nodokļu nomaksas. Noteikts arī minimālais pamatkapitāla lielums, kas nepieciešams, lai kooperatīvam būtu tiesības darboties. Tas ir 2000 latu. Tika atcelti arī iepriekšējie paraugstatīti.

Jaunais likums prasīs statūtus noteikt arī viena sabiedrības biedra pašumam esošo paju skaitu – gan minimālo, gan maksimālo, kā arī jānoteikt biedra maksu. To nu varētu uzskatīt par jaunievedumu, jo pēc klasiskās teorijas biedra maksu parasti nav paredzēti.

1998. gada likums legalizētas sabiedrības tiesības neuzņemties jaunus biedrus. Dažiem kooperatīviem tas patiešām ir svarīgi, lai gan pēc idejas kooperatīvu kustībai jābūt atvērtai. Nu vairs nav nepieciešams noteikt nedabiski lielu iestāšanās maksu, jo lēmumu par konkrēta kandidāta neuzņemšanu var pieņemt biedru kopsapulce un šis lēmums nav pārs dzams.

Viņš jaunais likums noteica, ka jau esošajām kooperatīvajām sabiedrībām jāveic pārreģistrācija, līdz ar to arī sava darbības pārkrīto atbilstoši jaunā likuma prasībām. Precīzas statistikas nav, taču pēc Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta (LVAEI) aprēķiniem, no 1500 sabiedrībām, kas bija reģistrētas tajā periodā, līdz 1998. gada decembrim pārreģistrācija tiks apņemta ceturtdaļa, kas tad arī uzskatīs par reģulāro darbību veicošiem kooperatīviem. Tas, protams, neizslēdz neformālu kopdarbību, bet tā jau ir pelnīga ekonomikas sfērā.

Tomēr jāatzīst, ka šie jauninājumi, kas atrodami jaunajā kooperatīvo sabiedrību likumā, kā arī tam pakārtotajam "Krājziedumu sabiedrību likumā", nevisos gadījumos atbilst kooperatīvas garam, bet dažos gadījumos pat neļaujadzīgi kavē kooperatīvas attīstību.

Likumā nav uzsvērtas kooperatīva kā **bezpeļņas** organizācijas raksturs un nav ierobežota arī iespējamo sadalāmās peļņas daļa, ko gada beigās var izmaksēt dividendēs. Ar to netieši tiek mudināts kooperatīvu izmantot kā peļņas organizācijas, kas ir preturā ar kooperatīvas būtību. Vairāk šis princips piemērots akciju sabiedrībām. Atbilstoši šai pamatnostādnei Latvijas kooperatīvi netiek atbrīvoti no ienākumu nodokļa un vispār nebauda nekādas nodokļu atlaides. Šī daļēji nostādne, maigi izsakoties, neveicina kooperatīvu kustības attīstību. Viņš vairāk – jau esošie kooperatīvi ir spiesti neuzrādīt peļņu, taču kur tad gadījumā neuzņemties sabiedrības attīstībai un paplašināšanai? Līdz ar to apgrūtināts arī viens no kooperatīvas pamatprincipiem – daļu peļņas ziedot savu biedru un arī pārējās sabiedrības izglātošanai, kā arī – ziedot līdzekļus citiem vispārīgām mērķiem.

Atcerīsimies, ka kooperatīvu veido cilvēki, kuri neko neprasa no valsts. Viņi pašā rada sev darbavietas, uzlabo savus dzīves apstākļus, veicina vispārīgo saimniecisko

aktivitāti un līdz ar to labvēlīgi stimulē visas valsts tautsaimniecību, kā arī visas sabiedrības dzīvībai. Pārsvārtie ir trācīgi vai vidji turīgi cilvēki, kas gatavi paši uzņemties atbildību par savu dzīvi. Gandrīz visas mūsu partijas pirmsvārdā šāmsola atbalstīt mazos un vidjos uzņēmumus (ar kooperatīvus), radīt labvēlīgus priekšnoteikumus to uzņēmējdarbības attīstībai, veicināt jaunu darbavietu radīšanu. Kas var būt vieglāk un vienkāršāk, nekā vismaz neapgrūtināt ceļu tiem cilvēkiem, kas paši ar saviem resursiem gatavi sev radīt darbavietas un palielināt saimniecisko aktivitāti valstī? No budžeta nekādi papildu izdevumi vai subsīdijas netiek prasītas (lai gan arī tas būtu vēlams), tikai šie uzņēmēji atbrīvo no ienākumu nodokļa, kas tiek darīts visās attīstītajās valstīs (varbūt tieši tāpēc jau tās ir attīstītas, ka nebremzē cilvēku pašdarbību un kopdarbību). Interesanti, ka Latvijā pārlīdzīga principa (peļņas izmaksāpāc nodokļu nomaksāšanas un neierobežotas dividendes) pāc kara darbos padomju sociālistiskā patēriņu biedrības. Pāc pācdesmitajiem Pasaules Krievu izdevu sabiedrību padomes (WOCCU) datiem, 64% pasaules valstu, kuru vidū ir attīstītākās valstis, kooperatīvi IR atbrīvoti no ienākumu nodokļa.

Kāds iebilds, ka līdz ar to radīsies privilēģija cilvēku šķīrā (kooperatori), samazinās budžeta ienākumi utt. Manuprāt, vispārīgi runājot par budžeta ienākumiem tādā nozīmē, kamēr valsts konsekventi un ilgstoši nespēj iekasēt nodokļus, kamēr plaukst un zē “aploksņu sistēma” utt. Otrkārt, tas ir tuvredzīgs viedoklis. Nemazinās ienākumu nodokļa iekasēšana no kooperatīviem, jo arī pašlaik nekādu vairākiem nodokļiem no kooperatīviem šādi budžeta sadaļi neieplūst. Jo kooperatīvu ir maz (daļi pastāv šīs likumdošanas dēļ) un tie paši pēdējos parasti neuzrādās. Ja kooperatīvi baudīs nodokļu atvieglojumus un šīs dinamiski attīstīsies, nodokļu ienākumi tikai pieaugs! Turklāt būtiski. Jo radīsies jaunas darbavietas, pieaugs saimnieciskā aktivitāte un apgrozījums. Kooperatīvi iesaistīs cilvēkus turīgāki, tāpēc vairāki iepirksies, būs sev jaunas mājas, pirks transportlīdzekļus, atausies izmantot daudzus pakalpojumus. Līdz ar to viņi vairāki maksās pievienotās vērtības, akcīzes un citus nodokļus. Tāpēc valsts budžeta ienākumi tikai pieaugs! Jo plašāka un stiprāka kooperatīvas kustība, jo lielāki budžeta ienākumi. Oti daudzi aktīvi cilvēki, kas pašlaik, lai izvairītos no nodokļu maksāšanas, darbojas pelnīgā ekonomikas sektorā, labvēlīgākos apstākļos nolēms legalizēt un iesaistīt kooperatīvas kustību, līdz ar to paplašinās ienākumu ienākumu bāzi. Un tas nebūt maz, jo pāc bijušā “Dienas Biznesa” redaktora Jura Paidera aprēķiniem, pelnīgā ekonomikas sektorā noris vairāki nekā puse saimnieciskā aktivitāte! To legalizācija būtu valstiski pareiza un perspektīva politika, no kuras ieguvumi būtu visi.

Es domāju, ka minētais likuma trūkums nav nejaušs, jo Krievu izdevu sabiedrību likumā atrodami arī citi kooperatīvu bremzējoši noteikumi. Piemēram, krievu izdevu sabiedrība mērķtiecīgi aizliegta pieņemt noguldījumus no iedzīvotājiem, kas nav šīs krievu izdevu sabiedrības biedri. Un nav nekāda pamatojuma šādam aizliegumam, jo citās valstīs, ar pirmskara Latvijā un pat cariskās Krievijas laikus krievu izdevu sabiedrība rācības kapitāla lielāko daļu veidoja tieši iedzīvotāju noguldījumi! Tā ir kliedzoša krievu izdevu sabiedrības diskriminācija un netaisnība! Jo bankas drīkst pieņemt noguldījumus no visiem! Tā jātama tieši banku lobija ietekme uz likumdevotājiem. Par to liecina arī citi pilnīgi nepamatoti ierobežojumi – krievu izdevu sabiedrības nedrīkst dibināt to pašvaldību iedzīvotāji, kurš iedzīvotāju skaits pārsniedz 10 tūkstošus. Tādā runā ir galvenokārt par rajonu pilsētām, kurš vāļ arvien darbojas banku filiāles. Piemēram, Čūsā, Jākabpils,

Rzeknes, Ventspils un pat Rgas iedz votjiem liegtas tiesības dibināt krjaizdevu sabiedrību pcc teritorijā principā! Nelielas pašvaldības teorētiski var, taū tajās ir mazcilvku ar vrrēmamiem iekrjumiem! Vai tas nav absurds?

Tej paskaidro, ka krjaizdevu sabiedrības ir gandrīz vienīgais mehānisms, kas ļaujvietjos iekrjumus investēt savas pašvaldības attīstībā (otrs ir pašvaldību nodokļi, kas ir nelieli un ne vienmēr tiek produktīvi investēti), jo banku noguldījumi aizplūst tur, kur tie vairāk pelna, un tūparasti nav kādā noma pašvaldības rpus Rgas un Ventspils. Lauku iedz votjiem ar iekrjumiem faktiski tiek liegts gūt ienākumus no augu procentiem, kas vismaz kompensētu inflāciju, un atbalstīt savus uzņēmumus. Jo bankas ir tūlu, bet krjaizdevu sabiedrības nebiedru noguldījums nedrīkst pieņemt. Lai kā tu par biedru, vispirms jāiemaksā iestāšanās nauda un jāiegādājas paja. Ja vispirms attiecīgās pašvaldības teritorijā ir nodibināts kredītkooperatīvs. Līdz ar to nav jābrīnās, ka lauku iedz votjiem neredz attīstības perspektīvu, bet jaunieši aizplūst uz lielpilsētu mēvai meklē darbu ārpusē. Turklāt netiek veicināts kršānas un taupšānas tikums, tūpc cilvki pierod dz vot vienai dienai, nedomājot par tūlāku nākotni.

Tūpc patiešām jāapbrīno tie cilvki, kas šodien apstākos tomēr nodibinājuši krjaizdevu sabiedrības. Galvenokārt runā ir par Csu rajonu, kur stājbrīd atradušies iniciatīvas pilnīcilvki un kur bijusi labvēlīgā pašvaldību attieksme pret šokustību. Neraugoties uz likuma nepilnībām, cilvku dzīve attiecīgajos pagastos jau manāmi uzlabojusies: cūlusies saimnieciskā aktivitāte, samazinājies bezdarbs, mazinājusies vajadzība izmaksāt sociālos pabalstus, jaunieši paliek dzīve pagastū.c. Taū krjaizdevu sabiedrības asi izjūt likumdošanas nepilnības un nepamatotos ierobežojumus. Lai gan pagastos nedarbojas banku filiāles, krjaizdevu sabiedrībām aizliegts sniegt bankas pakalpojumus (pārskaitīt naudu, izmaksāt pensijas u.c.) nebiedriem; lauksaimniecīb nodarbinātie krjaizdevu sabiedrību klienti nesāņem lauksaimniecības subsīdijas; zemnieku saimniecības ar juridiskās personas statusu nedrīkst uzņemt kooperatīvā (iestāties var vienģi zemnieks kā fiziska persona), kas rada daudz sarežģījumu un arfinansiālus zaudējumus, jo sāņemto kredītu zemnieks nevar ierakstīt savas saimniecības (juridiskās personas) dokumentos; krjaizdevu sabiedrības nedrīkst aizdot lādzekus citām krjaizdevu sabiedrībām u.c. Lai gan valsts amatpersonas vairākkārt solājušas šos trūkumus novērst, nekas pagaidām nemainās. Tūvien šī iet, kā kādam ir oti svarģi lauku iedz votjus kaitināt un turēt apgrūtināšos apstākos.

1.6.1. P d j i e l a b o j u m i j e b – K d z v o k u p a š n i e k i k o o p e r a t v u l i k u m u m a i n j a

Saprotama ir kooperatoru vēlēšanās uzlabot kooperācijas likumu, lai pašiem būtu vieglāk, drošāk un labāk strādāt. Tomēr, ja kooperatīvu kustība kopumā nav gana aktīva, šādai vēlēšanai var būt neparedzamas sekas. Tieši tūnotika 2002. gadā, kad pieci Saeimas deputāti (A.Poļa, V.Kezika, J.Lāplis, K.Leiškalns un G.Dambergs) 2001. gada 28. februārīerosināja dažus nelielus grozījumus Kooperatīvo sabiedrību likumā. Grozījumu mērķis bija pasargāt kooperatīvo dzīvokļu pašniekus no valdes locekļu aunprātībām, jo bija ienākūšas vairākas sūdzības.

Tiktūlvis bija labi, taū likumprojekta izskatšānas gaitā savus priekšlikumus iesniedza arī Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās attīstības komisija, Juridiskā komisija un Juridiskais birojs, kā arī sociālisti un sociāldemokrāti. Piemēram, sociāldemokrāti un Zemkopības ministrija panāca, ka tiek radīti jauni kooperatīva

paveids — lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvs, kam bija noteikta atšķirīga nodokļu maksājuma kārtība. Saeimas deputāti aizrīcās, ka 2002. gada 20. jūnijā tika pieņemti visaptveroši grozījumi, kas lielā mērā mainīja pašu kooperācijas likuma būtību. Pat LR uzņēmumu reģistrs pieprasīja pieņemt grozījumus parskatīt, jo tie esot “pieņemti sasteigti un ir nekvalitatīvi, kā arī izstrādāti apejot prasību par sabiedriskas apspriešanas rīkošanu”. Uzņēmumu reģistrs (UR) galvenais valsts notārs Māris Gulbis preses konferencē norādīja, ka UR strādā pie nekvalitatīvo normu grozījumu projekta un aicina savus priekšlikumus iesniegt arī pašiem kooperatīvu sabiedrībām. Diemžēl, cik zināms, nopietna grozījumu parskatīšana tālāk nenotika.

Kopumā grozījumus varētu raksturot kā centienus likumu pielāgot pirms tam pieņemtajam Komerclikumam. Tas nebūtu nekāds slikts, ja vien šāda pielāgošana kooperatīvu darbību vēl vairāk neatlīnītu no pašiem kooperācijas principiem un gāra. Faktiski notika šāda organizāciju darbības komercializācija, pārvēršana par vēl vienu komercdarbības formu, ko regulē Komerclikums. Kooperatīviem doti jauni darbības instrumenti, piemēram, tiesības izdot prokrāstus, taču atņemti vairāki tikai kooperatīviem raksturīgie mehānismi, piemēram, tiesības dibināt kooperatīvu savienības. Savulaik Latvijas kooperatīvcilvēki sēdēja 50 gadus, lai šīs tiesības iegūtu. Savienības būtiski palielina kooperatīvu iespējas, taču nu Saeimas deputāti ar vieglu roku ir no likuma izsvētrojuši visu nodaļu, kas regulē savienību darbību.

Vispirms jau mainīta pati kooperatīva definīcija. Ja 1998. gadā kooperatīva sabiedrība bija “*brīvprātīga fizisko un juridisko personu sabiedrība, kuras mērķis ir apmierināt savu biedru ekonomiskās un sociālās vajadzības, kā arī veicināt viņu sabiedrisko darbību, materiālo labklājību un kultūras laimīgā celšanos*”, tad tagad tikai – “*brīvprātīga fizisko un juridisko personu apvienība, kuras mērķis ir sniegt pakalpojumus tās biedru saimnieciskās darbības efektivitātes paaugstināšanai*”. It kā jau grozītais likums tieši neliedz kooperatīviem izglītēt savus biedrus un sabiedrību, rūpēties par viņu kultūro un sociālo vajadzību apmierināšanu, ziedot līdzekļus vispārderīgiem mērķiem u.c., taču tomēr šis grozījums labi atklāj likumdevēju dzīkos nolūkus, to būtu. Turklāt kooperatīvs tiek it kā pretnostādīts biedriem un kustībām, pārvērstas par parastu komerciālo, kas pājas iemaksājumiem uzņēmumiem sniedz statūtos noteiktos pakalpojumus. Te vairs nav ne runas par pašpalīdzību, savstarpīgo palīdzību, savstarpīgu uzticēšanos, kopdarbību, bet atstātas tikai lietišķās komercattiecības.

Var teikt, ka grozītais likums tiecas kooperatīvu kustību laupīt pašu kopdarbības garu, pamatprincipus, ilgstošperiodu izkristalizētās vērtības. Negribas par to vainot pašus Saeimas deputātus, kuru zināšanas par kooperāciju varbūt ir visai nepilnīgas, virspusējas, jo ikdienā ar šo kustību viņiem mazā mēroga saskarties. Lielāko atbildības daļu par grozījumiem jāuzņemas pašiem kooperatīviem, kuri paši nav centušies šo kopdarbības garu uzturēt un kopt, nedz par kooperācijas principiem izglītēt savus biedrus un sabiedrību, t.sk., Saeimas deputātus; bijuši pasīvi savu interešu aizstāvēšanā. Diemžēl jārisinās ar to, ka likumdevēji parasti juridiskajos dokumentos nostiprina tikai to, kas ir noticis reālajā dzīvē. Ja reālajā dzīvē ir pietrūcis kooperācijas gāra, ja kustība 14 gadus nav augusi un veidojusi savienības, tad pilnīgi dabiski, ka deputāti nav uzskatījuši

par nepieciešamu šos principus nostiprināt likumā. Slikti tikai tas, ka pārķ bieži Latvijā tiek mainīti "spēles noteikumi". Pagājuši tikai divi gadi kopš likuma pieņemšanas, un atkal kooperatīviem jāpārreģistrē savas sabiedrības, jāmaina statūti atbilstoši jaunajam prasībām.

Tā kā sabiedrībām nav notikusi plaša diskusija par 2002. gada pieņemtajiem kooperatīvu likuma grozījumiem, ir lietderīgi uzskaitīt galvenos.

1. Kooperatīvu sabiedrībām noteikts komersanta statuss, izņemot lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvu sabiedrības, dzīvokļu pašnieku kooperatīvu sabiedrības, automašīnu garāžu pašnieku kooperatīvu sabiedrības, laivu garāžu pašnieku kooperatīvu sabiedrības un dzīvokļu kooperatīvu sabiedrības.

2. Kooperatīvu sabiedrības pamatkapitāla minimālais lielums ir 2000 latu. Dzīvokļu pašnieku kooperatīvu sabiedrību, automašīnu garāžu pašnieku kooperatīvu sabiedrību, laivu garāžu pašnieku kooperatīvu sabiedrību, lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvu sabiedrību, un melioratīvu kooperatīvu sabiedrību pamatkapitāla minimālais lielums ir 200 latu.

3. Paredzēts jauns kooperatīvu sabiedrības veids – lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvu sabiedrība, kura sniedz pakalpojumus lauksaimniecības produktu ražotājiem, bet nenodarbojas ar lauksaimniecības produktu ražošanu.

4. Vairs nevarēs dibināt kooperatīvu sabiedrību savienības, bet reģistrētajiem kooperatīvu sabiedrību savienībām jāsakrīto savus statūtus un pārvaldes institūcijas atbilstoši grozījumiem Kooperatīvu sabiedrību likumā. Faktiski tām jāpārkrītojas par parastiem kooperatīviem.

5. Likums paredz iespēju dibināt kooperatīvu sabiedrību, reorganizējot komercpreču tirāksto komercsabiedrību. Šajā gadījumā piemērojami Komerclikuma noteikumi par reorganizāciju.

6. Mainītas prasības par Uzņēmumu reģistrācijā iesniedzamajiem dokumentiem kooperatīvu sabiedrību dibināšanai. Ja kooperatīvu sabiedrību, dibinātāju vidū būs ar juridiskās personas, vairs nav jāiesniedz šīs juridiskās personas attiecīgās institūcijas lēmums par piedalīšanās kooperatīvu sabiedrības dibināšanā un attiecīgi dokumenti, kas apliecina šīs juridiskās personas pārstāvju pilnvaras.

7. Vairs nav paredzētas darbinieku pajas.

8. Iestāšanās maksa kooperatīvu sabiedrībām būs tāpat kā par pajas nominālvērtību.

9. Kreditoriem vairs nav tiesību iepazīties ar kooperatīvu sabiedrības biedru reģistru.

10. Pilnvaroto sapulcei vairs nebūs tiesības ievēlēt un atcelt padomes un valdes locekļus, revīzijas komisijas locekļus (revidentu) vai zvērēt revidentu un likvidācijas komisijas locekļus. To varēs izdarīt vienīgi biedru kopsapulce.

11. Maksimālais padomes un valdes locekļu, kā arī revīzijas komisijas (revidenta) pilnvaru termiņš ir noteikts 3 gadi. Līdz šim spēkā esošajā Kooperatīvu sabiedrību likuma redakcijā paredzēta, ka šis termiņš ir 5 gadi.

12. Padome vairs nevarēs noteikt valdes priekšsēdētāju un valdes locekļu atalgojumu. To varēs izdarīt vienīgi biedru kopsapulce.

13. Būtiski ir grozīt Kooperatīvo sabiedrību likuma normas, kas regulē ar valdi saistītus jautājumus, t.sk. valdes pārstāvības tiesības. Piemēram, grozījumi paredz, ka visiem kooperatīvo sabiedrības valdes locekļiem ir pārstāvības tiesības, kā arī valdes locekļi sabiedrību pārstāv kopīgi, ja statūtos nav noteikts citādi. Normas, kas regulē ar valdi saistītus jautājumus, lielā mērā ir pārņemtas no Komerclikuma.

14. Apmaksājot kooperatīvo sabiedrības pamatkapitālu ar mantisko ieguldījumu, mantisko ieguldījumu būs jānovērt un atzinumu jāsniedz ekspertam, kurš iekavās Uzņēmumu reģistra apstiprinātaj ekspertu sarakstā. Dzīvokļu pašnieku kooperatīvo sabiedrības, automašīnu garāžu pašnieku kooperatīvo sabiedrības, laivu garāžu pašnieku kooperatīvo sabiedrības un dzīvokļu kooperatīvo sabiedrības pamatkapitālu ar mantisko ieguldījumu nevarēs apmaksāt.

15. Mainīs statūtos norādīto apjomu, piemēram, statūtos obligāti vairs nebūs jānorāda biedru atbildība, pārvaldes un revīzijas institūciju izveidošanas kārtība, tiesības un pienākumi, kā arī darbības reglamentācija, lietvedības organizācijas principi. Savukārt, statūtos obligāti būs jānorāda valdes un padomes (ja tā tiks izveidota) skaitliskais sastāvs, nosakot valdes locekļu tiesības pārstāvēt sabiedrību atsevišķi vai kopīgi.

16. Papildināts ir to apstākļu uzskaitījums, kas auj tiesas ceļā tās sabiedrību par neesošu. To varēs arī: a) sabiedrības pamatkapitāls neatbilst likuma prasībām, b) sabiedrība neiesniedz Uzņēmumu reģistram likumā paredzētās ziņas, c) ilgāk par trim mēnešiem valdei nav pārstāvības tiesību un d) citos likumos noteiktos gadījumos.

17. Grozītās normas, kas regulē valdes un padomes atbildību, nosakot, ka valdes un padomes locekļi solidāri atbild par zaudējumiem, ko tie nodarījuši sabiedrībai. Izslēgta norma, kas paredzēja, ka valdes un padomes locekļi ir atbildīgi arī visu savu mantu. Tāpat likums papildināts ar jaunu normu, kas nosaka atbildību par kooperatīvo sabiedrības valdes un padomes locekļu ietekmēšanu.

